

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра міжнародного приватного, комерційного та цивільного права

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

ПРАВОВИЙ РЕЖИМ ІНФОРМАЦІЇ ЯК ОБ'ЄКТА ЦИВІЛЬНИХ ПРАВ

студента 2 курсу, 8 м групи ФМТП

заочної форми навчання

спеціальності 081 «Право»

спеціалізації

«Цивільне право і процес»

Крушінського Богдана

Володимировича

Науковий керівник

канд. юрид. наук

доцент

Мельничук Максим

Володимирович

Гарант освітньої програми,

д.ю.н, проф.

Примак Володимир Дмитрович

Київ-2018

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади правового регулювання інформаційних відносин	
1.1. Поняття інформації та її види.....	7
1.2. Правова природа інформації.....	22
1.3. Особливості інформації як об'єкта цивільних прав.....	32
РОЗДІЛ 2. Зміст інформаційних відносин	
2.1. Суб'єкт і об'єкт інформаційних відносин.....	42
2.2. Право власності на інформацію.....	56
2.3. Основні види інформаційної діяльності.....	68
РОЗДІЛ 3. Особливості правового режиму окремих видів інформації	
3.1. Правове регулювання інформаційних відносин у сфері масової інформації	74
3.2. Комерційна таємниця.....	84
3.3. Правовий режим інформації про особу. Захист персональних даних.....	103
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ.....	112
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	118

ВСТУП

Актуальність теми. Дослідження основних закономірностей правового регулювання інформації зумовлене виникненням та стрімким розвитком якісно нових соціальних явищ, пов'язаних з інформацією і, відповідно, зростаючою увагою законодавця до упорядкування цієї сфери суспільних відносин. Сучасний період розвитку людської цивілізації характеризується впевненим переходом від індустріального суспільства до суспільства інформаційного типу. Термін «інформація» з філософської категорії вже перетворився на правову дійсність, а сама інформація стала специфічним товаром і ресурсом сучасності, об'єктом цивільних правовідносин. Останнім часом різко зріс інтерес до цивільно-правового аспекту інформаційних відносин. При цьому важливо відзначити не ослаблення, а, навпаки, посилення ролі цивільного права в нових умовах. Воно регулює також відносини, пов'язані з інформацією та інформаційним забезпеченням. Право змінюється, виявляючи нові об'єкти регулювання, трансформуючи методи свого впливу на суспільні відносини.

Зазначені процеси поставили законодавця перед необхідністю ефективного юридичного упорядкування суспільних відносин в інформаційній сфері. У руслі цієї тенденції за останні два десятиріччя у сфері інформації як об'єкта права і як товару було прийнято значну кількість нових нормативно-правових актів, що спричинило необхідність закріплення у ЦК України вказаних правовідносин. Різноманітність прояву категорії «інформація» у цивільному обігу потребує постійного дослідження.

Указані та ряд інших факторів зумовили підвищення наукового інтересу до проблем правового регулювання відносин, що виникають з приводу інформації. Актуальність проблеми інформації як об'єкта цивільних прав та відносин акцентується на необхідності оцінки ефективності

існуючого юридичного інструментарію, що використовується для регулювання інформаційних правовідносин.

Ця проблема тісно пов'язана з дослідженнями природи інформаційного законодавства, його місця в українській правовій системі, реалізації та захисту права на інформацію. Оскільки інформаційні правовідносини є результатом урегулювання суспільних відносин за допомогою визначеної сукупності правових норм, то дослідження цих відносин одночасно означає виявлення їх об'єкта.

Комплексне дослідження правового режиму інформації як об'єкта цивільних прав сьогодні набуває особливої актуальності через наявність прогалин у чинному цивільному законодавстві щодо регулювання інформаційних правовідносин з урахуванням їх особливостей та потреб практики. Існуючі в Україні наукові розробки із зазначених проблем, на нашу думку, не достатньо розкривають специфіку означених правовідносин.

Існуюча велика кількість наукових праць, у яких розглядаються окремі аспекти інформаційних правовідносин, не охоплює і не вирішує багатьох теоретичних проблем і практичних завдань, що викликано відсутністю однозначного підходу до визначення такого нетипового об'єкта цивільного права, як інформація. Як результат існує певна правова невизначеність з низки принципово важливих питань: щодо уніфікованого поняття «інформація», переліку її видів, щодо визначення права власності на інформацію; щодо співвідношення «інформації» та «інтелектуальної власності»; специфіки захисту права на інформацію.

Наведеними чинниками і обумовлена актуальність теми випускної кваліфікаційної роботи.

Теоретичну основу дослідження склали праці таких відомих фахівців в галузі права, які в тій чи іншій мірі досліджували обрану тему: Т.І Бегова, К.І.Беляков, Ю.О. Борисова, Б.М. Гоголь, А.С. Довгерт, О.А. Джуринський,

В.І. Жуков, А.О. Кодинець, О.В. Кохановська, Н.С. Кузнецова, Ю.В. Носік, О.А. Підопригора, Л.Л. Попов, С.В. Тихомиров та багатьох інших науковців.

Мета і завдання дослідження. Метою даної роботи є визначення основних правових та теоретичних засад, принципів і методів механізму правового регулювання обігу інформації, а також надання рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання цивільно-правових відносин, об'єктом яких є інформація, приведення нормативних актів до взаємоузгодженості між собою та у відповідність із вимогами міжнародних правових актів.

Для досягнення поставленої мети основна увага в випускній кваліфікаційній роботі зосереджена на вирішенні наступних **завдань**:

- дослідження змісту поняття «інформація» та її видів;
- аналіз правової природи інформації та способів і джерел закріплення права на інформацію у чинному законодавстві України;
- виокремлення особливостей інформації як об'єкта цивільних прав;
- дослідження суб'єктів та об'єктів інформаційних правовідносин;
- аналіз питання права власності на інформацію та основних видів інформаційної діяльності;
- дослідження правового регулювання інформаційних відносин у сфері масової інформації, а також комерційної таємниці та захисту персональних даних.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що виникають під час створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації.

Предметом дослідження є правовий режим інформації як об'єкта цивільних прав.

Методи дослідження. Відповідно до мети і завдань дослідження в роботі використано загальнонаукові та спеціальні методи пізнання правових явищ. В основу дослідження покладено діалектичний, системно-структурний, порівняльно-правовий та історичний методи. Зокрема, використання

історичного методу дозволило визначитись з основними тенденціями і напрямками розвитку законодавства що регулює правовідносини, пов'язані з інформацією. Застосування порівняльного методу сприяло дослідженню різноманітних правових підходів до вирішення однакових проблемних питань у вітчизняному та зарубіжному законодавстві. Аналіз норм чинного законодавства проводився за допомогою формально-логічного методу (аналіз, синтез, аналогія, узагальнення, індукція, дедукція), що дозволило виявити неточності, суперечності і прогалини, які існують сьогодні у законодавстві України, яким регулюється обіг інформації.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що робота є комплексним дослідженням правового режиму інформації як об'єкта цивільних прав. Наукова новизна дослідження конкретизується у науково-теоретичних положеннях, висновках та пропозиціях.

Практична цінність одержаних результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані для подальших теоретичних розробок проблем правового регулювання правовідносин, пов'язаних з інформацією, у нормотворчій діяльності міністерств, судовій практиці та при підготовці лекцій для студентів юридичних та економічних вищих навчальних закладів.

Публікації. Окремі положення випускної кваліфікаційної роботи викладено у науковій статті «Особливості інформації та її місце серед об'єктів цивільних прав», що опублікована у збірнику «Правове забезпечення підприємницької діяльності» Частина 1.-К.: Київ.нац.-торг.економ.ун-т.-2018.- С. 37-43.

Структура роботи. Відповідно до цілей, завдань і мети дослідження дипломна робота складається із вступу, трьох розділів, що поділяються на дев'ять підрозділів, висновків і пропозицій та списку використаних джерел.

Загальний обсяг роботи складає 128 сторінки, із них 10 список використаних джерел (102 найменування).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

1.1. Поняття інформації та її види

«Інформація» є однією із найважливіших категорій системи суспільних відносин, що зумовлює численність дефініцій інформації. Саме через складність і неоднозначність цього поняття, уявлення про яке має тенденцію постійно змінюватися у процесі безкінечного науково-технічного прогресу, існують численні підходи до визначення терміну «інформація» у залежності, наприклад, від рівня розуміння – побутового чи професійного, або від галузі знання. Загальновизнана дефініція інформації відсутня у сучасній філософсько-методологічній думці, теоретичних та прикладних науках. Із правової точки зору, незважаючи на відсутність однозначного трактування змісту досліджуваної категорії, на розуміння її понятійної сутності залежно від контексту вживання і панування ідей її «невизначеності», поняття «інформація» повинно мати формалізовану, аксіоматичну форму, бути нормативно закріпленим, оскільки відсутність чіткого, регламентованого поняття може призвести до юридичних колізій під час його застосування. Законодавець визначає інформацію через такі поняття, як «відомості» та «дані», які не є тотожними за своєю суттю, але часто використовуються як синоніми. К.І.Беляков підкреслює, що визначення категорії, яка розглядається, залежить, перш за все, від конкретної галузі знань чи суспільного життя, у якій ведеться дослідження (предметна галузь суспільних відносин, організація управління соціальною системою тощо), а також характеру завдань, для яких вводиться це поняття [28]. Насправді спеціальних наукових визначень поняття «інформація» досить багато, і вони

так багато разів змінювалися, а межі поняття то розширювалися, то звужувалися, що багато дослідників зробили висновок про те, що загального визначення інформації існувати не може. Так, Клод Шеннон, один із творців математичної «Теорії інформації», зазначив, що різні автори у загальній області інформаційної теорії надали різноманітні значення слову «інформація». Можливо, більшість із них виявиться достатньо корисною за певних обставин і заслуговуватиме визнання і наступного дослідження. Але не можна очікувати, що єдине визначення інформації може задовольнити її численні застосування у цій загальній області [102]. Проблема відсутності однозначного трактування змісту досліджуваного поняття пояснюють тим, що «сучасні визначення категорії «інформація» намагаються відобразити спочатку філософську суть, а потім – найважливіші властивості сфери суспільних відносин» [44]. Інформація стає об'єктом наукових досліджень у кінці 1940-х років, коли термін «інформація» уперше знайшов своє відображення завдяки присвяченим математичній теорії інформації і теорії передачі даних каналами зв'язку працям Клода Шеннона [101], який використовував основи теорії інформації американських інженерів Х. Найквіста і Р. Хартлі. Оскільки Шеннон враховував лише синтаксичний (формально-структурні характеристики) аспект поняття інформації, не торкаючись семантичного (сміслового) і прагматичного аспектів (споживчого, ціннісного), то конкретне вузьке шенноновське поняття, що стосується математичної теорії інформації, стало важко і часто недоречно використовувати в інших галузях. Зокрема, юридична дефініція інформації має враховувати її зміст, що визначає її цінність і робить об'єктом правових відносин. Дослідник прагматичної концепції інформації, радянський вчений, академік О.О. Харкевич, запропонував зв'язати міру цінності інформації зі зміною імовірності досягнення цілі при отриманні цієї інформації [5], тобто прагнув зв'язати поняття інформації з цілеспрямованою поведінкою та акцентувати увагу на ціннісному аспекті інформації. О. О. Городов зазначає,

що сутність інформації відображується в її синтаксичному, семантичному та прагматичному аспектах, і з усіх охарактеризованих вище рівнів інформації лише прагматика цікавиться конкретними користувачами інформаційного продукту і тією областю суспільних відносин, учасниками яких вони виступають. Тобто юридично значимим є саме прагматичний аспект інформації, оскільки саме благо, але не відношення між знаками і позначуваними об'єктами, є категорія, іманентна поняттю об'єкта прав. У наукових роботах О. О. Харкевича та І. А. Полютаєва висловлюється думка про те, що інформація, надана нам у прагматичному аспекті, повною мірою відповідає критерію блага, оскільки на перший план у цьому випадку виходить її користь, яка служить задоволенню публічних або приватних потреб [93, с.119]. Багатоаспектність терміна «інформація», що призвела до його багаточисленних і часто суперечливих визначень і розумінь, Седов Є. О. [85] та Хазен О.М. [92, с.122] пояснюють ієрархічністю рівнів інформації, оскільки вважається загальноприйнятим, що Універсум (Всесвіт) має ієрархічну структуру [62].

На ієрархічному рівні держави поняття «інформація» у цілому повинне відповідати державним функціям та її соціальному призначенню у суспільстві: бути знаряддям для захисту прав, свобод і законних інтересів громадян (підкреслюємо, що мається на увазі поняття «інформації», а не сама інформація). Інформація як економічна категорія – це продукт праці, предмет обміну та об'єкт власності. Важливим для нашого предмета дослідження є розуміння того, що інформація на носії, але не носій з інформацією, є споживчою цінністю, тобто, саме інформація на носії, але не носій із інформацією, є товаром – предметом купівлі-продажу. Більш того, у наш час проникнення практично у всі сфери людського існування інтернету усе більшого розповсюдження отримує продаж інформації взагалі без будь-якого матеріального носія, що доводить можливість та необхідність абстрагування від речової оболонки, коли йде мова про такий товар як «інформація» [10].

Слід одразу відзначити, що не усі види інформації можуть бути за своєю правовою природою товаром, зокрема, інформація, що має публічний характер, є у більшості випадків відкритою, тобто вільною у доступі, і тому за своїм змістом не може бути об'єктом цивільно-правових відносин, а також інформація про фізичну особу (персональні дані), що є невідчужуваним особистим благом. Головною умовою є те, що легітимне поняття інформації має відображувати інформаційні процеси на рівні держави як суверенної політико-територіальної організації суспільства, враховувати державно-владний аспект, тобто сприяти реалізації державних функцій. Для цього поняття «інформація» має закріплювати найбільш істотні, юридично значущі властивості та якості для вільного та ефективного оперування у правовому полі (правозастосування), а формулювання має однозначно сприйматися усіма учасниками відносин. Попередній генезис уявлень та поглядів на поняття інформації та їх аналіз дозволяє сказати, що з точки зору права, поняття «інформація» має закріплювати певну знакову форму, яку можна розкодувати та яка характеризується смислом для відправника та/або приймача, а також вона повинна мати певну цінність, значущість. Знакова форма передбачає фіксацію та передачу інформації знаками. Знак – матеріальний об'єкт (явище, властивість, дія і т. п.), що сприймається чуттєво та, як правило, відрізняється від об'єкта, їм позначеного, що виступає в пізнанні і спілкуванні людей як представник, інформаційний замісник деякого предмета або сукупності предметів, їх властивостей або відносин і використовується для отримання, зберігання, перетворення і передачі повідомлення або компонентів повідомлень [11]. Виділяють шість основних типів знаків: природні (речі та явища природи, наприклад, сліди звірів, погодні прикмети тощо), функціональні (вказують на інші предмети та явища за рахунок функцій, що вони виконують, наприклад, окуляри вказують на слабкий зір), іконічні (знаки-образи, що мають схожість із тим, що позначає: малюнок тварини є змальованим із неї та є знаком цієї тварини),

конвенціональні (служать позначенням предмета оскільки люди домовилися вважати його знаком цього предмета, наприклад, шкільний дзвоник, червоний хрест, зірки на погонах, герб тощо), вербальні (природні мови), знакові системи запису (письмо, система запису знаків природної мови, усного мовлення, нотна грамота тощо) [50]. Отже, знакова форма – це форма подання інформації у людському суспільстві. Якщо ми говоримо про інформацію як про юридичний термін, то формою його вираження буде законодавча норма, що закріплює термін «інформація».

Закон України «Про інформацію» визначає інформацію як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді [5]. Аналогічне визначення інформації містить також частина 1 статті 200 Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 року (далі – ЦК України). Така дефініція має певні недоліки. По-перше, акцентується увага на тому, що обов'язковою умовою для даних та відомостей є можливість їх закріплення на матеріальних носіях (на будь-якому матеріальному об'єкті чи середовищі, що може протягом певного терміну зберігати, тобто нести у своїй структурі занесену у/на нього інформацію, наприклад, камені, дереві, папері, металі, пластику, магнітних матеріалах, напівпровідниках тощо) [4] або відображення даних в електронній формі, тобто фіксація на електронному носії з використанням засобів обчислювальної техніки і можливістю передачі за допомогою електрозв'язку. Але якщо проаналізувати поняття «дані», стане зрозумілим, що дані передбачають їх автоматичну обробку електронно-обчислювальними пристроями, а тому є очевидною їх якість бути відображеними в електронній формі. По-друге, враховуючи, що термін закріплює під інформацією лише «відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді», може ускладнитися його правозастосування у цивільно-правових відносинах, де інформація є нематеріальним благом (глава 15 Цивільного кодексу України) і не зводиться

до матеріального (фізичного) об'єкту, на якому вона зафіксована, або до відображення її в електронному вигляді. Наприклад, при реалізації права на захист честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи [15]. Матеріальний носій необхідний для збереження або передачі інформації, а також інформація передається коливаннями поля, наприклад, електромагнітного. Закон України «Про телекомунікації» закріплює термін «дані» як інформацію у формі, придатній для автоматизованої обробки її засобами обчислювальної техніки [6], тобто, по-перше, визначає дані як форму інформації, а по-друге, надає поняттю технічного значення та пов'язує його з матеріальним носієм, придатному до запису, зберігання, зчитування та поширення. Це також означає, що дані не є інформацією у «чистому» вигляді, і для того, щоб стати нею, потрібні їх перетворення та обробка за допомогою електронно-обчислювальних машин (ЕОМ), тобто можна сказати, що дані - це електронна форма потенційної інформації. Тому ми підтримуємо В. М. Брижко, який стверджує, що в е-середовищі функціонує не «інформація» як така, а «дані», до яких вона «пристосована», «прикріплена» і т.д. Дані можна розглядати як формалізовані знаково-кодові комбінації, що надають інформацію та призначені для їх автоматичної обробки; цифрові дані – це закодовані електричні сигнали й електронні структури [30]. Згідно із К. Беляковим, під відомостями розуміють формалізовані знакові комбінації при письмовій (паперовій), аудіовізуальній та деяких інших формах надання інформації [28]. Але до цього визначення є певні зауваження. Так, поняття «аудіовізуальний» відноситься до способів сприйняття інформації певними рецепторами, у даному випадку - органами слуху і зору, а «письмова (паперова) форма» є варіантом текстової форми подання інформації, яка не обмежується паперовим способом та може бути відображена електронним пристроєм, наприклад, iPad чи електронною книгою. Словник української мови визначає відомості як: 1) повідомлення, вісті про кого-, що-небудь; 2)

певні факти, дані про кого-, що-небудь; 3) знання у якій-небудь галузі [19]. Ці визначення наведені на побутовому рівні та не можуть бути використані у формалізованій юридичній техніці. Повідомлення – це спосіб передачі інформації – в усній чи письмовій формі між людьми та у формі сигналів між пристроями. Дані можуть бути повідомленнями за умови їх декодування. Державний стандарт у технічній галузі визначає повідомлення як факти, що передаються з деякого джерела до одного чи більше пунктів призначення із застосуванням відповідної мови чи коду [48], але поняття «факт» вживається при позначенні лише реальної події чи результату, а повідомлення може нести інформацію про вигадані події. Знання – це відображення дійсності у свідомості людей, що є продуктом їхньої інформаційної, інтелектуальної та матеріальної діяльності, і для знань характерні внутрішня інтерпретація, структурованість, взаємозв'язок і активність [28], тобто інтелектуальний капітал. Але Державний стандарт України визначає інформацію через поняття «знання»: інформація – знання, що розглядаються в аспекті комунікації [48]. Ю. О. Мосенко зазначає, що поняття «відомості» виключає факт непізнаного, невідомого, яке, у свою чергу, безумовно, містить певну інформацію, з якою у процесі пізнання відбуватиметься ознайомлення, результат якого і підпадає під поняття «відомості» [70, с.105]. Закон України «Про захист економічної конкуренції» визначає, що інформація – відомості в будь-якій формі й вигляді та збережені на будь-яких носіях (у тому числі листування, книги, помітки, ілюстрації (карти, діаграми, органіграми, малюнки, схеми тощо), фотографії, голограми, кіно-, відео-, мікрофільми, звукові записи, бази даних комп'ютерних систем або повне чи часткове відтворення їх елементів), пояснення осіб та будь-які інші публічно оголошені чи документовані відомості [7]. Цей Закон також застосовує поняття «відомості» для визначення інформації, але має на увазі не тільки відомості, збережені на будь-яких матеріальних носіях, а й відомості у формі пояснення осіб та будь-яких інших публічно оголошених відомостей.

Розширений перелік форм, вигляду та носіїв збереження відомостей, що закріплений законодавцем у даній нормі, є ознакою превентивного засобу попередження колізій у застосуванні терміну у правових відносинах. Також таке визначення можна розуміти як приклад того, що поняття «інформація» доцільно розглядати через форми її подання, серед яких розрізняють – але не обмежуються – символічну, текстову, графічну, числову, звукову та комбіновану форми, де дорожні знаки, книги, документи, преса, ілюстрації, фотографії, формули, звукові записи, пояснення осіб, консультації, висловлювання, повідомлення, публічні виступи, кінофільми, відеофільми тощо – способи подачі інформації. Однією з форм відомостей даний Закон визначає бази даних комп'ютерних систем, тобто виводить поняття відомостей через поняття даних. Аналіз вітчизняної правової доктрини свідчить, що більшість науковців дублюють недосконале законодавче визначення «інформація» через поняття «відомості», «дані», або недоцільно застосовують поняття «знання»: зокрема під інформацією розуміють: 1) відомості, що передаються усним, письмовим або іншим способом, зокрема за допомогою умовних сигналів, технічних засобів і т.п. [86]; 2) відомості (а не дані) про події та явища, які можуть бути пізнані особою та передані іншій особі у вигляді, придатному для сприйняття [79]; 3) відомості про об'єктивно існуючі явища, які використовуються більш, ніж однією особою, незалежно від форми та способу надання у суспільних відносинах [43, с.7]; 4) відомості, що передаються усним, письмовим або іншим способом, зокрема за допомогою умовних сигналів, технічних засобів і т.п. [86]; 5) певну суму знань про той чи інший об'єкт, які можна використати в доцільній діяльності людини [81, с.172] тощо. Як бачимо, поняття «інформація», «дані», «відомості», «повідомлення», «знання» не тільки на побутовому, а й на доктринально-правовому і законодавчому рівнях визначаються одне через одного, ставляться у синонімічний ряд, що є причинами термінологічних та юридичних колізій. Зокрема, М. Корчагін зазначає, що визначення

законодавцем поняття «інформація» через категорію «відомості» робить акцент на тому, що «інформація є продуктом осмислення людиною фактів навколишнього оточуючого середовища, яке нею сприймається», а тому вважає такий підхід недоцільним [56, с.53]. Згідно із В. М.Брижко, лише людина може мати знання, і тільки для неї різноманітні сукупності графічних символів можуть бути «відомостями». Сьогодні тільки для людини певна сукупність символів, знаків, сигналів може інтерпретуватися як «відомості про будь-що», а сам суб'єкт обов'язково має володіти деякою вихідною системою знань, наприклад, вміти читати. Для технічного об'єкта «інформація» не «відомості» і, тим більше, не «знання». У неживій природі об'єкти взаємодіють з інформаційним кодом, але не зі «знанням» і «відомостями» [30]. Отже, пропонується розглядати під відомостями символну, текстову, графічну, числову, візуальну, звукову, комбіновану тощо форму подання інформації. Це визначення має такі особливості: 1) закріплює поняття відомостей як форму подання інформації; 2) наводить невичерпний перелік варіантів такої подачі інформації; 3) відомості є результатом пізнання; 4) передбачає необхідність людських знань для подання та сприймання таких відомостей; 5) сприйняття відомостей людиною відбувається її сенсорною системою; 6) розуміє під собою можливість фіксації відомостей на будь-яких придатних носіях та пристроях. Під даними пропонується розуміти електронну форму інформації. Особливості такого визначення: 1) дані функціонують в е-середовищі; 2) закріплює, що дані – це форма інформації; 3) передбачає їх перетворення та обробку за допомогою електронно-обчислювальних машин; 4) передбачає здатність даних бути відображеними в електронному вигляді. Дані та відомості, визначені таким чином, уже розуміють під собою певну знакову форму, а тому термін «інформація» не потребує уточнення про можливість її закріплення на матеріальному носії чи відображення в електронному вигляді. Можна зробити висновок, що з точки зору права, інформація – це знакові

комбінації у формі відомостей та/або даних, що є об'єктами публічного або приватного інформаційного інтересу. Це визначення об'єднує у собі такі особливості: 1) закріплює, що інформація має знакову форму, що охоплює всеосяжність форм фіксації та передачі інформації у людському суспільстві; 2) підтверджує, що інформація має смисл, є цінною та корисною; 3) не має прив'язки до обов'язкової здатності бути закріпленою на матеріальному носії або відображеною в електронній формі, що сьогодні є недоречним, адже, по-перше, не можливо і не потрібно встановлювати вичерпний перелік форм зберігання та способів передачі інформації (науково-технічний розвиток постійно відкриває нові можливості), а, по-друге, ця прив'язка є недоцільною, обмежуючою; крім того, дані вже передбачають технічний пристрій для їх запису, зберігання, передачі та обробки, а сприймання відомостей сенсорною системою людини, безумовно передбачає можливість їх фіксації на придатному носії); 4) враховує поділ на ієрархічні рівні інформації, зокрема, поняття відповідає державному рівню, має державно-правовий характер та відображає інформацію як об'єкт суспільних відносин, що потребує правового захисту [92, с.122].

Говорячи про види інформації, слід зазначити, що стаття 10 Закону України «Про інформацію» містить такі види інформації за змістом: інформація про фізичну особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про стан довкілля (екологічна інформація); інформація про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація; податкова інформація; правова інформація; статистична інформація; соціологічна інформація; інші види інформації.

За таким поділом, на жаль, неможливо визначити єдиний критерій для подібної класифікації інформації, оскільки багато понять пересікаються за змістом, наприклад, правова інформація та податкова тощо. Звернемо увагу, що до переліку видів інформації включено екологічну інформацію. Це є

позитивним кроком, особливо враховуючи введення в дію з 17 грудня 2017 року Закону України «Про оцінку впливу на довкілля».

Однак, прогалиною, яку необхідно вже сьогодні вирішити, є відсутність серед видів інформації перелічених вище видобувної інформації. А такий вид інформації передбачається Законом України «Про забезпечення прозорості у видобувних галузях», який набрав чинності 16 листопада 2018 року і спрямований на правове регулювання розкриття відповідної видобувної інформації для забезпечення прозорості у видобувній галузі України.

Відповідно до нової редакції Закону України «Про інформацію» інформація про фізичну особу (персональні дані) – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована [30]. Це визначення ідентичне закріпленому в Законі України «Про захист персональних даних» [17, ст. 2], що набрав чинності з 1 січня 2011 року. Офіційний сайт Державної служби України з питань захисту персональних даних пропонує класифікацію персональних даних за різними критеріями: за природою відомостей: - об'єктивні відомості про фізичну особу (біометричні дані, стан банківського рахунку тощо); - суб'єктивні відомості про фізичну особу (автобіографія, характеристика, матеріали атестації, опис особистих якостей фізичної особи, дос'є тощо); за джерелами відомостей: - відомості, що містяться в первинних та інших джерелах про фізичну особу; за способами обробки відомостей: - відомості в алфавітно-цифровому форматі; - відомості в графічному форматі; - відомості у фото- та кіно-, аудіо- та відеоформаті тощо; за формою обробки відомостей: - відомості на паперових носіях; - відомості на електронних носіях; - відомості на магнітних носіях; - відомості на оптичних носіях тощо; за вимогами до обробки відомостей: - відомості, щодо яких застосовуються загальні вимоги обробки відповідно до закону; - відомості, щодо яких згідно із ст. 7 закону застосовуються особливі вимоги обробки (расове або етнічне

походження, політичні, релігійні або світоглядні переконання, членство в політичних партіях і професійних спілках, а також відомості, що стосуються здоров'я чи статевого життя тощо); за зв'язком із фізичною особою: - відомості, що стосуються фізичної особи безпосередньо (особова справа працівника, запис у базі даних медичного закладу, банківський рахунок фізичної особи тощо); - відомості, що стосуються фізичної особи опосередковано (реєстраційний запис про право власності на об'єкт нерухомого майна, записи відеоспостереження у громадських місцях, записи про технічне обслуговування автомобіля тощо) [36]. Відсутність поділу інформації про фізичну особу на дані загального характеру і вразливі персональні дані в нормах законів України «Про інформацію» та «Про захист персональних даних» на сьогодні є очевидною проблемою, тим більше, що подібний поділ пропонується у міжнародних документах [33]. На нашу думку, зазначена вище класифікація не дає деталізації категорій відомостей про особу, що відносяться до персональних даних. Фізична особа може, але не зобов'язана встановлювати режим обмеженого доступу до інформації, яка їй належить або її стосується. Тому з цієї причини не зовсім коректним слід визнати віднесення інформації про фізичну особу автоматично до конфіденційної. На сьогодні маємо класифікацію, відповідно до якої за порядком доступу інформація поділяється на відкриту та інформацію з обмеженим доступом. Відкритою вважається вся інформація, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. Нині новим видом інформації для вітчизняного інформаційного законодавства є публічна інформація. На жаль, важко встановити критерій для визначення спільновидового поняття до поняття «публічна інформація». За аналогією з цивільним правом визначати приватну інформацію неможливо. Хоча необхідність ухвалення Закону України «Про доступ до публічної інформації» [18] зумовлена потребою забезпечення чіткого дотримання ст. 34 Конституції України [1] стосовно свободи інформації, зокрема під час

встановлення грифів обмеження доступу на інформацію, якою володіють органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Тому можна вважати поняття «публічна інформація» близьким до змісту поняття «відкрита інформація». Публічна інформація визначається як відображена та задокументована будь якими засобами та на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, передбачених чинним законодавством, або яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом України «Про доступ до публічної інформації» [9]. Новим у інформаційному законодавстві є введення до видів інформації з обмеженим доступом, крім конфіденційної й таємної, ще й службової інформації [9]. Інформацією з обмеженим доступом є та, шкода від оприлюднення якої переважає суспільний інтерес у її отриманні та становить загрозу національній безпеці, обороні, запобіганню злочину тощо. До інформації з обмеженим доступом належить конфіденційна, таємна та службова інформація. Проблемним є питання співвідношення права на доступ до публічної інформації та права власника інформації з обмеженим доступом на її захист. У Законі України «Про доступ до публічної інформації» проблемним є питання щодо критеріїв обмеження доступу до інформації: «шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні» [9]. Розроблення чітких критеріїв для визначення співвідношення шкоди та суспільного інтересу є складним. До інформації з обмеженим доступом не можуть бути віднесені такі відомості: про стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту; про аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації, що сталися або можуть статися і загрожують безпеці людей; про стан здоров'я населення, його життєвий рівень, включаючи харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення; а також про соціально-демографічні показники, стан правопорядку, освіти та культури населення;

про факти порушення прав і свобод людини і громадянина; про незаконні дії органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб та інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів і міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Не може бути обмежено доступ до інформації про розпорядження бюджетними коштами, володіння, користування чи розпорядження державним, комунальним майном, у тому числі до копій відповідних документів, умов отримання цих коштів чи майна, прізвища, імена, по батькові фізичних осіб та найменування юридичних осіб, які отримали ці кошти або майно. Зазначене положення не поширюється на випадки, коли оприлюднення або надання такої інформації може завдати шкоди інтересам національної безпеки, оборони, розслідуванню чи запобіганню злочину. Не належать до інформації з обмеженим доступом декларації про доходи осіб та членів їхніх сімей, які претендують на зайняття чи займають виборну посаду в органах влади та обіймають посаду державного службовця, службовця органу місцевого самоврядування першої або другої категорії [62, ст. 21]. Конфіденційною інформацією є інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. Не може бути віднесена до конфіденційної інформація, що була отримана або створена розпорядниками інформації. Таємною є інформація, доступ до якої обмежується виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, захисту репутації або прав інших людей, запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету та неупередженості правосуддя, розголошення якої може завдати шкоди особі, суспільству та державі. Таємною визнається інформація, яка

містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю слідства та іншу передбачену законом таємницю. Службовою є інформація, що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішньовідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробленням напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом прийняття рішень і передують публічному обговоренню та/або прийняттю рішень, а також інформація, зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці. Конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом [62, ст. 21]. Зміст поняття «службова інформація», викладений у Законі України «Про доступ до публічної інформації», а не в Законі України «Про інформацію», дає підстави для висновку про те, що фактично йдеться не про окрему специфічну категорію інформації з обмеженим доступом (як визначає Закон України «Про інформацію»), а про публічну інформацію з обмеженим доступом, тобто, про інформацію, що перебуває у віданні суб'єктів владних повноважень. Це ускладнює розуміння норм інформаційних законів стосовно доступу до різних видів інформації. Закони України «Про захист персональних даних», «Про інформацію» та «Про доступ до публічної інформації» вступають у суперечність у частині визначення процедури розкриття персональних даних у випадках, коли вони становлять суспільний інтерес. Адже власне Закон України «Про захист персональних даних» не містить узагалі підстав для поширення персональних даних. Зазначимо також, що Закон України «Про доступ до публічної інформації» та інші нові

інформаційні закони не містять поняття «публічна особа». Хоча й Закон України «Про захист персональних даних» у нормі: «персональні дані фізичної особи, яка претендує зайняти чи займає виборну посаду (у представницьких органах) або посаду державного службовця першої категорії, не належать до інформації з обмеженим доступом, за винятком інформації, яка визначена такою відповідно до закону» [9, ст. 5]. Нова редакція Закону України «Про інформацію» не містить норм, що стосувалися визнання інформації об'єктом права власності. Тому за цим критерієм класифікувати інформацію не будемо. Підсумовуючи зазначимо, що запропонована новим інформаційним законодавством основна класифікація інформації не містить єдиного критерію для поділу, багато понять пересікаються за змістом. Новим у інформаційному законодавстві є введення до видів інформації з обмеженим доступом, крім конфіденційної й таємної, ще й службової інформації, яка стала еквівалентом колишньої конфіденційної інформації, що є власністю держави.

1.2. Правова природа інформації

Інформація, як зазначено у попередньому параграфі пронизує практично всі сфери суспільного життя. Розуміють дане поняття також у широкому та вузькому змістах. Останній якраз і відображає особливості інформації як елемента виключно правовідносин. Саме тому доцільно розглянути відправну точку таких відносин – право на інформацію.

Право на інформацію виникло у зв'язку з об'єктивною необхідністю людини збирати, зберігати, використовувати й поширювати необхідні для неї відомості. Право на інформацію безпосередньо відображається в конституційних правах та свободах людини: праві на життя, праві на невтручання в особисте й сімейне життя, праві на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, праві на свободу

думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань, праві доведення до відома громадян законів та інших нормативно-правових актів тощо [99].

Закріплення в Конституції, а відтак визнання та гарантія права на інформацію в Україні є відображенням тенденцій адаптації законодавства до міжнародних стандартів і принципів, які закріплені в міжнародних угодах про захист прав і свобод людини.

В умовах сучасного переходу України до інформаційного суспільства право громадян на інформацію повинно бути захищеним усіма юридичними засобами та правовими інститутами. Як свідчить практика, право на інформацію може бути порушене з боку держави, суспільства або особи, тобто усіма суб'єктами інформаційних правовідносин. Нехтування цим правом здатне стати однією з причин деформації правового поля, що негативно відобразиться на шляху просування України у напрямі демократичного розвитку.

Визнання та встановлення гарантій права на інформацію в державі відображають рівень дотримання нею вимог міжнародних принципів та стандартів прав людини, розвитку й утвердження демократичних і правових цінностей. Принципи та стандарти утвердження і забезпечення права на інформацію знайшли своє відображення в основоположних міжнародних угодах щодо захисту прав і свобод людини.

Так, відповідні норми міжнародного права з цих питань містяться у Загальній декларації прав людини 1948 року, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року, Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Конвенції Співдружності Незалежних Держав про права та основні свободи людини 1995 року тощо [45]. За предметом правового регулювання ці положення можуть бути розподілені на дві категорії: 1) норми, що стосуються свободи думки і слова, вираження поглядів; 2) норми, які встановлюють невтручання в особисте життя людини.

Аналіз міжнародних правових актів та законодавства зарубіжних країн свідчить, право на інформацію не є самостійним, а виступає елементом свободи вираження поглядів. Водночас у вітчизняній науці здебільшого право на інформацію розглядається як самостійне явище.

У більшості зарубіжних країн право на інформацію було закріплене на конституційному рівні у 1960–1980 роках, про що зазначалося в першому розділі дослідження.

З розвитком комп'ютерних технологій спеціальні закони з питань права на інформацію змінюються або приймаються закони нового покоління, які значно розширюють зміст права на інформацію, зокрема, шляхом утвердження тенденції щодо права громадян на отримання будь-якої інформації від державних органів без зазначення причин, для чого вона необхідна (Закон про свободу доступу до інформації Ісландії 1996 року [45]). Прикладом закону нового покоління є англійський Закон про свободу інформації 2000 року [37], яким встановлено відкритий перелік органів державної влади та громадських організацій, що зобов'язані надавати інформацію. Закон визначає обов'язок цих органів забезпечити ефективний пошук суспільно доступної інформації та відповідати на індивідуальні запити, встановлює двадцять три обмеження щодо інформації з обмеженим доступом про кримінальне розслідування, про комерційну таємницю, що стосується інтересів та безпеки держави. У випадках, якщо державні органи не надали інформацію протягом встановленого строку, з них можуть стягнути штраф. Контроль над цією сферою здійснює Уповноважений у справах інформації.

Оскільки подібні закони потребують внесення суттєвих змін до нормативно-правових актів, які регулюють діяльність державних структур, то на підготовку до набрання ними чинності дається кілька років (англійський Закон про вільний доступ до інформації набрав чинності у

2005 році [46], федеральний закон Канади 2001 року про захист персональних даних та про електронні документи – у 2004 році [41]).

Слід зазначити, що в Конституції СРСР 1977 року та Конституції Української РСР 1978 року право на інформацію окремо не визначалося. Вважалося, що воно увійшло до загальної системи політичних прав та свобод. Конституція закріплювала свободу слова і друку, зібрань, мітингів, демонстрацій. Опосередковано право на інформацію конституційно фіксувалося у зв'язку із гарантіями права на освіту, користування досягненнями культури, правом на участь у державному управлінні, внесення пропозицій до державних і громадських організацій щодо поліпшення їх діяльності. Також конституційно було встановлено право на таємницю листування, телефонні розмови та телеграфні повідомлення.

Історично демократична складова в конституційному оформленні права на інформацію посилювалася. Україна розширювала конституційні права людини на інформацію, ратифікуючи міжнародні акти стосовно забезпечення свободи слова, інформаційних прав людини. Врешті, право на інформацію було зафіксовано у Конституції України 1996 року.

Наразі проаналізуємо наукові підходи до розуміння суб'єктивного права на інформацію вчених у галузі інформаційного права. У даному разі на увагу заслуговують роботи російських вчених, оскільки, на наш погляд, характеризуються більш глибокими і детальними науковими розробками у даній галузі.

Узагальнюючи, можна виділити два доктринальних підходи до тлумачення права на інформацію, що характеризуються широким та вузьким змістом.

У вузькому розумінні суб'єктивне право на інформацію тлумачиться як право на отримання (доступ) до інформації. У широкому розумінні передбачається віднесення до права на інформацію всіх суб'єктивних прав з

приводу інформації щодо будь-яких дій з нею, тобто право на отримання (доступ) інформації, право на таємницю та інші.

Деякі фахівці [98] визначають право громадянина на інформацію як «універсальне», що може включати такі конкретні суб'єктивні права:

- 1) право знати про створення і функціонування усіх конкретних інформаційних систем, які хоча б якимось чином стосуються сфери особистого життя громадянина або інформації про неї, а також інформації про інші сфери життєдіяльності громадян;
- 2) право надавати згоду на збирання інформації, що має особистий характер, для соціально-економічних, культурних і інших соціальних цілей;
- 3) право перевіряти достовірність такої інформації і спростовувати недостовірну інформацію як в адміністративному, так і в судовому порядку;
- 4) право доступу до такої інформації із метою її перевірки, отримання необхідних довідок;
- 5) право знати про використання цієї інформації у відповідних цілях і відповідними користувачами систем;
- 6) право на розміщення відомостей про себе у відповідних інформаційних системах;
- 7) право на достовірну інформацію про стан навколишнього середовища;
- 8) право на достовірну фінансову інформацію.

На увагу заслуговує позиція тих авторів, які вказують на багатоаспектний характер права на інформацію, що передбачає його диференціацію на ряд основних можливостей, що безпосередньо впливає із змісту положень та основних принципів міжнародних угод. Це, по-перше, можливість доступу до інформації, яка реалізується забезпеченням права кожного вільно збирати інформацію. По-друге, можливість вільно брати участь в інформаційному обміні та поширенні інформації через конституційне право «використовувати і поширювати інформацію усно,

письмово або в інший спосіб – на свій вибір». По-третє, можливості вироблення інформації шляхом конституційних гарантій щодо свободи творчості. Значною мірою забезпечення права суб'єкта на інформацію пов'язано з матеріалізацією інформації – її предметним поданням у вигляді конкретного інформаційного продукту або інформаційної послуги [40, с. 25].

Загальним майже для всіх тверджень є те, що під «конституційним правом на інформацію» розуміють усі конституційні права, що мають інформаційну складову або інформаційно-правовий характер, спрямовані на регулювання інформаційної сфери.

Якщо проаналізувати праці, які стосуються права на інформацію, то можна зробити висновок, що існує два підходи до розуміння права на інформацію:

1) право на інформацію розглядається як проблема інформаційної відкритості діяльності державних органів. Метою в цьому випадку є обґрунтування правових можливостей від органів державної влади у зв'язку з реалізацією органами своїх повноважень. Тобто всі інші права – збирати, поширювати – є відображенням свободи слова, вільного вираження своїх поглядів;

2) конституційне право на інформацію сприймається як комплексне суб'єктивне право громадянина, що полягає в можливості вільно здійснювати будь-які операції з інформацією незалежно від її змісту та призначення.

Право на інформацію закріплено в багатьох нормативно-правових актах різних галузей права, однак загальні засади визначені в Конституції України.

Так, ст. 34 Конституції України закріплює право кожного вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію, та вбачається, що формула даної норми заснована відповідно до міжнародних стандартів регулювання інформаційної сфери. У ст. 32 Конституції України визначено засади правового режиму конфіденційної інформації. На ґрунті

загальної заборони втручання в особисте і сімейне життя особи не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом. Це право означає гарантовану державою можливість людини контролювати інформацію про себе та перешкоджати поширенню відомостей особистого характеру. Ці відомості можуть міститися в особистій кореспонденції, у телефонних та інших повідомленнях, щодо яких також встановлені відповідні обмеження (ст. 31 Конституції України). Водночас кожному гарантується право знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах і організаціях з відомостями про себе, які не є державною або іншою захищеною законом таємницею. Встановлено також гарантії судового захисту права спростовувати недостовірну інформацію про себе і членів своєї сім'ї, права вимагати вилучення будь-якої інформації, а також право на відшкодування шкоди, завданої збиранням, зберіганням, використанням, поширенням такої недостовірної інформації.

Право кожного отримувати (право доступу) та поширювати інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту відображено в ст. 50 Конституції України.

Частиною 4 ст. 29 Конституції України закріплено право кожного заарештованого та затриманого на невідкладне повідомлення про мотиви арешту чи затримання. Одночасно ч. 1 ст. 63 Конституції України встановлено, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів.

З метою забезпечення публічного правопорядку органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування наділені правом завчасного отримання інформації про проведення громадянами зборів, мітингів, походів і демонстрацій (ст. 39 Конституції України).

Право на інформацію закріплене й у ст. 40 Конституції, яка передбачає право громадян на звернення до органів державної влади, органів місцевого самоврядування та посадових і службових осіб, а також на отримання інформації від них у встановлений законом строк.

Частиною 2 ст. 54 Конституції України передбачено право громадян на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності, що означає право поширювати та використовувати інформацію про результати своєї творчості.

Основним Законом встановлено також право державних органів на фінансову інформацію, зокрема, відповідно до ст. 67 Конституції України усі громадяни щорічно подають до податкових інспекцій за місцем проживання декларації про свій майновий стан та доходи за минулий рік.

Складовим елементом права на інформацію є доступ до правової інформації (або право знати свої права та обов'язки). Це право закріплено у ст. 57 Конституції України, відповідно до якої кожному гарантується право знати свої права і обов'язки. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, мають бути доведені до відома населення у порядку, встановленому законом. Закони та інші нормативно-правові акти, що визначають права і обов'язки громадян, не доведені до відома населення у порядку, встановленому законом, є не чинними.

Потрібно зазначити, що у вітчизняній правовій науці проблематика права на інформацію має наукову новизну та тільки починає займати своє місце.

Водночас конституційна засада гарантування права на інформацію реалізується як через приватно-, так і через публічно-правові відносини.

У ст. 28 Бюджетного кодексу [3] закріплено принцип доступності інформації про бюджет.

У ст. 25 Кодексу законів про працю України встановлена заборона при укладенні трудового договору вимагати від осіб, які поступають на роботу, відомості про їх партійну і національну належність, походження, реєстрацію

місця проживання чи перебування та документи, подання яких не передбачено законодавством.

У ст. 5 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [10] серед принципів державної політики у сфері використання ядерної енергії та радіаційного захисту визначено відкритість і доступність інформації, пов'язаної з використанням ядерної енергії. Статтею 10 цього Закону громадянам та їх об'єднанням надано право на одержання інформації у сфері використання ядерної енергії та радіаційну безпеку.

У ст. 12 Закону України «Про захист населення від інфекційних хвороб» [12] встановлено обов'язок медичних працівників надати об'єктивну інформацію про мету щеплень, очікувані результати, наслідки відмови від них та можливі поствакцинальні ускладнення.

Аналіз законодавства свідчить, що право на інформацію в публічно-правових відносинах доволі різноманітне.

У ст. 6 Закону України «Про захист персональних даних» не допускається обробка даних про фізичну особу, які є конфіденційною інформацією без її згоди.

Відповідні стандарти інформаційних прав визначені й у сфері освіти.

Згідно із Законом України «Про загальну середню освіту» [13] оприлюднення результатів атестації навчальних закладів системи середньої освіти здійснюється через засоби масової інформації (ст. 36).

Право на інформацію регламентується й іншими законами України: «Про державну таємницю» [11], «Про науково-технічну інформацію», «Про телебачення і радіомовлення», «Про телекомунікації», «Про національну програму інформатизації» тощо.

Аналіз законодавства свідчить, що норми, які регламентують право на інформацію, є розпорошеними, тобто містяться у джерелах різних галузей права [65]. На це вказують також інші фахівці.

З огляду на це тривалий час серед науковців обґрунтовується теоретико-правова ідея підготовки спеціального кодифікаційного акта – Інформаційного кодексу України (або ж Кодексу про інформацію, що, на наш погляд, за назвою акта не є тотожним поняттям). Упродовж останніх років ця ідея вже втілюється в підготовлених і таких, що знаходяться в стадії розроблення, ініціативних проектах, що свідчить, на нашу думку, про об'єктивність і обґрунтованість доцільності його розробки та прийняття на перспективу) [24, с. 85].

Утім, упорядкування норм інформаційного законодавства – досить не просте завдання, оскільки важливого значення набуває проблема системності та комплексності регулювання інформаційно-правових відносин, галузей інформаційної діяльності [24, с. 84]. А відтак, зважаючи на те, що конституційне гарантування права на інформацію опосередковує не лише правові можливості реалізації конкретного суб'єктивного права особи, але є конституційною засадою реалізації інших прав і свобод людини і громадянина в умовах інформаційного суспільства, ми схильні вважати, що особливості предмета правового регулювання, яким є інформаційні відносини, їх галузева інтеграційна властивість, ставлять під сумнів доцільність систематизації інформаційного законодавства шляхом кодифікації норм у одному законодавчому акті.

Узагальнюючи викладене, вважаємо, що право на інформацію є комплексним, включає правові можливості громадян, юридичних осіб та державних органів збирати, зберігати, використовувати, поширювати інформацію (про особу, про діяльність державних органів влади, адміністративну, масову, правову, екологічну тощо), що є необхідною для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, дотримуючись взаємобалансу приватного-суспільного-державного інтересів. Гарантування права на інформацію видається системоутворюючою конституційною

засадою правового регулювання інформаційної сфери та правовідносин, об'єктом яких є інформація.

1.3. Особливості інформації, як об'єкта цивільних прав

Зважаючи на значне розмаїття дефініцій «інформації», наданих не тільки правовими, а й іншими гуманітарними, технічними і спеціальними науками, аналіз змісту яких ми частково провели у параграфі 1.1. слід зазначити, що в якості методологічної основи цивільно-правового осмислення категорії «інформація», ми більше схилиємося до домінування когнітивного підходу – розгляду інформації як певної «транспортної» субстанції на шляху від явищ реального світу до знань про них. Такий підхід орієнтує на адекватні шляхи захисту цивільних інформаційних прав, а у разі їх порушення - на механізми максимально результативного відновлення, відшкодування, компенсації, що передусім пов'язано з необхідністю надання або зміни певних знань, які формуються на основі діянь суб'єктів в інформаційній сфері. До того ж когнітивне сприйняття «інформації» сприяє виявленню взаємозв'язків з іншими «інформаційно-забарвленими» об'єктами приватноправових відносин, зокрема з об'єктами права інтелектуальної власності.

Важливою віхою розвитку вітчизняної нормативної концепції інформаційних відносин стало прийняття у 2011 році Закону України «Про доступ до публічної інформації» та внесення суттєвих зміни у Закон України «Про інформацію». Цими нововведеннями законодавець, окрім іншого, змінив легальну дефініцію інформації та фактично відмовився від нежиттєздатного концепту «права власності на інформацію» із «тріадою» првомочностей володіння, користування, розпорядження, притаманною в пандектній системі цивільного права праву власності на річ.

Щодо вітчизняного законодавчого розуміння інформації, то видозміна його інтерпретації з «документованих або публічно оголошених відомостей про події та явища, що відбуваються у суспільстві, державі та навколишньому природному середовищі» (до 2011 року) на «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» (ст. 1 Закону України «Про інформацію», ст. 200 Цивільного кодексу України) загалом урахувала зауваження вчених, проте не позбавила визначення абстрактності, об'єктивно притаманної дефініціям законів концептуального рівня.

Як і будь-яка законодавча абстракція, дефініція інформації апріорі не може бути абсолютно прагматичною, тобто не дозволяє умістити в собі всіх юридично значущих у тій чи іншій галузі права ознак інформації, безпосередньо важливих для правового регулювання. Тому позиція законодавця щодо інформації в дисертаційних дослідженнях українських цивілістів, предмет яких зумовлюється правовими уявленнями про інформацію, часто піддається критиці.

Узагальнення численних теоретичних підходів до висвітлення юридичного змісту категорії «інформація» [28, с. 50-51; 48] орієнтує передусім на такі її властивості:

- нематеріальність (ціннісна самостійність інформації відносно носія);
- суб'єктивний характер (зумовленість інформації інтелектуальною діяльністю);
- кількісна вимірюваність;
- неспоживність (можливість багаторазового використання);
- невід'ємність від суб'єкта (інформацію не можливо вилучити у суб'єкта, який її створив, передав, отримав тощо);
- здатність до безвтратного відтворення, копіювання, збереження;
- необхідність об'єктивації для включення в правовий обіг (у формі відомостей про навколишній світ, зокрема про явища, події, процеси).

Наведене становить загальноправову модель «інформації», галузеві інтерпретації змісту складових якої (ознак, властивостей інформації) можуть мати свої особливості. Відповідно для цивільного права пріоритетного значення набувають ті правові характеристики інформації, які визначають її цивільно-правовий режим.

В українських цивільно-правових дослідженнях поширений двоякий ракурс розгляду категорії «інформація» – як об'єкта цивільних прав та як об'єкта цивільних правовідносин. Глибока змістовна спорідненість цих аспектів очевидна, тому їх розмежування в контексті власне об'єкту як матеріального або нематеріального блага часто сприймається штучним, що веде до логічного ототожнення об'єкта цивільних прав і об'єкта цивільних правовідносин. Однак з філософсько-методологічної точки зору вони перебувають дещо в різних «системах координат». Розгляд інформації як об'єкта цивільних прав орієнтує передусім на виявлення місця і властивостей інформації у вимірі дозволеної поведінки особи, яка забезпечується цивільно-правовими механізмами. Як об'єкт цивільних правовідносин (як об'єкт цивільного права особи, як цивільний інтерес) інформація з належними їй властивостями виступає підставою виникнення складної системи правової комунікації різних суб'єктів, із регулятивною і охоронною складовою, на основі відповідних прав і обов'язків. До того ж, у разі порушення цивільного права, інформація як об'єкт первинних правовідносин щодо його реалізації транспонується в об'єкти інших правовідносин, які можуть вийти поза межі суто приватноправового регулювання.

Детально осмислюючи інформацію саме як об'єкт цивільних правовідносин, Є. В. Петров серед основних її властивостей виділяє: нематеріальність; інваріантність відносно носіїв; здатність до розмноження, розповсюдження; можливість реалізації у вигляді товару та послуги на ринку і, відповідно, мати вартість [78; 79]. Як додаткову до цих ознак А. І. Марущак розглядає «здатність власника (носія) інформації захистити

відповідні права в судовому порядку» [69], з чим варто погодитись, зважаючи на виділення ст. 277 Цивільного кодексу України права на спростування недостовірної інформації. Цей перелік доцільно доповнити й здатністю інформації, на відміну від речі, виключно до морального, а не фізичного старіння [58; 60; 96, с. 135].

Загалом як об'єкт правового регулювання інформація утворює інформаційні правовідносини з відповідним комплексом інформаційних прав і обов'язків. Цивільно-правовий зміст мають ті з них, які пов'язані з інформацією, що становить реальну чи потенційну «особистісну» (як інформація про особу) або «комерційну» (як інформація про майнове становище особи) цінність, тобто яка є об'єктом цивільного обороту і, відповідно, об'єктом цивільних прав [93].

Оборотоздатність інформації – одна з фундаментальних і, водночас, неоднозначних її цивільно-правових характеристик. На відміну від нематеріальності, самотійності щодо носія та можливості безвартатного багаторазового використання і відтворення, оборотоздатність, яка по суті визначає «повноцінність» (обмеженість або необмеженість) інформації як об'єкта цивільних прав, залишається науково дискусійною.

Оскільки інформація є нематеріальним благом, а право на інформацію цивільним законодавством України віднесено до особистих немайнових прав, то проблема визначення оборотоздатності інформації лежить ще й у площині більш загального наукового дискурсу – щодо місця особистих немайнових відносин у предметній сфері цивільного права та можливостей застосування аналогій з майновими відносинами у їх регулюванні.

Основну специфіку «класичних» особистих немайнових відносин провідні українські вчені-цивілісти вбачають у тому, що їх об'єктом є нематеріальне благо, яке не є товаром, позбавлене вартісної оцінки і, відповідно, не може регулюватися аналогічно об'єктам речового права, а особисті немайнові права на нематеріальні блага лише проголошуються

законом та прирівнюються до майнових прав за способами правового захисту [95, с. 145; 94, с. 19].

Очевидно, що в сучасних умовах тотальної інформатизації суспільного життя, порівняно із звичними для цивілістики нематеріальними благами (життям, ім'ям, честю, гідністю, діловою репутацією тощо), які теж набули інформаційної залежності, інформації як самостійному об'єкту характерна певна нетиповість, що нерідко вимагає нетрадиційних підходів до цивільно-правового регулювання інформаційних відносин.

Наголошуючи на необхідності багатоаспектного цивільно-правового розуміння інформації, О. О. Мазіна зазначає, що «інформація в умовах інформаційного суспільства перетворюється на найважливіший товар і як нематеріальний об'єкт входить в економічні відносини і в якості фактора виробництва, і в якості самостійного об'єкта товарного обігу» [63].

Такі уявлення відповідають «другій хвилі» правового інтересу до інформації – тепер вже не тільки як до особистого нематеріального блага, а й як до ресурсу життєдіяльності сучасного суспільства, здатного перетворюватися на товар, послугу, об'єкт комерції тощо, утворюючи загалом інформаційний ринок, що відповідним чином повинно регламентуватися правом.

Однак, попри помітне зростання потреб інформаційної сфери у правовому регулюванні, суттєва видозміна наявної нормативно-правової концепції «інформації» не має абсолютної підтримки вітчизняних науковців, вірогідно через те, що досі не запропоновано виваженої, максимально прагматичної інтерпретації цих ідей, придатної для використання у правовому регулюванні.

Зокрема О. О. Кулініч визначає інформацію як ідеальний компонент буття, як самостійний об'єкт, що існує окремо від технологічних рішень зберігання, передачі і обробки, отже не може бути об'єктом правовідносин окремо від матеріальних носіїв – фізичних об'єктів, безпосередньо з ним

пов'язаних. Звідси, в цивільному обороті інформацію «безвідносно носія неможливо відчувати, тому вона опосередковує в результаті дій суб'єкта, здійснених під впливом сприйнятої інформації або стає об'єктом цивільного права після її фіксації на матеріальному носії» [60].

Є. В. Петров також позиціонує інформацію самостійним об'єктом цивільного права із своєрідними ознаками, але «якщо вона відповідає таким вимогам: а) має товарну форму та комерційну цінність; б) може переходити у порядку правонаступництва; в) не вилучена з цивільного обігу (державна таємниця, службова тощо); г) не є невід'ємною від суб'єктів цивільного права; д) якщо її неправомірним поширенням завдано шкоди суб'єкту цивільного права» [79].

Отже, будучи достатньо неоднозначним специфічним нематеріальним об'єктом приватноправових відносин, інформація має різні прояви, які можуть не вкладатися в традиційну теоретичну конструкцію цивільних прав.

Так, О. В. Кохановська цілком логічно розглядає інформацію у трьох ракурсах:

- як особисте немайнове благо, яке охороняється цивільним законодавством;
- як результат інтелектуальної, творчої діяльності;
- як інформаційну продукцію, послугу, ресурс, документ, тобто як об'єкт цивільних прав, «який може бути інформаційним товаром і предметом будь-яких правочинів, з урахуванням особливостей і специфіки його як об'єкту особливого роду» [58].

Дещо схожої концепції дотримується і Б. М. Гоголь, згідно з якою інформація у цивільних правовідносинах може виступати в якості відкритої інформації, інформації з обмеженим доступом, об'єкта права інтелектуальної власності (нематеріальних результатів інтелектуальної діяльності людини, що існують у будь-якій формі, доступній для сприйняття людиною чи

технічним пристроєм) та особистого немайнового блага (чесності, гідності, ділової репутації, імені особи тощо) [31].

Таким чином, в системі об'єктів цивільних прав, залежно від формалізації інформації, доцільно виділяти:

- 1) інформацію, як об'єкт особистих немайнових прав (особисте немайнове благо);
- 2) інформацію, як опосередкований об'єкт через об'єкти права інтелектуальної власності (твори, винаходи, корисні моделі, промислові зразки тощо);
- 3) інформацію, як самостійний об'єкт цивільних прав (відомості, дані та інші форми об'єктивації інформації).

У кожному з цих проявів, ступінь «фактичної оборотоздатності» інформації відрізняється як від традиційних нематеріальних, так і від матеріальних об'єктів цивільних прав. Механізм передачі інформації як самостійного блага не тотожний механізму передачі речей, майна (на відміну від фізичного носія інформації), оскільки сприйнята і трансформована в певні знання інформація стає невід'ємною від суб'єкта, який її передає (повідомляє). З іншого боку, залишаючись об'єктом особистого немайнового права однієї особи, інформація може своєрідно «відчужуватись шляхом дублювання, копіювання у свідомості», стаючи невід'ємною і від особи, до якої вона переходить, що апріорі унеможливорює вилучення інформації з цивільного обороту. Таку варіативність оборотоздатності інформації наразі українське цивільне законодавство належним чином не відображає, залишаючи її перспективним напрямом правового регулювання і актуальним предметом наукових досліджень.

З метою визначення товарності інформації та типу зобов'язальних відносин щодо неї, її можна диференціювати зокрема таким чином:

- а) приватноправового – публічно-правового характеру;
- б) обігоздатна – необігоздатна;

- в) загальнодоступна – з обмеженим доступом;
- г) приватна – офіційна;
- д) для комерційного – для вільного використання [79].

При цьому більшість дослідників, аналізуючи аналогічні аспекти «інформації», погоджуються з тим, що загальнодоступна інформація, завдяки особливостям свого виникнення і розповсюдження, не наділена всіма властивостями товару і тому не може бути об'єктом «інформаційного ринку».

Іншим предметом активної наукової дискусії є комплекс правомочностей щодо інформації як особливого об'єкта приватного права. Застосування аналогій з інститутом «речового права власності» для врегулювання цивільних інформаційних відносин вважається безперспективним. Це спонукає до пошуку особливих правових конструкцій, які будуть відповідати унікальності інформації як об'єкта правових відносин.

Неоднозначність цивільно-правового розуміння інформації (розуміння її в контексті об'єкта цивільних прав і інтересів) наштовхує на розподіл цивільних інформаційних правовідносин на дві групи із суттєвими відмінностями у правомочностях.

Об'єктну сферу першої групи становлять «позитивні інформаційні свободи» з центральним правом на інформацію, що виходять із природних, об'єктивно притаманних інформації властивостей та особистих потреб в інформації – право на інформацію; право на достовірну інформацію про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її збирання та поширення; право на інформацію про стан свого здоров'я тощо.

Для цієї групи основний зміст комплексу правомочностей найбільше відображає концепція, запропонована О. В. Кохановською, а саме: «тріада» правомочностей щодо інформації полягає у можливостях створення (вироблення) інформації; передання і одержання інформації; використання інформації (включаючи її поширення і зберігання) [58]. Як видно, в межах

такого підходу правомочності щодо інформації корелюють із можливостями, через які законодавець розкриває право на інформацію у ст. 5 Закону України «Про інформацію» і ст. 302 Цивільного кодексу України.

Друга група правовідносин формується цивільними правами, які встановлюють «негативні інформаційні свободи» (право на таємницю особистого життя, право на таємницю про стан здоров'я, право на таємницю донорства тощо), чим забезпечується захист конфіденційності певної інформації про особу та її діяльність. Ознаки цієї групи мають і правовідносини щодо комерційної таємниці та ноу-хау.

Функція таких правовідносин полягає передусім у захисті охоронюваного законом інтересу особи, яку конфіденційна інформація ідентифікує або, яка фактично контролює конфіденційну інформацію.

Варто погодитися з В. І. Жуковим і А. Г. Дідук, котрі правомочності щодо конфіденційної інформації пропонують розглядати тільки в ракурсі надання доступу або обмеження неправомірного доступу до неї, згідно з концепцією «фактичної монополії», яка підтримується вченими і суддями країн континентальної правової системи [39; 34]. «Ознайомлення з конфіденційною інформацією відбувається не у вигляді «права на» інформацію, яке належить певній особі (суб'єктивне право), а у вигляді фактичного «права доступу», при умові збереження її конфіденційності, який надається обмеженому, чітко встановленому колу осіб» [34, с. 17].

Виходячи з вищевикладеного зазначимо, що інформація як самостійна правова категорія наразі залишається недостатньо дослідженою. Формування її адекватної юридичної концепції, яка відповідає потребам сьогодення і найближчих перспектив ще попереду, а перед науковою спільнотою правників стоїть складна задача максимальної прагматизації часто затеоретизованих, абстрактних, суперечливих та іноді футуристичних правових уявлень про інформацію, з урахуванням знань, отриманих щодо неї точними науками [89].

Цивільно-правове ж осмислення «інформації» повинно ґрунтуватися на консолідованій правовій позиції щодо юридично значущих властивостей інформації і, водночас, передбачати диференційоване (багатоаспектне) ставлення до неї як до нетипового унікального об'єкта цивільних правовідносин.

РОЗДІЛ 2

ЗМІСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН

2.1. Суб'єкт і об'єкт інформаційних відносин

Людина досить довго була головним виробником і поширювачем відомостей про навколишнє природне середовище та суспільне життя, а тому і єдиним суб'єктом інформаційних відносин. Розвиток цивілізації спричинив появу нових, похідних учасників таких відносин. Спочатку до інформаційних потоків у якості суб'єктів входили сім'ї, роди, племена, які передавали власний досвід із покоління у покоління. Пізніше до суб'єктного складу інформаційних відносин почали входити держави, юридичні особи приватного і публічного права. Ми, можливо, на сьогодні перебуваємо напередодні виникнення нових учасників інформаційних відносин, якими зможуть стати новітні інформаційні технології, наділені штучним інтелектом. Відносини, що існують з приводу одержання, використання, поширення та зберігання різноманітних відомостей, є багатогранними і включають безліч суб'єктів. Це пов'язане насамперед із феноменом інформації, множинністю її джерел, носіїв і проявів. Деяка частина інформаційних відносин у силу їх суспільної значущості потребує врегулювання за допомогою загальнообов'язкових, формально визначених, гарантованих державою правил поведінки. Такі відносини визначаємо як правові інформаційні, інформаційно-правові відносини або інформаційні правовідносини. Упорядкування таких відносин пов'язане у першу чергу з необхідністю розмежування прав та обов'язків їх учасників, тобто з визначенням правового статусу відповідних суб'єктів. Саме тому актуальним є визначення поняття та видів суб'єктів інформаційних відносин.

Стаття 4 Закону України “Про інформацію” визнає суб’єктами інформаційних відносин: фізичних осіб; юридичних осіб; об’єднання громадян; суб’єктів владних повноважень. Однак, зважаючи на багатогранність інформаційних відносин, обсяг прав та обов’язків зазначених вище суб’єктів є різним і залежить від об’єктів таких відносин та зовнішніх умов, у яких такі відносини виникають. Так, наприклад, громадянин України як запитувач інформації перебуває у іншому правовому становищі, ніж у відносинах з приводу авторства художнього твору. Спільним для зазначених, здавалося б абсолютно різних, видів інформаційних відносин є можливість особи вступати у такі правовідносини. Тобто цілком логічним є визначення інформаційної правосуб’єктності як правової категорії. Сьогодні серед науковців немає єдності у поглядах на співвідношення правосуб’єктності і правового статусу: одні вчені вважають правосуб’єктність передумовою правового статусу, другі схильні включати її в правовий статус як структурний елемент, треті називають правосуб’єктність більш об’ємною категорією, яка включає в себе правовий статус. На думку Скакун О.Ф. – “правосуб’єктність сприяє встановленню відмінності правового статусу від інших соціальних статусів особи – економічного, політичного, етнічного та ін.”. Термін “правосуб’єктність” застосовується до суб’єктів права – учасників правовідносин. Термін “правовий статус” вживається для характеристики правового становища особи в цілому. Тому правосуб’єктність як важливий “опорний” інститут (фундамент) набуття правового статусу фізичною або юридичною особою може бути включена до складу правового статусу” [8]. Цілком погоджуємося з такою точкою зору у контексті співвідношення інформаційної правосуб’єктності та правового статусу суб’єктів інформаційних правовідносин. На нашу думку, інформаційна правосуб’єктність – це здатність суб’єкта інформаційних правовідносин мати інформаційні права та набувати своїми діями суб’єктивні інформаційні права і обов’язки, які складають зміст інформаційних

правовідносин. Зміст інформаційної правосуб'єктності, зрозуміло, для всіх суб'єктів інформаційних відносин не є однаковим. Для кожного суб'єкта інформаційного права є своя певна правосуб'єктність з конкретним змістом. Для органів державної влади змістом інформаційної правосуб'єктності є компетенція як сукупність певних повноважень. Для громадян та юридичних осіб інформаційна правосуб'єктність складається з правоздатності, дієздатності, деліктоздатності та певних суб'єктивних прав та обов'язків. Інформаційна правосуб'єктність складається з інформаційної правоздатності та інформаційної дієздатності. Виникнення інформаційних прав і обов'язків у особи зумовлено наявністю у неї інформаційної правоздатності, що є невідчужуваною від особи ознакою – юридичною здатністю бути носієм відповідних прав і обов'язків з числа передбачених законом. Особа не може бути ані обмежена, ані позбавлена правоздатності. Особа може самостійно вступати у інформаційні правовідносини лише за умови її дієздатності. Інформаційна дієздатність – це визначена інформаційним законодавством юридична можливість суб'єкта інформаційних правовідносин здійснювати свої інформаційні права й обов'язки, реалізуючи яку (можливість) він здатний бути активним учасником інформаційних відносин. Тобто суб'єкт інформаційних правовідносин самостійно визначає, які права йому реалізовувати, у які конкретні інформаційні правовідносини йому вступати. Елементом інформаційної правосуб'єктності є і деліктоздатність, тобто здатність суб'єкта інформаційних правовідносин нести юридичну відповідальність за вчинене правопорушення. Деліктоздатність фізичних осіб як учасників інформаційних правовідносин, як правило, настає з 16 років (за окремі види правопорушень може наступати раніше або пізніше). Правоздатності, дієздатності та деліктоздатності юридичної особи настають практично завжди одночасно (за винятком здійснення інформаційної діяльності, що потребує спеціального дозволу (ліцензії), тобто з моменту державної реєстрації і припиняються з ліквідацією юридичної

особи. Особливий статус має держава як суб'єкт інформаційних правовідносин. Зрозуміло, що категорії інформаційної правосуб'єктності (правоздатності і дієздатності) для держави Україна або іноземних держав не визначаються. У міждержавних відносинах Україна виступає суб'єктом міжнародних, у тому числі інформаційних, відносин. Учасником внутрішньодержавних відносин держава стає через органи державної влади, тобто опосередковано. Для органів державної влади ж інформаційна правосуб'єктність, як зазначалося, полягає у сукупності певних законодавчо передбачених повноважень. Міжнародні організації виступають суб'єктами інформаційних правовідносин у стосунках з державами, іншими суб'єктами з приводу одержання, використання, поширення та зберігання інформації. Таким чином, суб'єктами інформаційних правовідносин є фізичні особи (громадяни України, іноземці та особи без громадянства), юридичні особи приватного права та юридичні особи публічного права, які є правоздатними – наділеними законодавством України інформаційними правами і обов'язками, а також держава Україна, іноземні держави та міжнародні організації. Пов'язаними з інформаційною правосуб'єктністю учасників інформаційних відносин категоріями є їх (учасників) права та обов'язки. Зокрема, учасники інформаційних відносин мають право: одержувати (виробляти, добувати), використовувати, поширювати та зберігати інформацію з використанням будь-яких засобів, крім випадків, передбачених законом; на одержання інформації про: діяльність органів державної влади; діяльність народних депутатів; діяльність органів місцевого і регіонального самоврядування та місцевої адміністрації; те, що стосується його особисто. Учасники інформаційних відносин зобов'язані: поважати інформаційні права інших суб'єктів; використовувати інформацію згідно з законом або договором (угодою); забезпечувати додержання принципів інформаційних відносин (гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації та свобода її обміну; об'єктивність, вірогідність інформації; повнота і точність

інформації; законність одержання, використання, поширення та зберігання інформації); забезпечувати доступ до інформації на умовах, передбачених законом або угодою; зберігати її в належному стані протягом встановленого терміну і надавати іншим особам або державним органам у передбаченому законом порядку; компенсувати шкоду щодо порушення законодавства про інформацію. Для більш повної характеристики суб'єктів інформаційних правовідносин здійснимо їх класифікацію за різними критеріями. Основною видовою класифікацією суб'єктів інформаційних правовідносин, як зазначалося, є їх поділ за правовим статусом: фізичні особи: громадяни України, іноземці, особи без громадянства; юридичні особи приватного і публічного права, у тому числі міжнародного; об'єднання громадян: громадські організації, політичні партії; суб'єкти владних повноважень: державні органи. Учасниками інформаційних відносин можна визначити авторів, споживачів, поширювачів, зберігачів (охоронців) інформації. Таким чином можна навести класифікацію суб'єктів інформаційних відносин за функціональним критерієм, тобто взяти за основу поділу характер дій з інформацією: автор одержує (створює) інформацію, споживач використовує її, поширювач розповсюджує, а зберігач (охоронець) зберігає та захищає інформацію. За рівнем визначеності кількості суб'єктів інформаційних правовідносин розрізняємо загальних учасників інформаційних правовідносин (кількість уповноважених або зобов'язаних суб'єктів невизначена); конкретних учасників інформаційних правовідносин (кількість суб'єктів правовідносин точно визначена). За характером дії зобов'язаного суб'єкта виділяємо активні (зобов'язаний суб'єкт повинен вчинити певні дії); пасивні (зобов'язаний суб'єкт повинен утриматися від певних дій) суб'єкти інформаційних правовідносин. За предметом правового регулювання (інформаційні та тісно пов'язані з інформаційними відносини) суб'єкти інформаційних правовідносин поділяються на суб'єктів власне інформаційних правовідносин (наприклад, запитувач і власник (розпорядник)

інформації) і суб'єктів правовідносин, що тісно пов'язані з інформаційними (наприклад, орган управління державним майном і об'єкт управління). Останні здійснюють діяльність, що регламентується нормами адміністративного, цивільного, господарського, фінансового та інших галузей права, однак у процесі такої діяльності вступають у інформаційні відносини з іншими суб'єктами. Підтвердженням істинності такого критерію є позиція провідних науковців щодо місця інформаційного права в системі об'єктивного права України. Вони визначають, що інформаційне право – це комплексна галузь права, яка має спеціальний предмет – суспільні інформаційні відносини [76, С. 30]. Підсумовуючи викладене слід зазначити, що необхідною ознакою суб'єкта інформаційних правовідносин є інформаційна правосуб'єктність як його (суб'єкта) здатність мати інформаційні права та набувати суб'єктивні права і обов'язки, які складають зміст інформаційних правовідносин.

Об'єктом інформаційних відносин є інформація. Такі відносини виникають з права фізичної особи створювати, виробляти, одержувати, знати, фіксувати, використовувати, поширювати та зберігати інформацію у порядку, передбаченому ЦК України та іншими законами. Юридичні особи також мають відповідні інформаційні права, які не пов'язані з особливостями людини як живої істоти. При цьому інформаційні права мають бути закріплені саме у законах. Інформаційні права становлять: особисті немайнові інформаційні права, включаючи право на інформацію, та (або) майнові інформаційні права, в тому числі на інформаційні продукти, ресурси, документи, зміст яких щодо певних об'єктів інформаційних прав визначається, перш за все, Конституцією України і ЦК України, а також іншими законами. Самі поняття «інформаційні права», «право на інформацію» слід розуміти як правову фікцію, оскільки подібні вирази стосовно інформації є вельми умовними, а також розрізняти їх за змістом як категорії. Крім того, інформаційні правовідносини – як особисті немайнові,

так і майнові, мають приватноправову природу і не потребують штучного обмеження і безмежного контролю, а права на повагу до інформації як особистого немайнового блага фізичної особи слід дотримуватися ще до моменту народження людини, навіть до того, як вона набуде статусу суб'єкта права. Фактично право на повагу до інформації, яка є сутністю людини разом із матерією, в якій вона уособлюється, яку несуть, зокрема, гени, слід визначити у законодавстві так само як право на повагу до життя зачатої дитини – тобто з моменту зачаття. Інформаційне право є непорушним. Ніхто не може бути позбавлений інформаційних прав чи обмежений у їх здійсненні, крім випадків, передбачених законом. Слід особливо підкреслити, що інформаційне право та право власності на річ (документ, продукт, ресурс) в якій інформація втілена, не залежать одне від одного. При цьому перехід права на інформацію, як на об'єкт інформаційного права, не означає переходу права власності на форму, в якій вона уречевлена (на документ, продукт, ресурс тощо). В свою чергу, перехід права власності на документ (продукт, ресурс тощо), як на річ, не означає переходу прав на інформацію. Інформація, як відомості, зафіксовані на матеріальному носії (документована інформація) ототожнюється з цим носієм для зручності обігу в разі легального закріплення такого поєднання визначеними способами і у відповідності із законодавством України. До об'єктів інформаційного права належать: інформація як немайнове благо; відкрита інформація та інформація з обмеженим доступом (в тому числі усі види таємниць); інформаційні продукти (ресурси), документи тощо в різних сферах інформаційної діяльності; інформаційні системи (мережі, в тому числі Інтернет); об'єкти права інтелектуальної власності, які не мають кваліфікуючих ознак і не визнані такими у встановленому законом порядку; відкриття; інформація, яка набуває юридичного значення в момент і за умови фіксації її впливу на людину. Для того, щоб пояснити запропонований перелік об'єктів інформаційних прав, необхідно врахувати одне з основних положень теорії

інформаційних прав, а саме те, що інформація як об'єкт цивільного права розглядається нами у таких її проявах: 1) як особисте немайнове благо у комплексі благ, перерахованих у Книзі другій ЦК України; 2) як результат творчої інтелектуальної діяльності, тобто як об'єкт виключних прав, врегульованих у ст. 199 і Книзі 4 ЦК України; як інформаційний продукт, ресурс, документ, тобто об'єкт, який може бути інформаційним товаром і предметом будь – яких правочинів, договорів з урахуванням особливостей і специфіки як об'єкту особливого роду. Інформація, як результат інтелектуальної творчої діяльності і інформація, як особисте немайнове, не пов'язане з майновими, благо, є об'єктами інформаційного права і регулюються нормами відповідної глави ЦК України у тій частині, в якій вони не врегульовані Книгою 2 і Книгою 4 ЦК України. Суб'єктами інформаційного права є: будь – які фізичні та (або) юридичні особи, в тому числі: фізичні особи, які мають право на інформацію як особисте немайнове право з моменту народження і юридичні особи, які мають право на інформацію з моменту утворення; творець (творці) інформації; виробник (виробники) інформації; володілець інформаційного продукту (ресурсу, документу тощо); володілець інформаційної системи, мережі тощо; особа, яка використовує, споживає, знає інформацію та інші особи, яким належать особисті немайнові та (або) майнові інформаційні права відповідно до ЦК України, іншого закону чи договору. Згідно з теорією інформаційних прав інформаційні права виникають в результаті народження фізичної особи, чи утворення юридичної особи, створення чи (або) вироблення інформації, а також набуваються з підстав, встановлених ЦК України, іншим законом чи договором. Особистими немайновими інформаційними правами є: 1) право на інформацію (достовірну, актуальну, повну тощо), доступ особи до інформації про неї (персональні дані) та інші особисті немайнові, не пов'язані з майновими права, передбачені Книгою 2 ЦК України; 2) право на визнання людини творцем об'єкта інформаційного права, в тому числі,

передбачене Книгою 4 ЦК України; 3) право перешкоджати будь – якому посягання на інформаційне право, в тому числі, здатному завдати шкоди честі чи репутації її творця (виробника) об'єкта інформаційного права; 4) право отримувати, знати, поширювати інформацію та інші особисті немайнові інформаційні права, встановлені законом. Особисті немайнові інформаційні права належать фізичній, юридичній особі як право на інформацію, тобто особисте немайнове, не пов'язане з майновим, право; творцеві об'єкта інформаційного права; фізичній особі, яка знає інформацію. У випадках, передбачених законом, особисті немайнові інформаційні права можуть належати іншим особам. Особисті немайнові інформаційні права не залежать від майнових інформаційних прав і не можуть відчужуватися (передаватися) ні за яких умов, якщо вони є правом на інформацію, тобто особистим немайновим, не пов'язаним з майновими, правом, передбаченим Книгою 2 ЦК України і не можуть відчужуватися (передаватися), якщо вони є особистими немайновими, пов'язаними з майновими, правами, передбаченими ЦК України, за винятками, встановленими законом. Щодо майнових інформаційних прав, то серед них можна назвати право на вироблення інформації; право на доступ і використання інформації; право дозволяти використання об'єкта інформаційного права; право перешкоджати неправомірному використанню і поширенню об'єкта інформаційного права, в тому числі забороняти таке використання; інші майнові інформаційні права, встановлені законом. Право на інформацію та інші інформаційні права, передбачені Книгою 2 ЦК України не мають майнового еквівалента, неекономічні і не можуть визнаватися майновими ні за яких умов. Законом при цьому можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових інформаційних правах за умови, що такі обмеження та винятки не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових інформаційних прав та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав. При цьому майнові інформаційні права можуть відповідно до закону бути вкладом до статутного

капіталу юридичної особи, предметом договору застави та інших зобов'язань, а також використовуватись в інших цивільних відносинах. Інформаційними правами отримувати, знати, поширювати тощо інформацію, включаючи право на інформацію, як особистими немайновими, не пов'язаними з майновими, правами фізична особа володіє довічно, а юридична особа – безстроково відповідно до Книги 2 ЦК України; особистими немайновими, пов'язаними з майновими, інформаційними правами особи володіють відповідно до Книги 4 ЦК України, а майнові інформаційні права є чинними протягом строків, встановлених ЦК України, іншим законом чи договором. Майнові інформаційні права можуть бути припинені достроково у спеціально встановлених законом чи договором випадках. Специфікою відзначається використання об'єкта інформаційного права. Способи використання об'єкта інформаційного права визначаються ЦК України, главою, присвяченою інформаційним правам, Книгою 4 та іншими законами. При цьому особа, яка має право (в тому числі виключне) дозволяти використання об'єкта інформаційного права, може використовувати цей об'єкт на власний розсуд, з додержанням прав інших осіб. Використання об'єктів, які складають відкриту інформацію здійснюється будь – якою особою вільно, крім випадків, які передбачені законом. Використання об'єктів, які складають інформацію з обмеженим доступом іншою особою здійснюється з дозволу особи, яка має право дозволяти використання об'єкта інформаційного права, крім випадків правомірного використання без такого дозволу, передбачених ЦК України та іншим законом. Умови надання дозволу на використання об'єкта інформаційного права (як відкритої інформації, так і інформації з обмеженим доступом), можуть бути визначені інформаційним договором, який укладається з додержанням вимог ЦК України та іншого закону. В теорії інформаційних прав, крім того, досліджуються питання передання майнових інформаційних прав та здійснення інформаційного права, яке належить

декільком особам, особливості права на інформаційний об'єкт, створений або вироблений у зв'язку з виконанням трудового договору, права на інформаційний об'єкт, створений у зв'язку з виконанням трудового договору та інформаційні права на інформаційний об'єкт, створений або вироблений на замовлення; наслідки порушення інформаційних прав та захист інформаційних прав судом. На сьогоднішній день дану теорію в Україні підтримують у своїх роботах такі вчені, як Т.І. Бегова, Ю.О. Борисова, Б.М. Гоголь, О.А. Джуринський, А.О. Кодинець, А.Г. Дідук, Ю.В. Носік та ряд інших [26; 29; 34; 32; 31; 73]. Неоціненний внесок у створенні передумов виникнення і подальший розвиток розглянутої теорії був зроблений видатним вітчизняним правознавцем В.І. Жуковим, законодавче закріплення інформація як об'єкт цивільних прав отримала завдяки розробникам чинного ЦК України, особливо цивілістам А.С. Довгерт, Н.С. Кузнєцовій, О.А. Підопригорі, які заклали підвалини для розвитку інформаційних правовідносин саме в дусі приватного права на принципах цивільного права і основних засадах цивільного законодавства, гармонійно поєднавши предмет і основний метод регулювання цивільних та інформаційних відносин. Другий підхід заснований на розумінні інформаційного права як галузі права, яка регулює суспільні відносини в інформаційній сфері. Обґрунтуванню таких підходів присвячена значна кількість широко відомих для спеціалістів ІТ-права робіт ряду авторів. В цих тезах ми не наводимо їх, оскільки вони виходять далеко за межі обраної теми. Слід звернути увагу і на те, що виокремився з часом і третій підхід, який являє собою ще більш вузьке розуміння інформаційного права, за якого вважається, що його можна застосовувати тільки для регулювання відносин, які виникають при обробці документованої інформації чи при обробці інформації у системі телекомунікацій тощо. Сучасні представники теорії інформаційного права, такі як Л.Л. Попов, Ю.І. Мігачов, С.В. Тихомиров вважають, що інформаційне право являє собою одну з найскладніших галузей права, що, на

їх думку, обумовлено предметом даної галузі права – суспільними відносинами в інформаційній сфері, тобто відносинами, пов'язаними з інформацією, використанням інформаційних технологій і захистом інформації і які виникають при здійсненні інформаційних процесів – виробництва, збору, обробки, накопичення, зберігання, пошуку, передачі, поширення і споживання інформації [80, с. 9]. Так само як і В.О. Копилов, сучасні прибічники теорії інформаційного права розглядають «інформаційне право» у трьох значеннях: як галузь права, що регулює певну групу суспільних відносин; як науку, яка вивчає правові проблеми в інформаційній сфері; і як учбову дисципліну і вважають, що воно регулює інформаційну діяльність у всіх сферах життя суспільства [55, с. 13]. Таким чином, ключовим поняттям у визначенні інформаційного права є для теоретиків інформаційного права відносини в інформаційній сфері: інформаційне право – як сукупність юридичних норм, які регулюють суспільні відносини в інформаційній сфері, пов'язані з виробництвом, передачею, поширенням, пошуком і отриманням інформації, застосуванням інформаційних технологій, а також захистом інформації [80, с. 31]. Провідні вітчизняні дослідники теорії інформаційного права обґрунтовують концепцію формування галузі інформаційного права так само – як групи правових норм, які регулюють суспільні відносини, що виникають з приводу встановлення режимів та параметрів суспільного обігу інформації, правового статусу, поведінки та зв'язків суб'єктів інформаційних процесів [66, с. 88]. Вважається, що «за природою правового походження, як комплексна галузь національного права України, інформаційне право має приватно – правову і публічно – правову природу. Тобто, норми інформаційного права формуються як на публічному (державному), так і на приватному рівнях суспільних відносин» [66, с. 89]. З цього приводу варто зауважити, що вказівка на подвійну правову природу правового походження галузі завжди призводить до плутанини, яка не сприяє виявленню важливих закономірностей і особливостей галузі, фактично не

виявляє її дійсної правової природи, її основоположного методу і принципів, а протиставлення державного і приватного інтересу, з точки зору цивілістики, ускладнюється тим, що держава щодо інформаційних відносин має так само «приватні», власні інтереси, як і будь – який інший суб'єкт цих відносин. Держава в ідеалі повинна керуватися у такому випадку «власними інтересами» членів суспільства на їх суспільну користь. Між тим, у незаангажованості інтересу держави в останні десятиліття доводиться все більше сумніватися, оскільки часто інтереси держави збігаються не із суспільним інтересом її громадян, а з невеликою групою осіб, які «приватизують» ці інтереси і трактують їх на свою, знов – таки, «приватну» користь. Тому незайвим буде ще раз підкреслити, що інформаційні відносини мають приватно – правову природу їх походження, а комплексність цих відносин пояснюється наявністю ряду виключень, в тому числі і суттєвих, щодо реалізації і захисту інформаційних прав, які здійснюються за допомогою інструментарію інших галузей права. Немає потреби доводити наявність нової галузі, якщо вже існуючі ефективно справляються з формуванням необхідної і достатньої системи регулювання інформаційних відносин, охороною і захистом прав усіх учасників таких відносин. Надзвичайно важливо, між тим, пам'ятати, що переваги інформаційного суспільства завжди залишаються поруч з його проблемами і ризиками, інформаційне суспільство також є недосконалим, тому і наслідки застосування його механізмів цілком залежать від ціннісних орієнтирів і політичних рішень того чи іншого суспільства, держави. Сучасні автори називають предметом інформаційного права суспільні відносини, пов'язані з виробництвом, переданням, поширенням, пошуком і отриманням інформації, застосуванням інформаційних технологій, а також захистом інформації; методом інформаційного права вважають усі прийоми, способи і засоби впливу права на суспільні відносини, які дозволяють визначити сферу правового регулювання. Виходячи із останньої тези прибічники теорії

інформаційного права відносять до методів інформаційного права методи припису, заборони і дозволу в усій їх сукупності. Крім того, на їх думку, методи правового регулювання інформаційних відносин поділяються на адміністративно – правовий і цивільно – правовий, які мають однаково особливе значення для регулювання інформаційних відносин. З точки зору цивілістів режим правового регулювання інформаційних відносин не завжди заснований на рівності їх учасників, але останнє має бути пріоритетним, виходячи із правової природи інформаційних відносин і враховуючи, що все інше – це завжди виключення із цього найважливішого правила. Має свої недоліки і твердження про те, що «в інформаційному і цивільному праві існує ряд міжгалузевих інститутів, наприклад, інститут інтелектуальної власності, оскільки його коріння знаходиться у системі цивільного права, але забезпечується він нормами як цивільного, так і інформаційного права» [46, с. 32]. Ми притримуємося позиції, що право інтелектуальної власності є складовою міжгалузевого інституту інформаційних відносин (або інформаційних прав), коріння якого знаходиться у системі цивільного права. Права інтелектуальної власності, таким чином, є за своєю суттю інформаційними правами, які характеризуються творчим або іншим спеціально обумовленим елементом і у зв'язку з цим їх суб'єкти отримують додаткові специфічні засоби і способи охорони і захисту своїх прав. Підводячи підсумки аналізу приватно – правового розуміння інформаційних відносин в Україні, можна зробити висновок про те, що найбільш доцільним, обґрунтованим і перспективним як у теорії, так і на практиці є приватно – правова теорія інформаційних відносин. Також слід особливо звернути увагу на те, що для пояснення теорії інформаційного права як галузі права автори досліджують питання предмету, методу, принципів інформаційного права, що, на нашу думку, яскраво виявляє як особливості цієї теорії, так і ряд помилок, які впливають не лише на доктринальний рівень проблеми, але породжують недоліки у правовому регулюванні інформаційних відносин і

пошуку ефективних шляхів реалізації, заходів, засобів і способів захисту інформаційних прав. Крім того, у спектрі теорій, які висувуються представниками правової науки обґрунтовуються також підходи до інформаційних відносин як галузевих і як інституту комплексного галузевого законодавства, але значних заперечень з точки зору аргументів, які ними висувуються, з боку представників двох основних теорій вони не викликають, а слугують лише в якості доповнення. Осторонь залишається проприетарна теорія, яка у сфері інформаційних відносин розглядає інформацію та інші об'єкти інформаційних прав з точки зору права власності на них, між тим, в теорії права вона в останнє десятиліття все більше втрачає свої переваги.

2.2. Право власності на інформацію

У сучасних умовах розвитку суспільних відносин, об'єктом яких є інформація питання визначення правового режиму інформації щодо права власності є актуальним та досить дискусійним.

Зарубіжні дослідники Войниканіс Е.А. та Якушев М.В. вважають за необхідне чітко визначити правовий статус інформації як об'єкта права власності. Проведене ними дослідження історичних аспектів розвитку права власності свідчить про недостатність наукового обґрунтування введення права власності на інформацію. З іншого боку, ці автори стверджують про те, що наявна судова практика, на відміну від існуючих законів, досить вдало вирішує питання встановлення права власності на окремі інформаційні продукти. Але існує й друга точка зору, згідно з якою взагалі заперечується можливість встановлення права власності на інформацію. Одним з основних аргументів при цьому є те, що встановлення права власності призводить до обмеження основного права людини на отримання інформації. Наприклад, автори звернення до Президента України (члени Громадської ради з питань

свободи слова та інформації) прямо заперечують можливість поширення режиму права власності на інформацію тому, що це, на їхню думку, суперечить Цивільному кодексу України, який у частині першій статті 316 встановлює, що право власності є правом особи на річ (майно). Відповідно ж до статті 179 ЦКУ річчю є предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Інформація, у свою чергу, визнана окремим, відмінним від речі об'єктом цивільних прав (стаття 177 ЦКУ).

У статті 30 Закону України «Про інформацію» у редакції до 13.01.2011 року вказувалось, що інформація може бути власністю держави. В статті 35 цього ж закону було зазначено, що “власник документів має право за відповідну плату виготовляти за бажанням запитувача копії запитуваних документів”. Законодавець таким чином встановив, що офіційні документи державних органів є їх власністю.

Визначення права власності на інформацію давалося в статті 38 вказаного Закону, де зазначалося, що “Право власності на інформацію – це врегульовані законом суспільні відносини щодо володіння, користування і розпорядження інформацією. Інформація є об'єктом права власності громадян, організацій (юридичних осіб) і держави. Інформація може бути об'єктом права власності як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження”. В якості підстав для виникнення права власності на інформацію законодавець визначав наступні:

- створення інформації своїми силами і за свій рахунок;
- договір на створення інформації;
- договір, що містить умови переходу права власності на інформацію до іншої особи.

Вид власності на інформацію були похідним від походження коштів, за які створена відповідна інформація:

- колективна власність на інформацію виникає, коли інформація створена кількома громадянами або юридичними особами;

- державна власність на інформацію виникає, коли інформація створена на кошти державного бюджету;
- приватна власність на інформацію виникає, коли інформація створена організаціями (юридичними особами) або фізичними особами за власні кошти.

Статтею 39 вищевказаного Закону було встановлено, що інформаційна продукція та інформаційні послуги громадян і юридичних осіб, які займаються інформаційною діяльністю, можуть бути об'єктами товарних відносин, що регулюються чинним цивільним та іншим законодавством. Важливою рисою інформаційної продукції є те, що це матеріалізований результат інформаційної діяльності, призначений для задоволення інформаційних потреб громадян, державних органів, підприємств, установ і організацій.

Таким чином, відповідно до Закону України «Про інформацію» у редакції до 13.01.2011 року інформація могла виступати об'єктом права власності як у повному обсязі, так і об'єктом лише володіння, користування чи розпорядження. Однак правові відносини щодо права власності на інформацію повинні регулюватися цивільним законодавством.

У Цивільному кодексі України вже в той час були відображені дещо інші суперечливі погляди на проблему права власності на інформацію. Відповідно до статті 177 ЦКУ до об'єктів цивільних прав відносяться речі, у тому числі гроші та цінні папери, інше майно, майнові права, результати робіт, послуги, результати інтелектуальної, творчої діяльності, інформація, а також інші матеріальні і нематеріальні блага. У статті 179 цього Кодексу уточнено поняття «речі» – це предмет матеріального світу, щодо якого можуть виникати цивільні права та обов'язки. Речі поділяються на рухомі та нерухомі. До нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення, а

до рухомих речей відносяться речі, які можна вільно перемішувати у просторі (ст. 181).

В главі 23 ЦКУ вписано основні положення щодо права власності. Правом власності є право особи на річ (майно), яке вона здійснює відповідно до закону за своєю волею, незалежно від волі інших осіб (ст. 316), при цьому власникові належать права володіння, користування та розпоряджання своїм майном (ст. 317). Суб'єктом права власності є Український народ, фізичні особи та юридичні особи, держава Україна, Автономна Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави та інші суб'єкти публічного права (ст. 318). Діяльність власника може бути обмежена чи припинена або власника може бути зобов'язано допустити до користування його майном інших осіб лише у випадках і в порядку, встановлених законом (ст. 319). Особливо зазначено, що право власності є непорушним і ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. Лише як виняток може бути застосоване примусове відчуження об'єктів права власності з мотивів суспільної необхідності на підставі і в порядку, встановлених законом, та за умови попереднього та повного відшкодування їх вартості, крім випадків, визначених законом (ст. 321). Власність може бути загальнонародною, приватною, державною, комунальною.

У ЦКУ під інформацією розуміються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді (ст. 200). При цьому чітко не визначено, в якості якого предмета матеріального світу може бути представлена інформація. Тобто, використовуючи норми ЦКУ, не можливо логічно замкнути зв'язок: інформація – річ – право майнової власності.

З питанням права власності на інформацію досить тісно пов'язано право інтелектуальної власності. Ще задовго до появи інформаційно-комп'ютерних технологій та мереж точилися дискусії відносно

інтелектуальної власності, яка включає в себе право на об'єкти промислової власності та об'єкти авторського і суміжних прав.

Насамперед термін «інтелектуальна власність» був запроваджений для задоволення економічних потреб. Вживання цього поняття правомірне, якщо поставитися до нього як до умовної категорії, що має економічний сенс, предметом правового регулювання якої є дії щодо створення та використання нематеріальних об'єктів – нових знань, які одержують юридичну оболонку охороноздатності.

Згідно зі ст. 2 (VIII) Конвенції [2], що заснувала Всесвітню організацію інтелектуальної власності, юридичне визначення інтелектуальної власності таке – це права, що стосуються літературних, художніх і наукових творів, виконавчої діяльності, звукозапису, радіо- й телевізійних передач, винаходів, наукових відкриттів, промислових зразків, товарних знаків, знаків обслуговування, фірмових найменувань і комерційних позначень, а також – захисту від недобросовісної конкуренції. У широкому розумінні інтелектуальна власність означає: «закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності людини у промисловій, науковій, літературній і художній сферах». Обсяг зазначених прав (виключних або невиключних) визначає сферу і час використання об'єкта творчості, що отримав від держави охоронний документ (патент, свідоцтво). Для контролю господарського обігу результатів творчості застосовують територіальні юридичні норми, що закріплюються національним і міжнародним законодавством за видами правового упорядкування відносин.

Варто підкреслити, єдиної міжнародної конвенції щодо охорони (що передбачає надання державою охоронного документа – патенту або свідоцтва) інтелектуальної власності не існує. З позаминулого століття інститути патентного та авторського права не піддаються уніфікації, і єдина конвенція навряд чи буде вироблена. Тому існують два види правового упорядкування відносин, пов'язаних із різними об'єктами творчості:

авторське право і право промислової власності, або патентне право. Обидва зазначених види засновані на результатах розумової праці, однак регулюють різні правовідносини, коло об'єктів їх охорони близьке, але не ідентичне.

Охорона об'єкта авторського права поширюється тільки на певні види і форми представлення інформації. Це право регулює відносини, що виникають у зв'язку з використанням творів літератури, мистецтва і науки, зокрема, з комп'ютерними програмами і базами даних. Правове упорядкування відносин щодо авторських прав передбачає наявність механізму підтримки особистих немайнових прав автора – право на ім'я, на неперекручування тексту – і механізму підтримки його майнових прав, тобто право на використання об'єкта інтелектуальної власності, що дозволяє юридично вводити в обіг результат творчості.

Охорона об'єкта промислової власності поширюється на зміст інформації, обсяг якої визначається формулою – короткою словесною характеристикою, що обумовлює сутність новації, її рівень відмінності від вже відомого, і передбачає упорядкування відносин, пов'язаних з винаходами, корисними моделями, промисловими зразками, селекційними досягненнями, що мають відповідати встановленим критеріям новизни, наукового (винахідницького) рівня і промислового застосування.

Авторське право припускає захист майнових і немайнових прав. До немайнових прав віднесено право на авторство, на ім'я, на оприлюднення, на захист репутації автора. Відповідно до майнових прав автор має виключне право на використання об'єкта інтелектуальної власності, іншими словами – право на відтворення, поширення, публічне виконання, переклад, переробку і продаж. Звідси виникло узагальнене поняття авторського права як права автора на тиражування, тобто право на «копірайт» (англ. – copyright). Це існує тільки в тому разі, якщо робота зафіксована у письмовій або іншій об'єктивно вираженій формі, тобто робота розміщена на матеріальному носіїві.

Автор може тиражувати об'єкт права сам або передавати свої права на тиражування іншим особам безкоштовно або за плату. Передача прав здійснюється на підставі ліцензійного договору, в якому узгоджується обсяг прав (увесь об'єкт інтелектуальної власності або його частини, час і межі використання тощо).

Більшість конфліктів щодо прав авторів стосуються винагороди, а також втраченої ними вигоди. Автори правомірно наполягають на необхідності вказувати їхнє ім'я і неприпустимість перекручування змісту твору. Рідше виникають питання й вимоги щодо дотримання прав авторів на публічне виконання творів. Це пов'язано з тим, що у цьому разі значно складніше притягти порушника прав до відповідальності, складніше довести факт вини, її обсяг.

Офіційні документи (зокрема, законодавство), державні символи і знаки, твори народної творчості, повідомлення про події і факти, що мають відомий зміст, як правило, не є об'єктами авторського права.

Одночасно безліч інформаційних повідомлень у цифровому вигляді, що зведені в базу даних, становлять інтерес і можуть потребувати не тільки їх охорони, а й захисту. За нинішнього технічного рівня скопіювати з мережі базу даних не завжди можливо, тому й особливих проблем із її захистом не виникає. Проблеми можуть і виникають із захистом від копіювання окремих творів, що знаходяться в базі даних.

У всього, що створюється заново і являє собою новацію, тобто нову інформацію, є автор (власник, володілець), що має персональні дані, які, у принципі, є його власністю. Використання відомостей про автора має здійснюватися тільки з його дозволу. Використовувати зміст приватного листа з пікантними деталями на підставі того, що ім'я автора і текст листа не перекручені, можна тільки з дозволу автора. Використовувати відомості щодо винаходу можна тільки з дозволу автора (власника, володільця), який має відповідні персональні дані, захист яких передбачений міжнародним

правом. Тобто ми бачимо тут два інститути права, що можуть функціонувати одночасно та разом, – право інтелектуальної власності та право власності на персональні дані, які підкріплюють та посилюють одне одного. У міжнародних документах і в законодавстві України простежується тенденція своєрідної «міграції» баз даних від предмета регулювання авторським правом до регулювання інформаційним правом.

Закон України «Про Національну програму інформатизації» дає визначення баз даних, як об'єкта інформаційно-правових відносин, а саме: база даних – іменована сукупність даних, що відображає стан об'єктів та їх відношень у визначеній предметній галузі. Ця дефініція має доволі загальний характер, однак аналіз інформаційного законодавства дає змогу визначити характерні особливості баз даних:

- бази даних – це складні інформаційні об'єкти, які виникають у процесі цілеспрямованої інформаційної діяльності різноманітних суб'єктів;
- у базах даних, за певними правилами, систематизуються відомості про різні явища, які об'єднуються за принципом однорідності предметної сфери;
- бази даних – це сукупність інформації у цифровій формі, оскільки поняття «дані» в інформаційному законодавстві трактується, як інформація у формі, придатній для автоматизованої обробки її засобами обчислювальної техніки;
- інформація в базах даних відзначається впорядкованістю, повнотою, достовірністю, релевантністю;
- цінність баз даних зберігається за умови постійної актуалізації інформації, яку вони містять;
- правовідносини, об'єктом яких є бази даних, відрізняються особливим суб'єктним складом;

– бази даних мають багато спільного з іншими складними інформаційними об'єктами – інформаційними системами, банками даних тощо.

Використання інформації, що міститься в базах даних, дає змогу швидко вирішити ту чи іншу проблему у сфері управлінської, наукової, підприємницької чи іншої діяльності, що обумовлює потребу в їх надійному правовому захисті. Щодо проблеми правового захисту інформаційних ресурсів І. Бачіло зазначає, що право поки що не володіє іншими інститутами, крім інституту речової власності та інституту власності інтелектуальної. Одночасно у світовій практиці для захисту баз даних використовують інститути контрактного права, комерційної таємниці, права недобросовісної конкуренції і безпідставного збагачення.

Чинне законодавство України використовує по відношенню до баз даних такі інструментарії права як право особливого роду, право на інформацію, режим доступу до інформації, правовий режим інформації, правовий статус інформації тощо.

У застосуванні до баз даних тієї чи іншої правової конструкції слід виходити з ролі, яку відіграє та чи інша база даних у системі інформаційних ресурсів. Для цього потрібно класифікувати бази даних. В основу класифікації баз даних можуть бути покладені різні класифікаційні критерії, основними з яких є: суб'єкти створення, джерела фінансування, функціональне призначення, можливість доступу, поширення в інформаційному просторі, місце в системі інформаційних ресурсів.

При аналізі баз даних як об'єкта правової охорони слід виходити з того, що бази даних є складним акумулюючим об'єктом із інтелектуально-інформаційною природою, що виникає в результаті специфічної діяльності суб'єктів, які володіють спеціальними знаннями, вміннями, навичками. Залежно від того, яка саме праця була покладена в основу при створенні бази

даних – творча чи інформаційно-накопичувальна, залежить спосіб правової охорони цих баз даних.

Цікавими, на наш погляд, є підходи, закладені в нормативних актах між Україною та Європейським Союзом [14]. Так, правове регулювання охорони баз даних визначено нормами ст. 185 Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншої, від 27 червня 2014 р. [15], якою передбачено, що для цілей цієї Угоди термін «база даних» означає сукупність незалежних творів, даних або іншої інформації, розташованих у систематизованому або упорядкованому вигляді та доступних для будь-якої особи за допомогою електронних або інших засобів.

Статтею 186 («Об'єкт охорони») цієї Угоди передбачено, що відповідно до підрозділу 1 («Авторське право та суміжні права») частини 2 («Стандарти, що стосуються прав інтелектуальної власності») глави 9 («Інтелектуальна власність») Угоди бази даних, які внаслідок підбору або розташування їхнього інформаційного наповнення є результатом творчої праці автора, охороняються як такі авторським правом. Жодні інші критерії не застосовуються для визначення їхнього права на охорону. Охорона баз даних авторським правом, передбачена підрозділом 1 цієї глави, не поширюється на їхнє інформаційне наповнення і не завдає шкоди будь-яким правам, які поширюються на саме інформаційне наповнення.

Охорона згідно із цією Угодою не надається комп'ютерним програмам, що використовуються під час створення або функціонування баз даних, доступних за допомогою електронних засобів. Суб'єктом авторського права на бази даних, згідно із ст. 187 Угоди, є фізична особа або група фізичних осіб, які створили цю базу, або, якщо допускається законодавством Сторін, юридична особа, визначена як правовласник згідно із законодавством. Якщо створення у співавторстві творів визнається законодавством Сторін, майнові права інтелектуальної власності належать особі, яка володіє авторським

правом. Виключні авторські права на базу даних, створену спільно групою фізичних осіб, належать їм спільно.

Перелік обмежених дій, що стосуються баз даних, визначено у ст. 188 Угоди. Зокрема, в ній зазначається, що автор бази даних стосовно виразу бази даних, який охороняється авторським правом, має виключне право реалізовувати або дозволяти:

- 1) тимчасове або постійне відтворення будь-якими засобами і у будь-якій формі, повністю або частково;
- 2) перетворення, адаптацію, упорядкування або будь-яку іншу зміну;
- 3) будь-яку форму поширення серед публіки бази даних або її копій;
- 4) будь-яку передачу, виведення на екран або публічне виконання;
- 5) будь-яке відтворення, поширення, виведення на екран, публічне виконання результатів дій, що згадуються у підпункті (2).

Натомість у ст. 189 Угоди наводяться випадки винятків щодо обмежених дій, які стосуються баз даних, серед яких:

1. Вчинення законним користувачем бази даних або її копії будь-яких дій, перелічених у статті 188 цієї Угоди, які є необхідними для забезпечення доступу до інформаційного наповнення бази даних і нормального використання інформаційного наповнення законним користувачем, не вимагає дозволу автора бази даних. Якщо законний користувач має право використовувати лише частину бази даних, це положення застосовується лише до цієї частини.

2. Сторони мають можливість запроваджувати обмеження прав, передбачених статтею 188 цієї Угоди, у таких випадках:

- a) відтворення бази даних не в електронній формі для приватних цілей;
- b) якщо використання здійснюється лише з метою демонстрації для навчальних або наукових досліджень, за умови зазначення джерела і в обсязі, необхідному для досягнення некомерційної мети;

- с) якщо використання здійснюється з метою забезпечення громадської безпеки в адміністративному або судовому процесі;
- д) в інших випадках, коли винятки з авторського права традиційно дозволяються кожною Стороною, без шкоди для підпунктів (а), (b) і (с).

3. Відповідно до Бернської конвенції ця стаття не може тлумачитись як така, що дозволяє її застосування у спосіб, який не виправдано перешкоджає законним інтересам правовласника або суперечить нормальному користуванню базою даних.

Отже, чинну вітчизняну правову базу з питань охорони баз даних як об'єкта авторського права та складової інтелектуальної власності якнайшвидше треба адаптувати до новітніх міжнародних стандартів правового регулювання у сфері охорони баз даних, зокрема реалізуючи положення Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом від 27 червня 2014 р.

Крім того, концептуально важливе значення для правового захисту баз даних має встановлення їх співвідношення з таким поняттям як інформаційна система, яку законодавство трактує як організаційно-технічну систему, в якій реалізується технологія обробки інформації з використанням технічних і програмних засобів. Тоді можемо розглядати бази даних як один із видів інформаційних систем, що дає змогу поширити на них дію Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [16].

Але, як у цьому законі, так і в Законі України «Про інформацію», в основі правового захисту інформації, у т.ч. і в автоматизованих системах, має бути інститут права власності на інформацію. Вирішення зазначеної проблеми можливе лише шляхом внесення змін і доповнень до законів України «Про інформацію», «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», а також до Цивільного кодексу України.

2.3. Основні види інформаційної діяльності

Відповідно до визначення, наданого у тлумачному словнику Д.М. Ушакова, діяльність – це праця, систематичне застосування своїх сил в якій-небудь сфері [90]. Схожу дефініцію містить тлумачний словник С.І. Ожегова: «Діяльність – це: 1) заняття, праця; 2) робота певних органів, а також сил природи» [75]. У свою чергу, праця тлумачиться як знаходження в дії, виробнича діяльність зі створення, обробки чогось; служба; заняття (в тому числі як джерело заробітку) [75]. Узагальнюючи наведені положення, можна констатувати, що діяльність як така – це систематичний, відносно тривалий процес докладання зусиль, спрямований на створення певних благ, що можуть мати як матеріальну, так і нематеріальну природу.

В означеному контексті звернемося до аналізу положень вітчизняної правової доктрини. Слід акцентувати увагу на тому, що праці, присвячені цій проблематиці, майже відсутні. Так, у вітчизняній правовій науці розробленими є визначення різновидів інформаційної діяльності (інформаційно-аналітичної, інформаційно-наукової тощо), проте відсутня єдина, загальна дефініція, якою б усі вони охоплювалися.

Так, Л.П. Коваленко трактує інформаційну діяльність через призму реалізації соціального призначення інформаційного права, зазначаючи, що інформаційна діяльність характеризує напрям необхідного впливу інформаційного права на інформаційні відносини, тобто такого, без якого суспільство на цьому етапі розвитку не може існувати (регулювання, охорона, закріплення певного виду суспільних відносин) [51, с. 12]. Розкриваючи авторське розуміння цього поняття, вчений звертається до порівняльної характеристики із поняттям «функціонування інформаційного права»: «поняття «інформаційна діяльність» і «функціонування інформаційного права» є дуже близькими, у чомусь тотожними, але не такими, що повністю збігаються. Функціонування інформаційного права –

питання, безпосередньо пов'язане з проблемою інформаційної діяльності, оскільки характеристика системи інформаційної діяльності – це, по суті, характеристика функціонування інформаційного права. У конкретному ж значенні поняття «функціонування інформаційного права» означає дію права як елемента соціальної системи поряд з державним механізмом, мораллю, політикою, іншими соціальними регуляторами. Іншими словами, функціонування інформаційного права – це дія інформаційного права у соціальній системі, реалізація його інформаційної діяльності, втілення їх у суспільних відносинах. Під інформаційною діяльністю інформаційного права слід розуміти головні напрями його впливу на інформаційні відносини. Ці напрями обумовлені соціальним призначенням інформаційного права» [51, с. 13]. Як бачимо, ставлячи собі за мету розробити дефініцію поняття «інформаційна діяльність», вчений доходить глибинних висновків про сутність процесів об'єктивізації норм інформаційного права у суспільних відносинах, проте дещо суперечливим з огляду на заявлену мету виглядає використане словосполучення «інформаційна діяльність інформаційного права», оскільки, враховуючи проведений вище аналіз поняття діяльності, говорити про діяльність, що здійснюється певною галуззю права, недоцільно.

О.В. Синєокий визначає інформаційну діяльність як сукупність інформаційних дій, технічних засобів, організаційних умов і модернізаційних заходів, що ґрунтуються на ефективному використанні високих технологій, метою чого є оптимальне задоволення інформаційних потреб громадян і юридичних осіб, а також реалізація інформаційних функцій і завдань держави [86, с. 49–50]. Як бачимо, запропонованим визначенням охоплюється не тільки власне процес створення певних благ, як це було нами визначено вище, але й об'єкти матеріального світу – технічні засоби – та сукупність зовнішніх умов, що мають вплив на протікання визначених процесів. Окрім того, невиправдано, на нашу думку, звужується коло

учасників таких правовідносин (воно обмежене особами приватного права та державою, тоді як інформаційною правосуб'єктністю наділені також щонайменше ще й органи місцевого самоврядування) та, відповідно, обмежено трактується поняття інтересу, що задовольняється в ході такої діяльності. Так, поза увагою залишається публічний інтерес, який також може задовольнятися внаслідок здійснення інформаційної діяльності органами публічної влади.

У свою чергу, А.І. Марущак надає таке визначення: «Інформаційна діяльність – це сукупність дій, спрямованих на задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави» [66]. Власне, науковцем подається визначення, використане законодавцем у частині 1 статті 12 Закону України «Про інформацію» в редакції від 6 січня 2011 року. На нашу думку, при формулюванні дефініції поняття «інформаційна діяльність органів публічної влади» доцільно керуватися саме такою логікою із одночасним врахуванням положень чинного інформаційного законодавства.

Чинний Закон України «Про інформацію» не містить визначення поняття інформаційної діяльності, проте законодавцем закріплюється перелік її видів. Зокрема, статтею 9 встановлено, що основними видами інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації.

У редакції вказаного Закону України станом на 6 січня 2011 року цей перелік звужувався до одержання, використання, поширення, захисту та зберігання інформації. При цьому одержання інформації розумілось як набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою; використання інформації як задоволення інформаційних потреб громадян, юридичних осіб і держави; поширення інформації як розповсюдження, обнародування, реалізація у встановленому законом порядку документованої або публічно оголошеної

інформації; захист інформації як комплекс правових, організаційних, інформаційно-телекомунікаційних засобів і заходів, спрямованих на запобігання неправомірним діям щодо інформації; зберігання як забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв.

Водночас зі всього переліку видів інформаційної діяльності у чинному Законі України «Про інформацію» міститься лише визначення захисту інформації, який трактується як сукупність правових, адміністративних, організаційних, технічних та інших заходів, що забезпечують збереження, цілісність інформації та належний порядок доступу до неї.

У свою чергу, правовою доктриною напрацьовано визначення вперше використаних у чинному Законі України «Про інформацію» понять створення, збирання та охорони інформації. Так, створення трактується як процес розумової діяльності людини, що полягає у певних логічних перетвореннях, для якого характерним є досягнення поставленої мети, а також наступне відображення створеної інформації на матеріальних носіях, в електронному вигляді або в усній формі тощо. Збирання інформації є пошуком необхідної інформації за допомогою використання особою певних методів та засобів. Охорона інформації здійснюється відповідно до законодавства України про інформацію і є комплексом відповідних гарантій держави щодо рівності прав доступу до інформації, неможливості обмеження прав особи щодо вибору форм, джерел одержання інформації тощо.

Власне, сукупність усіх вищеназваних дій по відношенню до інформації й становить зміст інформаційної діяльності. На нашу думку, цілком виправданим було б введення до статті 1 Закону України «Про інформацію» визначень усіх різновидів інформаційної діяльності, що перелічуються у статті 9, з одночасним розмежуванням понять охорони та захисту. Слід акцентувати увагу на тому, що трактування захисту, надане у статті 1 вказаного Закону України, не відповідає його традиційному розумінню у правовій доктрині, а використання поряд з цим поняття охорони

породжує ще більшу плутанину. Оскільки, якщо виходити зі змісту визначень, вжитих у інших нормативно-правових актах (Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища», Закон України «Про охорону земель», Закон України «Про охорону атмосферного повітря», Закон України «Про охорону праці» тощо), то охорона – це комплекс заходів, спрямованих на захист, збереження, убезпечення певних соціальних благ, або діяльність із практичної реалізації таких. Тоді як захист поглинається поняттям охорони і традиційно визначається як застосування до правопорушника визначених законодавством заходів вже після вчинення ним посягання на охоронюваний законом об'єкт. Як бачимо, доволі велика проблема, пов'язана з нечіткістю трактування поняття охорони інформації в правовій доктрині, породжена саме недосконалістю вжитої законодавцем дефініції захисту інформації. Вважаємо, що при введенні до статті 1 Закону України «Про інформацію» визначень вказаних понять слід виходити з їх усталеного розуміння у науці.

Дослідивши поняття та зміст інформаційної діяльності, задля більш глибокого розкриття її сутності перейдемо до розгляду наявних у доктрині інформаційного права класифікаційних підходів до поділу такої діяльності на види. Так, А.І. Марущак пропонує виділяти такі різновиди інформаційної діяльності за законодавством України: 1) діяльність друкованих засобів масової інформації; 2) діяльність інформаційних агентств; 3) науково-інформаційна діяльність; 4) статистична діяльність; 5) рекламна діяльність; 6) бібліотечна справа; 7) архівна справа; 8) надання телекомунікаційних послуг тощо [67].

І.Л. Бачило виділяє такі види інформаційної діяльності за характером: 1) інформаційна діяльність загального характеру – така інформаційна діяльність, що пов'язана з інформаційним забезпеченням усіх ділянок роботи органу, організації, службовця, працівника будь-якої професії і приватної особи; 2) спеціальна інформаційна діяльність – інформаційна діяльність, що

здійснюється органами, організаціями та професійно орієнтованими працівниками, які вирішують завдання у сфері масової інформації та інформатизації, забезпечують консультативну, експертну та аналітичну роботу для необмеженого кола користувачів; 3) спеціалізована інформаційна діяльність – діяльність, у результаті якої вирішуються завдання з формування та використання державних інформаційних ресурсів, технологій і комунікацій, необхідних для виконання державних і міжнародних програм в галузі розвитку інформаційної індустрії та інфраструктури, здійснення інновацій на основі інформаційних технологій, забезпечення інформаційної безпеки суспільства, держави, особи.

В межах комплексної класифікації, розробленої К.І. Беляковим, на основі поєднання таких критеріїв, як соціальна спрямованість, функції інформаційних ресурсів та технологій, а також правомірність чи неправомірність інформаційної діяльності (соціально-корисна та соціально-шкідлива), пропонується виділяти такі види інформаційної діяльності: 1) державна інформаційна діяльність, суб'єктами якої є органи державної влади, їх службові та посадові особи, інші держави та міжнародні організації; 2) комерційна (недержавна) інформаційна діяльність, суб'єктами якої виступають фізичні та юридичні особи, громадські об'єднання, суб'єкти владних повноважень, інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства; 3) приватна інформаційна діяльність, суб'єктами якої є фізичні особи, громадяни інших держав та особи без громадянства; 4) неправомірна інформаційна діяльність, що визначається як соціально шкідлива інформаційна діяльність у державному чи недержавному секторі соціального забезпечення або приватні дії в інформаційній сфері, які завдають матеріальної чи моральної шкоди фізичним та юридичним особам або порушують їх права, та спричиняє притягнення до юридичної відповідальності винних осіб [27, с. 67–68].

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ОКРЕМИХ ВИДІВ ІНФОРМАЦІЇ

3.1. Правове регулювання інформаційних відносин у сфері масової інформації

Слід зазначити, що Закон України «Про інформацію» обмежився лише переліком у статті 22 конкретних аудіовізуальних та друкованих ЗМІ без спроби визначити, що ж таке власне ЗМІ. Колишні союзні республіки йшли схожим шляхом. Проаналізувавши положення відповідних законів того часу, знаходимо подібні проблеми: немає чіткого розуміння суті ЗМІ, а особливо аудіовізуального ЗМІ; для визначення термінів використовується прийом переліку окремих видів ЗМІ; законодавець у деяких випадках до переліку видів ЗМІ відносить різнорідні поняття, наприклад: відеозапис, інформаційне агентство, телебачення, телерадіоорганізація тощо. Отже, можемо зробити висновок, що законодавці усіх пострадянських країн не ставили за мету дослідити та закріпити правову природу ЗМІ нормативно, а лише фіксували традиційні види ЗМІ, а також закріплювали певні гарантії їхньої діяльності та межі відповідальності, що було необхідно на той момент часу. Тепер простежимо, наскільки змінювався і чи змінювався загалом підхід законодавця до регулювання сфери ЗМІ, а головне, чи діставало зростання потреби у врегулюванні певних нових відносин і транзакцій відображення у законодавчому регулюванні. Інформаційне законодавство України в редакції Закону України «Про інформацію» до 13 січня 2011 р. визначало масову інформацію як публічно поширювану друковану та аудіовізуальну інформацію. При цьому «друкованими засобами масової інформації є періодичні друковані видання

(преса) – газети, журнали, бюлетені тощо і разові видання з визначеним тиражем. Аудіовізуальними засобами масової інформації є: радіомовлення, телебачення, кіно, звукозапис, відеозапис тощо». Згодом були прийняті закони України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про державну підтримку ЗМІ та соціальний захист журналістів», «Про захист суспільної моралі» тощо, які, з одного боку, деталізували регулювання ЗМІ, а з іншого, лише цементували нерозв'язану теоретичну проблему щодо сутності ЗМІ, а відтак і недолугу законодавчу реакцію на це явище. Незважаючи на те, що в редакції Закону України «Про інформацію» від 13 січня 2011 р. ЗМІ вже визначаються як засоби, призначені для публічного поширення друкованої або аудіовізуальної інформації, проте інші згадані вище закони не було приведено у відповідність до новели, тому досі під час комплексного аналізу законів України «Про друковані ЗМІ (пресу) в Україні» та «Про видавничу діяльність» під друкованими ЗМІ слід розуміти «періодичні і такі, що продовжуються, твори (документи), виготовлені друкуванням». Відповідно до положень Закону України «Про державну підтримку ЗМІ та соціальний захист журналістів» (ст. 1) до переліку державних ЗМІ потрапляють телерадіоорганізації, інформаційні агентства, друкований ЗМІ, тобто видрукувані твори. Зі змісту ст. 68 Закону України «Про вибори народних депутатів України» від 17 листопада 2011 р. випливає, що залишається введений виборчими законами попередньої редакції термін «електронні ЗМІ», під яким мається на увазі «аудіовізуальні ЗМІ», які Законом України «Про телебачення і радіомовлення» визначаються як «організація». При цьому цей самий Закон «Про телебачення та радіомовлення» встановлює, що «суспільне телебачення і радіомовлення України – організаційно-правова форма некомерційного телебачення», яке далі за Законом України «Про систему Суспільного телебачення і радіомовлення України» визначено, як телерадіоорганізація, юридична особа, тобто маємо, що телебачення – це

юридична особа. Однак тут же визначається, що «телебачення – виробництво аудіовізуальних програм та передач або комплектування (пакування) придбаних аудіо візуальних програм та передач і їх поширення незалежно від технічних засобів розповсюдження», тобто певна діяльність, що, своєю чергою, здійснюється мовником, який відрізняється формально від телерадіоорганізації тим, що остання робить те саме телебачення на підставі виданої Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення ліцензії на мовлення. Лише у Законі України «Про захист суспільної моралі» визначено, що «спеціалізований засіб масової інформації – це періодичне друковане видання, радіо-, теле-, відеопрограми, інша форма розповсюдження масової інформації, у тому числі на електронних носіях...», тобто український законодавець лише в цьому законі врешті визначив ЗМІ не лише через перелік конкретних видів ЗМІ, а через визначення терміну через інше поняття, тобто «ЗМІ» – через «форму розповсюдження». Загалом можна підсумувати, що на цей момент український законодавець під засобом масової інформації розуміє або пресу (разові чи періодичні видання, тобто твори) та телерадіомовлення, або органи масової інформації, наприклад, телерадіоорганізації, або форму розповсюдження масової інформації. Принагідно зазначимо, що спостережені недоліки чинного українського законодавства цікавлять нас не стільки з причини недосконалості нормотворення, скільки для підвищення ефективності практичного регулювання зазначеної сфери. Зокрема, не новина для українських юристів, що при продажу друкованого ЗМІ виникає питання, що саме продається: юридична особа – засновник, юридична особа – редакція, редакція без статусу юридичної особи, свідоцтво реєстрації друкованого ЗМІ, знак для товарів і послуг, що є назвою друкованого ЗМІ, інші об'єкти авторського права тощо. Тобто для ефективного врегулювання питання продажу певної газети, необхідно з'ясувати, чим же є така газета. При цьому, якщо на питання продажу друкованого ЗМІ поглянути ще глобальніше, то ми

звернемо увагу на те, що в принципі постає питання про продаж ЗМІ, тобто ЗМІ сприймається як об'єкт, як певне матеріальне чи нематеріальне благо, з приводу якого суб'єкти вступають у правовідносини, здійснюють свої суб'єктивні юридичні права і суб'єктивні юридичні обов'язки. З іншого боку, зрозуміло, що ЗМІ розповсюджує інформацію. А оскільки «слово не горобець, вилетіло – не спіймаєш», тож поширена «не та» інформація може зашкодити чийсь інтересам, і уже не може бути зібрана, відібрана у споживачів (слухачів, глядачів, читачів), хіба що шляхом «промивання мізків». Тому цілком начебто закономірно порушується питання про відповідальність ЗМІ, тобто до ЗМІ ставляться, як до суб'єкта – учасника правових відносин, який має суб'єктивні права та здатний виконувати юридичні обов'язки, нести відповідальність. Зважаючи на деякі наведені вище визначення ЗМІ як організації, таке ставлення видається цілком обґрунтованим. Наведемо ще низку підтверджень цього з чинного законодавства України, наприклад: 1. «ЗМІ зобов'язані об'єктивно висвітлювати хід підготовки і проведення виборів...» (ч. 4 ст. 13 Закону України «Про вибори народних депутатів України» в редакції від 17 листопада 2011 р.). 2. Відповідно до ч. 19 ст. 74 Закону України «Про вибори народних депутатів України» ЗМІ не несуть відповідальності за зміст передвиборної агітації, яка була розміщена відповідно до угод із замовниками. 3. Тим самим Законом передбачено, що засобам масової інформації забороняється агітувати, а так само поширювати будь-яку інформацію з метою спонукання виборців голосувати за або не голосувати за певного суб'єкта виборчого процесу. 4. Відповідно до ст. 24 Закону України «Про інформацію» забороняється цензура – будь-яка вимога, спрямована, зокрема, до журналіста, засобу масової інформації. 5. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про державну підтримку ЗМІ та соціальний захист журналістів» саме засобам масової інформації у встановленому порядку передаються у безстрокову оренду приміщення загальнодержавної і

комунальної власності, якими вони користуються для здійснення виробничої діяльності. 6. За ч. 4 ст. 15 того самого Закону саме засоби масової інформації зобов'язані забезпечувати відряджених журналістів та інших працівників належними документами, знаковими, сигнальними та іншими засобами позначення особи представника преси. 7. Відповідно до ч. 6 ст. 17 того самого Закону журналіст та/або засіб масової інформації звільняються від відповідальності за поширення інформації, що не відповідає дійсності, якщо суд встановить, що журналіст діяв добросовісно та здійснював її перевірку. 8. Українське законодавство містить достатньо положень, коли ЗМІ розглядаються, саме як суб'єкт права, при цьому явних положень, що безпосередньо ідентифікували б ЗМІ, як об'єкт, не знаходимо. Оскільки правова теорія у сфері масової інформації розвивалася не попереду законодавчого регулювання, а навздогін, то більшість науковців намагаються тлумачити чинні законодавчі положення і на їх підставі робити припущення щодо віднесення ЗМІ до суб'єктів чи об'єктів, тому, на нашу думку, однозначної відповіді поки ще немає. Зокрема, М. А. Федотов вважає, що оскільки законодавство розглядає ЗМІ як форму поширення, то «абсолютно некоректно розглядати ЗМІ як суб'єкт права, хоча і як об'єкт права визнати теж важко». Об'єктом права відповідно до ст. 177 Цивільного кодексу серед інших є інформація, отже, масова інформація є також об'єктом цивільного права, проте ЗМІ – не сама інформація, а форма її поширення. М. А. Федотов вважає, що через це необхідно звернутись до інших видів об'єктів, тобто оскільки правове значення має саме форма, то мова має йти про авторські та суміжні права, оскільки авторське право поширюється на «твори, які існують в певній об'єктивній формі», тим більше, що періодичні видання є самостійними об'єктами авторського права. Отже, ЗМІ можуть бути інтерпретовані як об'єкти права *suigeneris*, сконструйовані як юридична фікція тому, що в реальності існує кожен окремий екземпляр кожного

окремого номера газети, але не існує газети як узагальненого об'єкта, що охоплює як все, що вийшло раніше, так і майбутні номери. На думку М. А. Федотова, «ЗМІ – результат інтелектуальної діяльності, що має назву в якості засобу індивідуалізації та форму періодичного друкованого видання, радіо-, теле-, відеопрограми, кінохронікальної програми чи іншу форму періодичного розповсюдження масової інформації». Н. Н. Ковальова підтримує позицію М. А. Федотова і зазначає, що ЗМІ – юридична фікція з погляду Цивільного кодексу РФ. Змішування ЗМІ з організацією, що випускає ЗМІ, тобто змішування об'єкта з суб'єктом, – достатньо типова помилка. Дослідниця вважає також, що «ЗМІ варто розглядати як об'єкт права, схожий із іншими об'єктами інтелектуальної власності та сконструйований як юридична фікція», оскільки є кожен окремий випуск газети і кожен майбутній випуск, однак немає єдиного узагальненого об'єкта – газети. При цьому всі випуски пов'язані із індивідуалізуючою ознакою – назвою ЗМІ, що є окремим об'єктом права, натомість «ЗМІ охоплює весь обсяг виняткових прав на весь зміст ЗМІ, що набуває певної форми та є результатом творчої діяльності редакції». На відміну від попередніх дослідників, О. А. Городов висловлює іншу думку, що ЗМІ складно віднести до об'єктів через те, що: – ЗМІ має здатність продукувати окремі видання, випуски, програми тощо; – ЗМІ має здатність здійснювати діяльність; – ЗМІ, як і юридична особа, має бути заснований, його діяльність може бути зупинена чи призупинена. Такі ознаки життєдіяльності більше притаманні суб'єкту, ніж об'єкту, однак серед визначених законодавством організаційно-правових форм юридичних осіб ЗМІ не згадано, а її роль виконує орган, що готує і випускає ЗМІ. Проте О. А. Городов категорично не погоджується з тим, що ЗМІ – результат інтелектуальної творчості. Вчений зазначає, що в законодавстві було реалізовано популярний метод позначення через «ніби», тобто ЗМІ «ніби об'єкт» і водночас «ніби суб'єкт», хоча з іншого боку, ЗМІ – ні те, ні інше. Отже, жодна із теоретичних позицій віднесення ЗМІ до

суб'єктів чи об'єктів правовідносин не видається цілком доведеною, деякі ЗМІ на рівні термінів визначені як суб'єкти (організації), деякі – як об'єкти (видання, тобто твори), також законодавство містить багато положень, які за всіма ЗМІ загалом закріплюють права, обов'язки та відповідальність, проте інтуїтивно особи ставляться до ЗМІ як до об'єкта права, що може бути об'єктом конкретних угод між особами. З урахуванням викладеного вище вбачаємо за необхідне звернутися до лексикографічного тлумачення понять, що входять до терміна ЗМІ. Засіб – прийом, спосіб дії для досягнення чогонебудь, сукупність пристосувань для досягнення певної мети, а також знаряддя у справі, механізми, пристрої тощо, необхідні для здійснення чогонебудь, для якоїсь діяльності. Масовий – той, який поширюється на велику кількість людей. Інформація – відомості про світ, що нас оточує, та процеси, що в ньому відбуваються, а також повідомлення про стан справ та речей. Отже, ЗМІ – прийом/спосіб або інструмент передачі зазначених відомостей, повідомлень великій кількості людей. Зважаючи на таке визначення, необхідно на теоретичному рівні розмежувати поняття, які застосовують законодавці: 1. Масова інформація, тобто конкретна інформація у вигляді друкованого тексту, послідовних кадрів, сигналів, символів, зарядів. 2. Її зовнішнє оформлення, форма вираження і розповсюдження: конкретна радіоча телепередача, окремий випуск газети, журналу, книга, окремий фільм чи аудіозапис, поштове повідомлення, сайт в Інтернеті тощо. 3. Спосіб розповсюдження символів, якими відображена інформація, у просторі: телебачення, радіомовлення, преса, книговидавництво, кіно, розповсюдження комп'ютерними мережами тощо. 4. Орган / установа: редакція, телерадіоорганізація, відеостудія, видавництво, інші установи, що здійснюють підготовку, випуск, поширення інформації, без чого ЗМІ не виконував би свою функцію. 5. Уособлення інформації із назвою: стилістичне, тематичне, жанрове та інше уособлення періодично чи разово випущеної інформації із назвою, під якою таку інформацію зазвичай

поширюють (газета «Н», телеканал «В», радіо «Е» тощо). В цілому саме те, що визначене автором як «уособлення», зазвичай і є уявленням про ЗМІ, яке побутує в розумінні пересічних громадян, що склалося традиційно і що навряд чи потрібно змінювати. Зважаючи на розрізнення сутностей, що обертаються навколо поняття ЗМІ та наведені вище, необхідно визначитись, що саме потребує та може мати окреме специфічне правове врегулювання. Розпочнемо з «масової інформації», яка є видом інформації. Власне, оскільки інформація визначена на рівні законодавства, як об'єкт права, то відповідно і масова інформація є таким об'єктом. У цьому контексті варто лише зауважити, що є певні специфічні вимоги до такої інформації, зважаючи на її масовий характер розповсюдження. Зовнішнє оформлення у вигляді окремої книжки, епізоду телепередачі, номера газети тощо, є закріпленою об'єктивною формою, якої набуває результат творчої діяльності автора чи співавторів (творчий колектив, редакція). Зазначене повною мірою ефективно врегульовано нормами права інтелектуальної власності та набуває лише певного специфічного забарвлення, притаманного галузі видавничої та телевізійної індустрій, як-от: винятки із загального авторського права на листи до редакції, співавторство на інтерв'ю, права на передрук опублікованих іншим ЗМІ матеріалів тощо. Виокремлені способи розповсюдження (телебачення, преса, книговидавання) варто сприймати як окремі галузі господарства, що, як і інші галузі, потребують дозованого специфічного державного регулювання в цілому (ліцензування мовлення, реєстрація видавців, податкові пільги для книговидавання та ін.), яке, на думку автора, не може розглядатись як регулювання діяльності ЗМІ. У зв'язку із тим, що сама по собі масова інформація не набуде потрібної форми і не розповсюдиться, а лише певні органи та установи уможливлють вихід ЗМІ у світ, діяльність ЗМІ невід'ємно пов'язана із діяльністю конкретних суб'єктів. Діяльність юридичних осіб, які здійснюють свою підприємницьку чи іншу діяльність, а також відповідна діяльність

об'єднань без статусу юридичної особи чи фізичних осіб цілком врегульована іншими нормами законодавства. І лише в тій частині, в якій діяльність зазначених вище суб'єктів пов'язана із випуском масової інформації, вона потребує додаткового специфічного регулювання, в тому числі закріплення певних гарантій (відсутність перевірок під час виборів) чи обмежень у частині монополізації ЗМІ в «руках однієї особи» тощо. Таким чином, ми ведемо мову про те, що в нерозривному зв'язку із ЗМІ завжди йде суб'єкт, який несе відповідальність, має права та обов'язки. Саме цей суб'єкт поряд із майном, немайновими та майновими правами на об'єкти інтелектуальної власності володіє засобом масової інформації, який, відповідно до наведеного в цій статті тлумачення, є не чим іншим, як знаряддям, інструментом поширення інформації, таким собі рупором із назвою, із яким й уособлюється ЗМІ. Якщо ж ми говоримо про регламентацію діяльності інструмента, то що саме має нас турбувати? Можливо, наприклад, регламентувати потужність, дозволену до використання; те, хто може брати і використовувати рупор, тобто інструмент; скільки одночасно може використовувати рупорів один суб'єкт; яку інформацію можна розповсюджувати через цей рупор, як за характером сприйняття (аудіо/відео), періодичністю, так і за змістовними характеристиками, тощо. Усе перелічене щодо інструмента поширення інформації, рупора, тобто засобу масової інформації, є на цей момент в тих чи тих актах, що регламентують медіа-сферу, і фактично це стосується не ЗМІ як такого, а суб'єкта, який ЗМІ випускає, а також інформації, яку поширюють і яка відповідає вимогам програмної концепції, під яку виділені частоти, стосується того, чи достовірна інформація, чи порушує права, чи завдає шкоди охоронюваним інтересам, національній безпеці тощо. Підтвердження цій тезі знаходимо також в нормативних актах, що достатньо ефективно застосовуються на практиці. Так, дії посадових осіб засобів масової інформації, можуть бути оскаржені в

судовому порядку на підставі ст. 21 Закону України «Про захист суспільної моралі». Відповідно до ч. 4 ст. 23 Закону України «Про пресу в Україні» редактор (головний редактор) керує діяльністю редакції та несе відповідальність за виконання вимог, що висуваються до діяльності друкованого засобу масової інформації. Відповідно до ч. 5 ст. 6 та ч. 6 ст. 43 Закону України «Про телебачення та радіомовлення» відповідальність за зміст програм та передач несе керівник телерадіоорганізації або автор (автори) програми та/чи передачі, при цьому керівник телерадіоорганізації або уповноважена ним особа дає дозвіл на випуск телерадіопередач чи програм і несе особисту відповідальність за їхній зміст та якість. Останній також несе відповідальність відповідно до ч. 3 ст. 52 того самого Закону за продовження мовлення після отримання офіційного повідомлення про анулювання ліцензії. Тобто ми так чи так доходимо того, що насправді потребує регулювання не діяльність ЗМІ, що є засобом та інструментом за своєю суттю, а діяльність суб'єктів (осіб, що їх створюють), а також мають значення властивості об'єкта, який розповсюджується, тобто інформації. Зважаючи на те, що законодавчі норми створювались без будь-яких теоретичних досліджень правової природи ЗМІ, то в чинних законах містяться норми, що розглядають ЗМІ як суб'єкт права, а також побутує не підкріплене на рівні законодавства ставлення до ЗМІ як до об'єкта права. Проте дослідження правової природи ЗМІ дає змогу зробити висновок, що ЗМІ – це інструмент, знаряддя розповсюдження інформації, що за своєю природою все ж ближче до об'єктів права, проте всі специфічні вимоги зі сфери поширення масової інформації мають застосовуватися до суб'єктів, тобто осіб, що володіють таким інструментом і відповідають за зміст інформації, яка завдяки такому інструменту розповсюджується. Наступним кроком у дослідженні зазначеної теми має стати вивчення необхідності встановлення специфічних вимог, хоч би як дивно виглядало, на перший погляд, до обігу ЗМІ, як специфічних знарядь, у громадянському суспільстві.

3.2. Комерційна таємниця

Держава сприяє розвитку відносин у сфері підприємництва шляхом державного регулювання підприємницької діяльності. Тому в реалізації зазначених вище відносин певне місце посідають і публічно-правові норми (у тому числі норми адміністративного, фінансового права), що встановлюють адміністративно-правові методи. З іншого боку, у цій сфері суспільних відносин широко використовуються товарно-грошові механізми, тому значна роль в їх регулюванні належить цивільно-правовим нормам. Ті або інші норми можуть превалювати під час регулювання окремих відносин у сфері підприємництва, але в цілому ці відносини регламентуються нормами різної галузевої належності, що взаємодіють. Запорукою належного існування підприємництва є його безпека, під якою слід розуміти захищеність суб'єкта господарювання від зовнішніх і внутрішніх дестабілізуючих чинників, що дозволяє надійно зберегти і ефективно використати його матеріальний, фінансовий і кадровий потенціал. Безпеку недержавного об'єкта економіки покликані забезпечувати посадовці об'єкта, його персонал, спеціальний підрозділ безпеки, державні правоохоронні органи й інші структури, що запобігають своєю діяльністю будь-яким порушенням нормального функціонування підприємства. Об'єктами захисту в підприємницькій діяльності слід визначити: - інтереси господарюючого суб'єкта, визначені її місією, стратегією або цілями; - майно, яке належить суб'єкту на праві власності або знаходиться в його правомочному володінні, в тому числі приміщення, устаткування, сировина, вироблена продукція, ресурси, гроші, тощо; - інформація, якою володіє суб'єкт підприємництва, в тому числі об'єкти права інтелектуальної власності; - економічні, кооперативні та інші зв'язки з партнерами; - персонал підприємства. Визначивши об'єкти захисту можна казати про існуючі для них загрози (наведений перелік, безумовно, не є

вичерпним): - перевищення повноважень представниками перевіряючих, контролюючих та правоохоронних органів, допущені в процесі їх діяльності; - діяльність недобросовісних та злочинних осіб (фізичних, юридичних) в сфері бізнесу, через яку підприємство може зазнати матеріальної та моральної шкоди; - пошкодження, розкрадання або привласнення майна суб'єкта господарювання; - розголошення конфіденційної інформації, комерційної таємниці, посягання на об'єкти інтелектуальної власності як з боку конкурентів, так і з боку працівників підприємства; - аварії, пожежі, стихійні лиха, страйки; - порушення вимог охорони праці, результатом яких стало каліцтво або загибель людей; - порушення правил трудової дисципліни. При визначенні заходів, що впроваджуються задля підтримання безпеки господарської (підприємницької) діяльності, суб'єктам підприємництва слід керуватися такими принципами, як: - законність та повага прав і свобод громадян; - координація і взаємодії з правоохоронними органами; - самостійність і відповідальність за забезпечення безпеки підприємства; - розумна достатність; - відповідність зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеки підприємства; - прогресивне стимулювання суб'єктів системи захисту; - компетентність та конфіденційність; - комплексне використання сил і засобів. Отримання, накопичування та використання (реалізація) інформації відіграють дуже важливу роль в підприємницькій діяльності. Правильна постановка цього питання може бути однією з головних складових прибутковості бізнесу. Відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації врегульовано Законом України «Про інформацію». Стаття 2 Закону України «Про інформацію» встановлює основні принципи інформаційних відносин: гарантованість права на інформацію; відкритість, доступність інформації, свобода обміну інформацією; достовірність і повнота інформації; свобода вираження поглядів і переконань; правомірність одержання, використання,

поширення, зберігання та захисту інформації; захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя. За законом, інформацією визнаються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. За змістом інформація поділяється на такі види (ст. 10 Закону України «Про інформацію»): - інформація про фізичну особу; інформація довідково-енциклопедичного характеру; інформація про стан довкілля (екологічна інформація); інформація про товар (роботу, послугу); науково-технічна інформація; податкова інформація; правова інформація; статистична інформація; соціологічна інформація; інші види інформації. За порядком доступу Закон України «Про інформацію» поділяє інформацію на відкриту інформацію та інформацію з обмеженим доступом. Будь-яка інформація є відкритою, крім тієї, що віднесена законом до інформації з обмеженим доступом. Відповідно до інформаційного листа Вищого господарського суду України №01-8/184 від 28.03.2007 р. «Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію», інформація, це «документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце у суспільстві, державі та навколишньому середовищі», як вид нематеріальних благ, щодо якого можуть виникати цивільні права і відносини. Порядок використання інформації та захисту права на неї встановлюється законом. Основні правила щодо ведення інформаційної діяльності, тобто одержання, використання, поширення та зберігання інформації і захисту прав суб'єктів інформаційних відносин містяться у статтях 32 і 34 Конституції України, а також у Цивільному кодексі України, Законах України «Про інформацію», «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», «Про телебачення і радіомовлення», «Про інформаційні агентства», «Про державну підтримку засобів масової інформації та соціальний захист журналістів», «Про науково-технічну інформацію», «Про захист від недобросовісної конкуренції», «Про

захист інформації в інформаційно- телекомунікаційних системах», «Про державну статистику», «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про Національний архівний фонд та архівні установи», «Про державну таємницю», «Про Національну систему конфіденційного зв'язку», «Про банки і банківську діяльність», «Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України». Слід додати, що після виходу згаданого інформаційного листа, законодавство України було доповнено наступними нормативними актами, які врегульовують інформаційні відносини – Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо інсайдерської інформації», Закон України «Про доступ до публічної інформації», Закон України «Про захист персональних даних», а також Закон України «Про інформацію» було викладено в новій редакції. Особливим видом інформації, що використовується в підприємницької діяльності, є комерційна таємниця, яка виступає одним з ефективних засобів здобуття та утримання переваг на конкурентному ринку

Уперше законодавчо врегулювати таємницю й відповідальність за її розголошення на Русі взявся Петро I. До початку XVIII сторіччя в російській державі існувала лише таємниця сповіді, відношення до якої регулювалося «Духовним регламентом про право чина церковного та чернечого». Доданням до «Духовного регламенту», який було складено Феофаном Прокоповичем у 1722 році на підставі указу царя Петра, був визначений порядок та умови розголошення сповіді. Відповідно до цього документу, під страхом суворої кари від духовника вимагалось доводити зміст сповіді до церковного начальства у випадках, коли особа, що сповідалася, замислила крадіжку, зраду, бунт або посягання на честь та здоров'я государеве або на його сім'ю. Артикул військовий (1715 р.) та Статут морський (1720 г.) регламентували не тільки поняття військової таємниці, а й перші норми із захисту інформації – заборону її розголошення під страхом смерті. 28 лютого 1720 року царським указом введено обов'язок

збереження державної та службової таємниці (Статут про службу громадянську, ст. 709). До середини XIX – на початку XX сторіччя остаточно сформоване законодавче регулювання таємниці в Російській імперії та відповідальність за порушення її збереження. З'являється правовий захист таємниці приватного життя, професійної таємниці лікарів, адвокатів, чиновників та нотаріусів, фабричної та торгівельної (комерційної) таємниці. У 1845 році було введено покарання за розголошення комерційної таємниці.

Розповсюджене ствердження про те, що з 1917 року «комерційної таємниці» в Росії, а потім і в Радянському Союзі не існувало – не є цілком вірним. Із закінченням періоду «військового комунізму» та переходом від «революційної правосвідомості» до правового регулювання в десятирічний період НЕПу радянська влада визнавала комерційну таємницю приватного бізнесу.

З ліквідацією є останнього не стало ніяких недержавних господарюючих суб'єктів, а тому й таємниця залишилася лише державною. Початок правового регулювання відносин, пов'язаних із комерційною таємницею, в законодавстві, що діяло на теренах України, пов'язують із прийняттям 4 червня 1990 року Закону СРСР «Про підприємства в СРСР», а також зі встановленням у травні 1991 року загальних засад правової охорони секретів виробництва та ноу-хау в ст. 151 Основ цивільного законодавства СРСР і союзних республік. Ст. 33 «Комерційна таємниця підприємства» Закону СРСР «Про підприємства в СРСР» не містила конкретного поняття комерційної таємниці, але визначала в загальних рисах порядок віднесення відомостей до комерційної таємниці та включала норму щодо відповідальності за правопорушення у цій сфері. Так, під комерційною таємницею підприємства в Законі розумілися пов'язані з виробництвом, технологічною інформацією, управлінням, фінансами та іншою діяльністю підприємства відомості, що не є державними таємницями, розголошення (передача, витік) яких може завдати шкоди його інтересам.

Визначення складу й обсягу відомостей, що становлять комерційну таємницю, та порядку їх захисту було віднесено до компетенції керівника підприємства. При цьому передбачалось, що види діяльності підприємств, відомості про які не можуть становити комерційної таємниці, визначатимуться Радою Міністрів СРСР. Тобто, Закон залишав простір як для подальшого розвитку законодавства про комерційну таємницю, так і для прийняття відомчих нормативних актів у цій сфері. Важливо звернути увагу на те, що відповідно до даного Закону рішення Ради Міністрів про заборону відносити ті чи інші дані до комерційної таємниці мало на меті запобігати приховуванню підприємством відомостей про забруднення навколишнього середовища та іншу негативну діяльність, яка може завдати шкоди суспільству. Остання частина ст. 33 вказаного Закону передбачала, що відповідальність за розголошення відомостей, які становлять комерційну таємницю підприємства, і за порушення порядку охорони таких відомостей встановлюється законодавчими актами СРСР. Однак відповідні санкції так і не знайшли свого закріплення в нормативних актах Радянського Союзу. 16.07.1990 р. було проголошено державний суверенітет України, що передбачало запровадження принципу верховенства Конституції та законів УРСР на території України. Верховна Рада Української РСР 27.03.1991 р. прийняла Закон «Про підприємства в Україні» (втратив чинність з 1 січня 2004 р.). Цей закон в частині регулювання відносин щодо комерційної таємниці, в основному, повторював норми Закону СРСР «Про підприємства в СРСР». Але в цьому законі повноваження Кабінету Міністрів України щодо переліку відомостей, які не можуть становити комерційної таємниці, не обмежувались метою запобігання приховуванню діяльності підприємств, що може становити небезпеку для суспільства. Прийняття в 1992 році Закону України «Про інформацію» стало важливим етапом у розвитку правового регулювання відносин, пов'язаних із комерційною таємницею в Україні. Цей закон (зі змінами) і зараз можна вважати

фундаментальним в інформаційно-правовій сфері. Він закріпив право на інформацію і його гарантії, визначив принципи інформаційних відносин, основні напрями державної інформаційної політики, а також встановив, що інформація є об'єктом права власності і саме тому може бути об'єктом володіння, користування та розпорядження. Законодавець ввів поняття «режим доступу до інформації», під яким розуміється передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення і зберігання інформації. Але цей закон не дає поняття інформації, що відноситься до комерційної таємниці, не встановлює правовий режим, не вказує, які дії є порушенням правового режиму комерційної таємниці. Внаслідок цього відсутня в даному законі відповідальність за порушення режиму комерційної таємниці. Також відсутній порядок віднесення відомостей до інформації, що становить комерційну таємницю. Основоположні норми Законів України «Про підприємства в Україні», «Про інформацію», а в подальшому - і Конституції України стали основою для подальшого розвитку законодавства України відносно охорони прав на комерційну таємницю. Удосконалення положень Законів України «Про підприємства в Україні» та «Про інформацію» щодо комерційної таємниці відбувалось шляхом конкретизації та спеціалізації існуючих загальних правових положень про охорону комерційної таємниці, а також шляхом закріплення відповідних норм у галузевих правових актах. Наступним кроком у розвитку законодавства щодо комерційної таємниці стало набуття чинності Закону України «Про науково-технічну інформацію» в 1993 році. Цей закон містить положення щодо додержання комерційної таємниці органами і службами, які отримують науково-технічну інформацію при реєстрації результатів науково-технічної діяльності та при здійсненні купівлі-продажу інформаційної продукції. Цілий ряд законодавчих актів України був спрямований на вдосконалення правових механізмів гарантування прав на комерційну таємницю. Встановлювалися

обмеження на застосування режиму комерційної таємниці в певних випадках (Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» в редакції від 30.06.1999 р., 09.08.1993 р. прийняв Постанову № 611 «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці»). Нові законодавчі акти визначали правовий статус державних органів і окремих посадових осіб, які мають доступ до комерційної таємниці. Це, наприклад, Закони України «Про податкову службу в Україні», «Про Службу безпеки України», Господарський процесуальний кодекс України, законодавство про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, тощо. Питання адміністративної та кримінальної відповідальності за порушення режиму комерційної таємниці вперше знайшли своє вирішення у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до Кримінального, Кримінально-процесуального кодексів України та Кодексу України про адміністративні правопорушення» від 28.01.1994 р. Основи правового регулювання відносин, пов'язаних із інформацією, знайшли свій подальший розвиток у Конституції України, яка була прийнята 28.06.1996 р., (ст. 31, 32, 34, 41, 42, 54). Конституція гарантує кожному право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання правопорушенням, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя. Конституція України встановила базові правові рамки, в межах яких особа вправі реалізовувати свої права на комерційну таємницю та відстоювати власні законні інтереси в забезпеченні конфіденційності інформації. Важливим етапом розвитку законодавства у

сфері правової охорони комерційної таємниці стало введення в дію 01.01.1997 р. Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції», який містить норми, що визначають такі прояви недобросовісної конкуренції як неправомірне збирання, розголошення, схилення до розголошення та неправомірне використання комерційної таємниці, а також встановлює відповідальність за прояви недобросовісної конкуренції та правові засади захисту від недобросовісної конкуренції. Але Закон встановлює заходи юридичної відповідальності лише до юридичних осіб (ст. 21 і 22 Закону). Відповідальність фізичних осіб, як суб'єктів підприємницької діяльності, так і тих, що не є підприємцями за вчинення дій, визначених як недобросовісна конкуренція у формі порушення прав на комерційну таємницю, виключена зі сфери його дії і введена в законодавство про адміністративні правопорушення. Кримінальна відповідальність за порушення прав на комерційну таємницю була встановлена Кримінальним кодексом України від 2001 р. Адміністративна відповідальність за правопорушення щодо комерційної таємниці, встановлюється Кодексом України про адміністративні правопорушення. Протоколи про адміністративні правопорушення, передбачені статтею 164-3 КУпАП, мають право складати посадові особи органів Антимонопольного комітету України, а самі справи про правопорушення розглядають суди. Новий етап розвитку законодавства про комерційну таємницю в Україні було започатковано з прийняттям 16.01.2003 р. Цивільного та Господарського кодексів України, в яких вперше в українському законодавстві визнано комерційну таємницю об'єктом права інтелектуальної власності та відрегульовані інформаційні відносини щодо комерційної таємниці.

Ринкові відносини, що існують в нашій країні, диктують відповідні правила поведінки їх суб'єктам. Комерсанту, який володіє відповідною інформацією, належать деякі переваги перед комерсантом який нею не відає. В економічній сфері подібні переваги реалізуються у вигляді

прибутку. Іншими словами, цілком зрозуміла зацікавленість будь-якого підприємця у виключному володінні комерційною інформацією – відомостями, що дозволяють отримати (збільшити) доходи або уникнути зайвих втрат. Державні інтереси, базуючись на економічних відносинах, скеровані на підвищення прибутковості підприємництва в цілому й, відповідно, на збереження комерційної інформації, зокрема. Досліджуючи нагальні питання предмету комерційної таємниці, науковці (утотожуючи поняття «комерційна таємниця», «нерозкрита (конфіденційна) інформація», «ноу-хау»), структурують їх наступним чином: специфічність інституту комерційної таємниці полягає в тому, що вона не піддається офіційній реєстрації; комерційна таємниця в сучасних умовах набуває все більшої цінності як товар; комерційна таємниця, в тому числі ноу-хау, є додатковим елементом, який істотно підсилює ефективність патентного захисту винаходів та інших науково-технічних досягнень. Комерційна таємниця у поєднанні з патентом створює надійний захист винаходів та інших технічних рішень від неправомірного використання третіми особами; неправомірне використання комерційної таємниці виявити майже неможливо. Встановити порушення і порушника також непросто; комерційною таємницею у більшості випадків можна завладіти тільки очима, розумом, свідомістю; там, де можливо, уникають будь-якої фіксації комерційної таємниці з метою запобігти розголошенню її сутності. Якщо ж ця інформація зафіксована, то вживаються такі заходи її охорони, аби вона не потрапила до третіх рук; комерційна таємниця — це технічна, комерційна, організаційна і будь-яка інша інформація, здатна підвищити ефективність виробництва чи будь-якої іншої доцільної суспільно-корисної діяльності; комерційна таємниця повинна мати конфіденційний характер, тобто бути невідомою третім особам; правова охорона має надаватися тільки тій інформації, яка має реальну чи потенційну вартість, тобто здатній дати певний прибуток або забезпечити інший позитивний результат; комерційна

таємниця – специфічний товар, який не має матеріальної субстанції, але здатний приносити користь суспільству; комерційна таємниця має бути здатною до відчуження її володільцем; власник (володілець) комерційної таємниці має вживати відповідних заходів для забезпечення її конфіденційності. Ці заходи не можуть бути визначені законом, оскільки вони зумовлені особливостями комерційної таємниці, яка за своїм характером може бути; у законі чи іншому нормативному акті мають бути визначені права власника комерційної таємниці, тобто межі його поведінки щодо об'єкта правової охорони; власник комерційної таємниці має право на винагороду за використання її будь-яким способом; видача ліцензій на використання комерційної таємниці може супроводжуватися передачею відповідної технічної документації; строк правової охорони комерційної таємниці обумовлений строком зберігання її конфіденційності; розкриття сутності інформації може відбуватися її власником чи третьою особою. Способи розкриття – правомірні і неправомірні. Факт розкриття сутності інформації припиняє її захист; спори з приводу використання комерційної таємниці, виплати винагороди мають розглядатися тільки судом. Порушник має бути зобов'язаний відшкодовувати завдані збитки. Їх відшкодування має бути передбачено в повному обсязі. Відшкодуванню має підлягати й моральна шкода. З метою зручності нормування відносин, пов'язаних з обігом комерційної інформації, на законодавчому рівні використовується термін «комерційна таємниця». Сутність вказаного терміну розкривається низкою нормативних актів. Для спрощення їх сприйняття пропонується спочатку поділити термін на лінгвістичні складові («комерційна», «таємниця») й співвідносити зміст згаданих актів з кожною з них. Крім того, виключно для однозначності розуміння, кажучи «власник», будемо мати на увазі особу, яка є об'єктом певної інформації (тобто того, про кого, власне, й є відомості), а «володільцем» назвемо особу, яка володіє цією інформацією. Буває, що власник й володілець – це одна й та ж особа, але може бути так, що

це різні особи, наприклад, коли власник володіє інформацією про володільця.

В загальних рисах, відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації врегульовуються Законом України «Про інформацію». Вказаний закон визначає інформацію, як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Відповідно до ст. 505 ЦКУ, комерційна таємниця є секретною, тобто є невідомою та не є легкодоступною для інших осіб, які звичайно мають справу з інформацією подібного виду. Збереження секретності комерційної таємниці забезпечується її володільцем за допомогою адекватних існуючим обставинам заходів. Таке визначення вбачається занадто ускладненим та незграбним – відповідно до нього, наприклад, режим секретності розповсюджується лише на суб'єкти господарювання ідентичних напрямків діяльності; ніяким чином не визначається міра адекватності заходів. Розголошення, впровадження у виробництво або врахування під час планування чи здійснення підприємницької діяльності інформації, яка є комерційною таємницею, за законом дозволяється лише за дозволом уповноваженої на те особи (володільцю). Добування вказаних відомостей у протиправний спосіб, спонукання до розкриття цих відомостей особи, якій вони були довірені у встановленому порядку або стали відомі у зв'язку з виконанням службових обов'язків, будь яке інше неправомірне збирання, розголошення або використання відомостей, що є комерційною таємницею тягне за собою встановлену законом відповідальність винних осіб.

Ця частина терміну відноситься до ознак інформації, яка є предметом комерційної таємниці. Отже, в змістовному плані, комерційною таємницею можуть бути визнані відомості, пов'язані з виробництвом, технологією, управлінням, фінансовою та іншою діяльністю суб'єкта господарювання,

розголошення яких може завдати шкоди інтересам суб'єкта господарювання. Комерційною таємницею можуть бути відомості технічного, організаційного, комерційного, виробничого та іншого характеру, за винятком тих, які відповідно до закону не можуть бути віднесені до комерційної таємниці. З огляду на це, матеріальне втілення комерційної таємниці суттєво виходить за межі, визначені Законом України «Про інформацію». Слово «комерція» має походження від латинського *commercium* - торгівля, й означає підприємницьку діяльність з купівлі-продажу, обороту товарів або надання послуг. Головним інтересом підприємницької діяльності, як відомо, є отримання прибутку, отже, в загальних рисах, до предмету комерційної таємниці може бути віднесено інформацію, розголошення якої може привести до зменшення або втрати прибутку, завдання збитків, шкоди (моральної, матеріальної) суб'єкту господарювання, який є власником (володільцем) такої інформації. Законодавство не містить вичерпного переліку відомостей, що складають комерційну таємницю. Предмет комерційної таємниці визначається її власником, в тому числі й для володільця, тобто, якщо підприємець Іванов створив ноу-хау й відніс його до власної комерційної таємниці, вважаючи, що безконтрольне розголошення цих відомостей може завдати йому шкоди, то й підприємцю Петрову, якому відповідно до укладеного договору стала відома комерційна таємниця Іванова слід віднести її до своєї комерційної таємниці. При вирішенні питань про співвідношення з закріпленим у Цивільному кодексі України розумінням комерційної таємниці її інших нормативних визначень, які містяться, наприклад, в Господарському кодексі України, інших законодавчих та підзаконних правових актах України, слід враховувати наступне. По-перше, ці визначення дублюють або походять від поняття комерційної таємниці, яке наводилось у Законі України «Про підприємства в Україні» 1991 року, котрий втратив чинність з 1 січня 2004 р. У зв'язку з цим, а також через

невідповідність сучасним суспільно-економічним умовам та рівню розвитку юридичної науки в Україні такі нормативні визначення поняття комерційної таємниці з необхідністю потребують свого перегляду. По-друге, ЦК України є основним актом цивільного законодавства України (ст. 4 ЦК України), тому саме норма-дефініція статті 505 Цивільного кодексу України повинна мати пріоритетне застосування порівняно з конфліктуючими нормами права. До наведеного визначення комерційної таємниці може бути висловлене лише те зауваження, що використання терміну «секретна інформація» у цьому формулюванні не узгоджується з традиційною класифікацією інформації в українському законодавстві. Секретною або таємною прийнято називати інформацію, що складає державну та військову таємницю. Комерційна ж таємниця становить вид конфіденційної, а не таємної (секретної) інформації. При визначенні обсягу комерційної таємниці, її володілець повинен брати до уваги чинні законодавчі норми, відповідно до яких деяку інформацію не можна відносити до комерційної таємниці, оскільки вона повинна бути доступною не залежно від бажання власника. Комерційна таємниця не розповсюджується на відомості, що є державною таємницею, крім того, відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 09.08.1993 р., №611, не можуть становити комерційну таємницю: - установчі документи, документи, що дозволяють займатися підприємницькою діяльністю та її окремими видами; - інформація за всіма встановленими формами державної звітності; - дані, необхідні для перевірки обчислення і сплати податків та інших обов'язкових платежів; - відомості про чисельність і склад працюючих, їхню заробітну плату в цілому та за професіями й посадами, а також наявність вільних робочих місць; - документи про сплату податків і обов'язкових платежів; - інформація про забруднення навколишнього природного середовища, недотримання безпечних умов праці, реалізацію продукції, що завдає шкоди здоров'ю, а також інші порушення законодавства України та розміри заподіяних при цьому

збитків; - документи про платоспроможність; - відомості про участь посадових осіб підприємства в кооперативах, малих підприємствах, спілках, об'єднаннях та інших організаціях, які займаються підприємницькою діяльністю; - відомості, що відповідно до чинного законодавства підлягають оголошенню. Деякі обмеження стосовно визначення інформації в якості комерційної таємниці містять наступні норми. Фінансова звітність підприємств не становить комерційної таємниці, крім випадків, передбачених законодавством. За ст. 38 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», з дня прийняття господарським судом постанови про визнання боржника банкрутом й відкриття ліквідаційної процедури, відомості про фінансове становище банкрута перестають бути конфіденційними чи становити комерційну таємницю. Звіт про корпоративне управління, який передбачений ст. 122 Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», який подається фінансовими установами, створеними у формі акціонерних товариств, повинен містити інформацію про операції з пов'язаними особами, в тому числі в межах однієї промислово-фінансової групи чи іншого об'єднання, проведені протягом року. Закон встановлює, що така інформація не є комерційною таємницею. Відповідно до ст. 11 Закону України «Про організацію формування та обігу кредитних історій», надання користувачеві Бюро кредитних історій на законних умовах кредитного звіту, який містить інформацію про суб'єкта кредитної історії, не вважається порушенням банківської або комерційної таємниці. Законом України «Про державний ринковий нагляд і контроль нехарчової продукції» визначено, що не можуть вважатися, зокрема, комерційною таємницею суб'єктів господарювання будь-які відомості: - що дають змогу ідентифікувати відповідну продукцію та осіб, що є її виробниками, імпортерами та розповсюджувачами; - про властивості безпечності продукції, в тому числі дані про характер ризиків, пов'язаних із споживанням

відповідної продукції (користуванням нею), та заходи, яких необхідно вжити споживачам (користувачам) для запобігання таким ризикам; - про заходи, вжиті, в тому числі суб'єктами господарювання за власною ініціативою, з метою запобігання ризикам, які становить продукція, характер та тривалість таких заходів; - що містяться в декларації про відповідність продукції. Резюмуючи викладене, надамо визначення терміну. Отже, комерційна таємниця – це інформація: - яку може бути використано в підприємницькій діяльності, а її протиправне розповсюдження може завдати шкоди володільцю (комерційна інформація); - склад та обсяг (з урахуванням вимог законодавства про доступність певних відомостей) й порядок розповсюдження якої визначено володільцем - суб'єктом господарювання (конфіденційна інформація); - є невідомою та не є легкодоступною для інших осіб, при цьому вжиття заходів щодо збереження її секретності є прерогативою особи, яка законно контролює цю інформацію (таємна інформація). Комерційна таємниця, поряд з інформацією про фізичну особу (персональні дані - відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована), відносяться до конфіденційної інформації.

Термін «конфіденційна інформація» має більш широкий зміст та є родовим у відношенні до терміну «комерційна таємниця». Основною особливістю конфіденційної інформації є те, що її розповсюдження можливе лише з дозволу (або за згоди) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Близьким за змістом до комерційної таємниці є таємниця професійна. Нормативне визначення терміну професійної таємниці, у вузькому сенсі, надано в Законі України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», відповідно до якого, це «матеріали, документи, інші відомості, якими користуються в процесі та у зв'язку з виконанням своїх посадових обов'язків посадові особи державних

органів, що здійснюють регулювання ринків фінансових послуг, та особи, які залучаються до здійснення цих функцій, і які забороняється розголошувати у будь-якій формі до моменту прийняття рішення відповідним уповноваженим державним органом». Взагалі до професійної таємниці слід віднести: - банківську таємницю – інформацію, щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку у процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту; - нотаріальну таємницю - сукупність відомостей, отриманих під час вчинення нотаріальної дії або звернення до нотаріуса заінтересованої особи, в тому числі про особу, її майно, особисті майнові та немайнові права і обов'язки тощо¹⁸; - адвокатську таємницю - будь-яку інформацію, що стала відома адвокату, помічнику адвоката, стажисту адвоката, особі, яка перебуває у трудових відносинах з адвокатом, про клієнта, а також питання, з яких клієнт (особа, якій відмовлено в укладенні договору про надання правової допомоги з передбачених законом підстав) звертався до адвоката, адвокатського бюро, адвокатського об'єднання, зміст порад, консультацій, роз'яснень адвоката, складені ним документи, інформація, що зберігається на електронних носіях, та інші документи і відомості, одержані адвокатом під час здійснення адвокатської діяльності; - лікарську таємницю – відомості про хворобу, медичне обстеження, огляд та їх результати, інтимну і сімейну сторони життя громадянина; - таємницю усиновлення – інформацію щодо усиновлення (перебування осіб, які бажають усиновити дитину, на обліку, пошук ними дитини для усиновлення, подання заяви про усиновлення, розгляд справи про усиновлення, здійснення нагляду за дотриманням прав усиновленої дитини тощо), яка стала доступною особі у зв'язку з виконанням службових обов'язків. Отже, в широкому розумінні, професійна таємниця, це інформація, яка стала відомою особі в зв'язку з виконанням нею професійних обов'язків та її розголошення

може зашкодити (морально, матеріально) власнику інформації, результату професійної діяльності або ж третім особам, інтереси яких захищаються законом. У порівнянні з комерційною таємницею спільним є те, що розголошення таємної інформації може зашкодити її власнику. Коло відомостей комерційної таємниці, й порядок її розголошення визначається власником самостійно, на відміну від професійної таємниці, обсяг та порядок зберігання (розкриття) якої встановлено законом.

Існує декілька аспектів комерційної таємниці. Перший виявляється у правовідносинах щодо обороту (виникнення, розповсюдження, збереження) інформації комерційна таємниця (документи, зображення, креслення, фотографії, інформація на електронних носіях, тощо) виступає предметом, тобто володіння відомостями, що становлять комерційну таємницю породжує певні права та кореспондуючі ним обов'язки суб'єктів цих відносин (визначати обсяг комерційної таємниці, вимагати компенсації у разі несанкціонованого розголошення комерційної таємниці та ін.). Має сенс, щоб обсяг й зміст категорії «комерційна таємниця» були однаковими в різних нормативно-правових актах, враховуючи відсутність чіткої нормативної кваліфікації комерційної таємниці, вбачається необхідною уніфікація відповідних дефініцій. Комерційна таємниця суб'єктів господарювання знаходиться у господарському обороті й виступає предметом відносин, що підлягають правовому регулюванню. Комерційна таємниця, як юридично значущий вид інформації, є предметом суспільних відносин, які виникають з приводу її використання та захисту, й, завдяки врегулюванню нормами права, набувають характер правовідносин. Визначення комерційної таємниці в якості предмета цих правовідносин обумовлено її комерційною значущістю, цінністю та участю в товарному обороті, та й необхідністю захисту; Наступний визначає, що комерційна таємниця як правовий інститут, який визначається та деталізується змістом законодавчих та підзаконних норм у сукупності. Слід відмітити, що така

сукупність норм про комерційну таємницю вже складається у певну комплексну групу або правовий інститут комерційної таємниці. Спираючись на напрацювання юридичної науки, можна дійти висновку про існування правового інституту комерційної таємниці. В силу того, що норми права, що складають цей правовий інститут, одночасно є нормами конституційного, цивільного, господарського, адміністративного та кримінального права, можна зробити висновок ще й про комплексний характер цього інституту. Це підтверджується й характером методу правового регулювання, - правовому інституту комерційної таємниці притаманний й диспозитивний (наприклад, норми про свободу визначення відомостей, що складають комерційну таємницю) й імперативний (наприклад, норми про відповідальність за розголошення комерційної таємниці) методи правового регулювання. Унікальність та самостійність правового інституту комерційної таємниці проявляється в системі інституціональних, специфічних принципів правового регулювання; Як режим правовий режим інформації, комерційна таємниця характеризується обсягом заходів, які запроваджено її власником щодо її збереження та державними гарантіями захисту комерційної таємниці. В узагальненому вигляді заходи та гарантії, які визначають правовий режим комерційної таємниці, можна згрупувати наступним чином: - дії з визначення обсягу відомостей, що складають комерційну таємницю; - встановлення порядку розповсюдження (надання доступу) до інформації, яка є комерційною таємницею; - застосування державних гарантій для захисту від незаконного використання комерційної таємниці. При цьому, безпосередньо, державні гарантії використовуються як універсальний засіб для визначення змісту комерційної таємниці, визначення складів порушень правовому режиму комерційної таємниці, встановлення відповідальності за вказані порушення та порядку притягнення винних до відповідальності. Сучасний етап розвитку економічних відносин, поступовий перехід до наступного технологічного укладу неухильно

підвищує цінність такого ресурсу як інформація. Інформація перетворюється в один з найбільш значних факторів виробництва. Саме володіння інформацією, комерційними та технічними відомостями визначає успішність підприємницької діяльності. Однак інформація як економічний ресурс є дуже специфічною. Це виражається в необмеженій подільності інформації і, як слідство, складності, й, іноді, навіть, неможливістю, забезпечення монопольної власності на цей ресурс. Одним з інструментів обмеження доступу до відомостей, що мають економічну цінність є комерційна таємниця. В економічному аспекті комерційна таємниця має свою цінність, яка може бути об'єктивно визначена величиною доходу, отриманого від її реалізації (використання інформації) або розміром збитків, яких зазнала особа, комерційна таємниця якої була не санкціоновано (протиправно) розголошено.

3.3. Правовий режим інформації про особу. Захист персональних даних.

У ч.2 ст.32 Конституції України зазначено, що не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Що ж таке «інформація про особу», як вона співвідноситься з іншими поняттями, зокрема «конфіденційна інформація» та «персональні дані»? Ключовими в даному відношенні в українському законодавстві є Закони України «Про інформацію», «Про доступ до публічної інформації» та «Про захист персональних даних». Єдиним з цих трьох нормативних актів, який дає пряме визначення інформації про особу, є лише Закон України «Про інформацію». Відповідно до ч.1 ст.11 цього Закону, інформація про фізичну особу (персональні дані) – відомості чи сукупність відомостей про фізичну

особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Як видно, йдеться, що інформація про особу ототожнюється з персональними даними. Крім того, підкреслюється, що саме поняття інформації про особу та персональних даних стосується саме фізичної особи. Крім того, згадані закони так чи інакше пояснюють термін «інформація про особу» в контексті терміна «конфіденційна інформація». Відповідно до ч.2 ст.21 Закону України «Про інформацію», конфіденційною є інформація про фізичну особу, а також інформація, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень. Конфіденційна інформація може поширюватися за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку відповідно до передбачених нею умов, а також в інших випадках, визначених законом. Відносини, пов'язані з правовим режимом конфіденційної інформації, регулюються законом». Норма ч.2 ст.11 означеного Закону до конфіденційної інформації відносить інформацію про фізичну особу, зокрема, дані про її національність, освіту, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, а також адресу, дату і місце народження. Таким чином, будь-яка інформація про особу називається конфіденційною. Натомість ч.1 ст.7 Закону України «Про доступ до публічної інформації» визначає конфіденційною інформацію, доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою, крім суб'єктів владних повноважень, та яка може поширюватися у визначеному ними порядку за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов. Тобто, на відміну від Закону «Про інформацію», згадка про будь-яку інформацію про особу як конфіденційну тут вже відсутня. Так само, відповідно до ст.2 Закону України «Про захист персональних даних», персональні дані – відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Відповідно до ч.2 ст.5 цього ж Закону, персональні дані можуть бути віднесені до конфіденційної інформації про особу законом або відповідною особою. Отже, розуміння конфіденційної

інформації в Законі «Про захист персональних даних», як і в Законі «Про доступ до публічної інформації», є вужчим, ніж зведення її до всієї інформації про особу. Водночас як такого переліку персональних даних, що відносяться до конфіденційної інформації, Закон не містить, власне про що конкретно йдеться, коли ми говоримо про віднесенні інформації до конфіденційної інформації про особу законом, і чим така інформація відрізняється від тієї конфіденційної інформації, режим конфіденційності якої встановлює сама особа, достеменно незрозуміло. Фактично український законодавець вживає поняття «інформація про фізичну особу» і «персональні дані» як синоніми. Законодавець ототожнює інформацію про фізичну особу та її персональні дані [85, с.79]. При цьому, відповідно до Закону «Про інформацію», будь-які персональні дані (інформація про фізичну особу) водночас вважаються конфіденційною інформацією, тобто інформацією з обмеженим доступом. Трохи вужчим до конфіденційної інформації є підхід, закладений в Законі «Про доступ до публічної інформації» і в Законі України «Про захист персональних даних». Додаткову плутану створює той факт, що згідно з абз.2 ч.1 ст.302 Цивільного кодексу України «збирання, зберігання, використання і поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди не допускаються, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини». Отже, мова йде ще про окремий законодавчий термін «інформація про особисте життя фізичної особи». Зустрічаються й інші законодавчі терміни. Так, у ст.10 Закону України «Про звернення громадян» зазначено, що «не допускається розголошення одержаних із звернень відомостей про особисте життя громадян без їх згоди чи відомостей, що становлять державну або іншу таємницю, яка охороняється законом, та іншої інформації, якщо це ущемлює права і законні інтереси громадян. Не допускається з'ясування даних про особу громадянина, які не стосуються звернення»; у ст.59 Закону України

«Про телебачення і радіомовлення» визначено обов'язок телерадіоорганізації «не розголошувати інформацію про приватне життя громадянина без його згоди, якщо ця інформація не є суспільно необхідною». Вживаються також терміни «персоніфікована інформація», «таємниця особистого життя людини», таємниця обставин особистого життя, «інформація персонального характеру» при відсутності єдиного підходу до вирішення питання співвідношення цих понять [54, с.25]. Деякі труднощі понятійного характеру виникають при перекладі міжнародних договорів. Зокрема, офіційний переклад Конвенції Ради Європи № 108 від 28.01.1981 року має назву «Про захист осіб стосовно автоматизованої обробки даних особистого характеру», а в літературі зустрічається інший варіант перекладу – «Про захист осіб у зв'язку з автоматизованою обробкою персональних даних». Як видно, у європейських документах немає термінологічної єдності і спостерігається досить свавільне поєднання категорій «індивідуум», «фізична особа», «особисте життя», персональні дані», дані «особистого характеру» [74, с.30–31]. Наскільки коректним є підхід українського законодавця і як співвідносяться зазначені поняття «інформація про особу» і «персональні дані»? В теорії існують досить різноманітні погляди щодо питання. Наводяться такі варіанти співвідношення понять «інформація про особу» та «персональні дані»: 1) персональні дані можуть бути особливим підвидом загального поняття «інформація про особу», вичерпний перелік яких наведено в Законі України «Про інформацію»; 2) поняття «інформація про особу» і «персональні дані» практично збігаються, а перелік персональних даних наведено для прикладу [49, с.107]. Так, на думку, О.А. Дмитренко, поняття «персональні дані», тобто, будь-яка інформація, що стосується ідентифікованої фізичної особи або фізичної особи, яку можна ідентифікувати, є тотожним поняттю «інформація про особу» [35, с.4]. При цьому між термінами «персональні дані» та «інформація про особу» можна поставити знак рівності [85, с.38]. Так само, на думку І.І. Романюк,

враховуючи вихідне положення про те, що вся інформація, здатна індивідуалізувати та ідентифікувати людину як учасника суспільних відносин, належить до її «персональних даних», слід визнати, що поняття «персональні дані» та «інформація про особу» є тотожними [83, с.36]. При цьому існують навіть пропозиції щодо відмови від терміну «конфіденційна інформація про особу». Так, В.В. Речицький у своєму проекті Конституції (ст.28) пропонує використовувати поняття «персональні дані» замість поняття «конфіденційна інформація про особу». На думку вченого, персональні дані – це юридичний термін спеціального призначення. Він означає не просто конфіденційну інформацію, а її конкретний тип, різновид [82, с.25]. Цей підхід знайшов також підтримку в літературі [49, с.112]. Що ж до підходу, який розділяє поняття «інформації про особу» і «персональні дані», то варіанти такого розділення та відповідні критерії є край різноманітними. Підхід, відповідально до якого інформація про особу є ширшим поняттям, ніж персональні дані, підтримує Конституційний Суд України. Так, у Рішенні від 20.01.2012 р. № 2рп/2012 [22, с.25] Конституційний Суд України зазначив: «інформацією про особисте та сімейне життя особи є будь-які відомості та/або дані про відносини немайнового та майнового характеру, обставини, події, стосунки тощо, пов'язані з особою та членами її сім'ї, за винятком передбаченої законами інформації, що стосується здійснення особою, яка займає посаду, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування, посадових або службових повноважень. Така інформація про особу є конфіденційною; збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди державою, органами місцевого самоврядування, юридичними або фізичними особами є втручанням в її особисте та сімейне життя. Таке втручання допускається винятково у випадках, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини». Таким

чином, Конституційний Суд розглядає інформацію про особисте та сімейне життя особи як поняття, вужче за змістом, ніж поняття «інформація про особу», і саме інформацію про особисте та сімейне життя називає «конфіденційною інформацією про особу». А от вже інформацію про особисте та сімейне життя КСУ ототожнює з персональними даними. У мотивувальній частині цього ж рішення Суд зазначив, що «інформація про особисте та сімейне життя особи (персональні дані про неї) – це будь-які відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована, а саме: національність, освіта, сімейний стан, релігійні переконання, стан здоров'я, матеріальний стан, адреса, дата і місце народження, місце проживання та перебування тощо, дані про особисті майнові та немайнові відносини цієї особи з іншими особами, зокрема членами сім'ї, а також відомості про події та явища, що відбувалися або відбуваються у побутовому, інтимному, товариському, професійному, діловому та інших сферах життя особи, за винятком даних стосовно виконання повноважень особою, яка займає посаду, пов'язану зі здійсненням функцій держави або органів місцевого самоврядування». Тобто, фактично суд ототожнив поняття «інформація про особисте і сімейне життя» та «персональні дані» [54, с.25–26]. Однак, відповідно до Конвенції Ради Європи «Про захист особистості у зв'язку з автоматичною обробкою персональних даних» № 108, персональними даними є «будь-які відомості про фізичну особу...» [49, с.109]. Таким чином, відповідно до міжнародного слововикористання, персональними даними є усі відомості про фізичну особу (якщо вона є ідентифікованою або може бути конкретно ідентифікованою), а не лише відомості про особисте і сімейне життя [54, с.26]. На думку О.О. Серебряник, інформація про фізичну особу є універсальною категорією, яка включає в себе інформацію про приватне життя особи, персональні дані, комунікаційні дані (метадані, що включає в себе: «трафік», «дані про місцезнаходження», «дані, пов'язані з

необхідністю для ідентифікації абонента або користувача»). Під інформацією про особу вчена розуміє будь-яку інформацію (відомості та/або дані) про конкретну людину, що включає в себе її персональні дані, комунікаційні дані (метадані) та інформацію про приватне життя; розкриває расове або етнічне походження, політичні погляди, віросповідання чи філософські погляди, ставлення до конкретних подій або дій, членство у професійній спілці, місцезнаходження людини, а також дані, які стосуються її здоров'я, інтимного життя, творчості, іміджу. До змісту інформації про фізичну особу входять: інформація про приватне життя людини, персональні дані, комунікаційні дані (метадані) [85, с.96–97]. Персональні дані є елементом інформації про особу у широкому розумінні, оскільки крім персональних даних фізична особа має право формувати про себе будь-яку інформацію як достовірну, так і недостовірну. Тому співвідносити інформацію про фізичну особу лише з персональними даними є обмеженням права людини на самостійне формування інформації про себе, яка може складатися з будь-яких відомостей/даних. Зовнішній вигляд людини є певним видом інформації про фізичну особу, але це не буде персональними даними. Поняття «персональні дані» та «інформація про особисте життя» не ідентичні за своїм обсягом: уся інформація про особисте життя фізичної особи персоніфікує її особистість через відображення процесу її життєдіяльності у сфері особистого життя, а тому вона зазвичай становить персональні дані особи. Поняття «персональні дані» у широкому розумінні включає в себе інформацію про особисте життя фізичної особи, при цьому поза цим інформаційним масивом залишається досить значний обсяг персональних даних, які, хоча й ідентифікують фізичну особу, однак не є інформацією про її особисте життя [83, с.38]. При звуженому тлумаченні персональних даних, зокрема, як інформації, яка стосується особистого життя, значний масив інформації про особу може бути необґрунтовано позбавлений правової охорони. При поширенні ж терміна

«інформація про особисте життя» на весь масив інформації, яка індивідуалізує особу, можна створити штучні правові перепони для руху інформації, обіг якої необхідний для нормального перебігу низки суспільних відносин, передумовами яких є індивідуалізація фізичної особи [35]. Таким чином, якщо фізична особа не ідентифікована (конкретно не визначена) і не може бути ідентифікована (конкретно визначена), то інформація, що стосується такої фізичної особи, не є персональними даними. У такому разі не виправдано використання у Законі України «Про захист персональних даних» поняття «знеособлені персональні дані» (ч.2 ст.5), адже знеособлення персональних даних – це вилучення відомостей, які дають змогу ідентифікувати особу (ст.2), і тому персональні дані не можуть залишатися персональними даними в значенні, наведеному в ст.2 Закону, як знеособлені. Точніше стверджувати не про знеособлені персональні дані, а про знеособлену інформацію про фізичну особу (фізичних осіб) [49, с.109–109]. Виникає помилка надто вузького визначення «інформація про фізичну особу»: інформація про фізичну особу – це інформація про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована. Отже, визначення не виправдано звужує обсяг терміна. А персональні дані – це не будь-яка інформація про фізичну особу, а лише інформація про ідентифіковану або таку, що може бути ідентифікована, фізичну особу [49, с.109]. Дані є анонімними, якщо з персональних даних виключено всі ідентифікатори. Жоден ідентифікуючий елемент не може бути залишений в інформації, яка шляхом здійснення розумних зусиль може сприяти повторному встановленню визначеної/(их) особи/(осіб). Якщо дані успішно знеособлено, вони більше не є персональними. Таким чином, підводячи підсумок, на наш погляд, інформація про особу може бути поділена на інформацію персоніфіковану, за допомогою якої особа є ідентифікована або може бути ідентифікована та неперсоніфіковану або анонімну, за допомогою якої особу ідентифікувати неможливо. Більше того,

стверджується, що виокремлення в сучасному світі і в умовах новітніх технологій анонімної інформації є доволі умовним. Перший вид інформації про особу і є персональними даними. Право захищає саме персональні дані, а не анонімну інформацію про особу, оскільки без ознак ідентифікації, персоналізації правовий захист стає неможливим і втрачає сенс. Саме тому, дуже часто говорячи про інформацію про особу та її правовий захист, мають на увазі лише один її різновид – персональні дані. Що стосується інформації про особу і інформації про приватне (особисте і сімейне життя), то зазначимо, що це дійсно близькі поняття. Водночас інформація про недоторканність приватного життя не охоплює всі персональні дані особи, оскільки може існувати маса даних, які дозволяють ідентифікувати особу і це жодним чином не буде пов'язано з її особистим і сімейним життям. Так само й інформація про приватне життя не завжди може існувати у формі, що дозволяє ідентифікувати особу.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

У результаті проведеного дослідження правового режиму інформації як об'єкта цивільних прав зроблено такі висновки.

1. Закон України «Про інформацію» визначає інформацію як будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Аналогічне визначення інформації містить також частина 1 статті 200 Цивільного кодексу України. Розкриваючи зміст вищевикладеного поняття «інформація» зазначимо, що під відомостями доцільно розуміти символічну, текстову, графічну, числову, візуальну, звукову, комбіновану тощо форму подання інформації. Під даними доцільно розуміти електронну форму інформації. Таким чином, з точки зору права, інформація – це знакові комбінації у формі відомостей та/або даних, що є об'єктами публічного або приватного інформаційного інтересу. Перевагами такого підходу до розуміння інформації є: 1) визначення закріплює, що інформація має знакову форму, що охоплює всеосяжність форм фіксації та передачі інформації у людському суспільстві; 2) визначення підтверджує, що інформація має зміст, є цінною та корисною; 3) інформація не має прив'язки до обов'язкової здатності бути закріпленою на матеріальному носії або відображеною в електронній формі, що сьогодні є недоречним, адже, по-перше, не можливо і не потрібно встановлювати вичерпний перелік форм зберігання та способів передачі інформації (науково-технічний розвиток постійно відкриває нові можливості), а, по-друге, ця прив'язка є недоцільною, обмежуючою; крім того, дані вже передбачають технічний пристрій для їх запису, зберігання, передачі та обробки, а сприймання відомостей сенсорною системою людини, безумовно передбачає можливість їх фіксації на придатному носії); 4) визначення враховує поділ інформації в залежності від виду інформаційного інтересу, що дозволяє її розділяти на публічну і приватну.

2. Під час дослідження видів інформації виявлено прогалину в Законі України «Про інформацію», а саме відсутність серед їх переліку видобувної інформації. Однак такий вид інформації передбачається Законом України «Про забезпечення прозорості у видобувних галузях», який набрав чинності 16 листопада 2018 року і спрямований на правове регулювання розкриття відповідної видобувної інформації для забезпечення прозорості у видобувній галузі України. Зважаючи на це, необхідно внести зміни у вищевказаний Закон додавши відповідний вид інформації.

3. Аналізуючи нормативно-правові джерела щодо поняття інформації встановлено, її розуміють у широкому та вузькому змістах. Останній якраз і відображає особливості інформації як елемента виключно правовідносин. З цього і випливає правова природа інформації. Відправною точкою таких відносин безумовно є право на інформацію, яке віднайшло своє закріплення у Конституції України, Цивільному кодексі України, Законі України «Про інформацію» та ряді інших законодавчих актів.

Право на інформацію є комплексним, включає правові можливості фізичних, юридичних осіб та державних органів збирати, зберігати, використовувати, поширювати інформацію (про особу, про діяльність державних органів влади, адміністративну, масову, правову, екологічну тощо), що є необхідною для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, дотримуючись балансу приватного, суспільного, державного інтересів. Гарантування права на інформацію є системоутворюючою конституційною засадою правового регулювання інформаційної сфери. Водночас конституційна засада гарантування права на інформацію реалізується як через приватно-, так і через публічно-правові відносини.

4. В системі об'єктів цивільних прав, залежно від формалізації інформації, доцільно виділяти:

- інформацію, як об'єкт особистих немайнових прав (особисте немайнове благо);

- інформацію, як опосередкований об'єкт через об'єкти права інтелектуальної власності (твори, винаходи, корисні моделі, промислові зразки тощо);
- інформацію, як самостійний об'єкт цивільних прав (відомості, дані та інші форми об'єктивації інформації).

5. Суб'єктами інформаційних правовідносин є фізичні особи (громадяни України, іноземці та особи без громадянства), юридичні особи приватного та публічного права, які є правоздатними – наділеними законодавством України інформаційними правами і обов'язками, та об'єднання громадян і суб'єкти владних повноважень.

Необхідною ознакою суб'єкта інформаційних правовідносин є інформаційна правосуб'єктність як його (суб'єкта) здатність мати інформаційні права та набувати суб'єктивні права і обов'язки, які складають зміст інформаційних правовідносин.

6. Питання права власності на інформацію залишається сьогодні дискусійним. Існуючі дослідження історичних аспектів розвитку права власності свідчать про недостатність наукового обґрунтування введення права власності на інформацію. З іншого боку, наявна судова практика, на відміну від існуючих нормативно-правових актів, досить вдало вирішує питання встановлення права власності на окремі інформаційні продукти. Існує також точка зору, згідно з якою взагалі заперечується можливість встановлення права власності на інформацію. Одним з основних аргументів при цьому є те, що встановлення права власності призводить до обмеження основного права людини на отримання інформації. Викладене демонструє необхідність законодавчого вирішення питання права власності на інформацію.

7. Чинний Закон України «Про інформацію» не містить визначення поняття інформаційної діяльності, проте законодавцем закріплюється перелік її видів. Зокрема, статтею 9 встановлено, що основними видами

інформаційної діяльності є створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона та захист інформації. Однак визначень вказаних видів інформаційної діяльності вказаний Закон також не містить. Означене вказує на необхідність доповнення Закону відповідними дефініціями.

8. На основі поєднання таких критеріїв, як соціальна спрямованість, функції інформаційних ресурсів та технологій, а також правомірність чи неправомірність інформаційної діяльності (соціально-корисна та соціально-шкідлива), доцільно виділяти такі види інформаційної діяльності: 1) державна інформаційна діяльність, суб'єктами якої є органи державної влади, їх службові та посадові особи, інші держави та міжнародні організації; 2) комерційна (недержавна) інформаційна діяльність, суб'єктами якої виступають фізичні та юридичні особи, громадські об'єднання, суб'єкти владних повноважень, інші держави, їх громадяни та юридичні особи, міжнародні організації та особи без громадянства; 3) приватна інформаційна діяльність, суб'єктами якої є фізичні особи, громадяни інших держав та особи без громадянства; 4) неправомірна інформаційна діяльність, що визначається як соціально шкідлива інформаційна діяльність у державному чи недержавному секторі соціального забезпечення або приватні дії в інформаційній сфері, які здійснюються з порушенням чинного національного законодавства чи норм міжнародного права, завдають матеріальної чи моральної шкоди фізичним та юридичним особам або порушують їх права, та спричиняє притягнення до юридичної відповідальності винних осіб.

9. Досліджуючи правове регулювання інформаційних відносин у сфері масової інформації було встановлено недосконалість поняття «засоби масової інформації», що на практиці призводить до низької ефективності правового регулювання означених відносин у мережі «Інтернет».

10. Аналізуючи комерційну таємницю, встановлено, що це інформація:

- яку може бути використано в підприємницькій діяльності, а її протиправне розповсюдження може завдати шкоди володільцю;
- склад та обсяг (з урахуванням вимог законодавства про доступність певних відомостей) й порядок розповсюдження якої визначено володільцем - суб'єктом господарювання;
- є невідомою та не є легкодоступною для інших осіб, при цьому вжиття заходів щодо збереження її секретності є прерогативою особи, яка законно контролює цю інформацію.

Комерційна таємниця, поряд з інформацією про фізичну особу (персональні дані) відноситься до конфіденційної інформації.

11. Під час дослідження правового режиму інформації про особу встановлено, що така інформація може бути поділена на інформацію персоніфіковану, за допомогою якої особа є ідентифікована або може бути ідентифікована та неперсоніфіковану або анонімну, за допомогою якої особу ідентифікувати неможливо. Виокремлення в сучасному світі і в умовах новітніх технологій анонімної інформації є доволі умовним. Перший вид інформації про особу і є персональними даними. Право захищає саме персональні дані, а не анонімну інформацію про особу, оскільки без ознак ідентифікації, персоналізації правовий захист стає неможливим і втрачає сенс. Слід також зазначити, що сьогодні відсутній поділ інформації про фізичну особу на дані загального характеру і вразливі персональні дані в нормах законів України «Про інформацію» та «Про захист персональних даних». Це є істотною проблемою, що потребує негайного вирішення.

З огляду на вищевикладене, ми можемо сформулювати пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання інформаційних відносин, сутність яких полягає в наступному:

- закріпити у статті 1 Законі України «Про інформацію» визначення поняття інформаційної діяльності як діяльності, що спрямована на задоволення інформаційних потреб;

- закріпити у статті 1 Закону України «Про інформацію» визначення усіх різновидів інформаційної діяльності, а саме: створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорона, захист інформації для уникнення їх різного тлумачення;

- додати до переліку видів інформації у статті 10 Закону України «Про інформацію» видобувну інформацію, виклавши її у наступній редакції:

Стаття 10. Види інформації за змістом.

За змістом інформація поділяється на такі види:

- інформація про фізичну особу;
- інформація довідково-енциклопедичного характеру;
- інформація про стан довкілля (екологічна інформація);
- інформація про товар (роботу, послугу);
- науково-технічна інформація;
- податкова інформація;
- правова інформація;
- статистична інформація;
- соціологічна інформація;
- видобувна інформація;
- інші види інформації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – N 30. – ст. 141.
2. Конвенция, учреждающая Всемирную организацию интеллектуальной собственности [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_169.
3. Бюджетний кодекс України : Закон України від 8 липня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України від 24.12.2010 — 2010 р. - № 50. – ст. 572
4. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2003. – NN 40-44. – ст.356.
5. Про інформацію : Закон України від 02 жовт. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992 р. – № 48. – Ст. 650.
6. Про телекомунікації : Закон України від 18 листоп. 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 12. – Ст. 155.
7. Про захист економічної конкуренції : Закон України від 11 січ. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64
8. Про внесення змін до Закону України «Про інформацію» : Закон України від 13 січ 2011 р. // Голос України. – 2011. – 9 лют.
9. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 10.
10. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку : Закон України від 8 грудня 1995 р. № 39-95 // Відомості Верховної Ради України. – 1995. – № 12. – Ст. 81.
11. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 6. – Ст. 93.
12. Про захист населення від інфекційних хвороб : Закон України від 6 квітня 2000 р. № 1645-III // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 29. – Ст. 228.

13. Про загальну середню освіту : Закон України від 13 травня 1999 р. № 651-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 28. – Ст. 230

14. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Закон України від 16 верес. 2014 р. № 1678-VII // Відом. Верховної Ради України. – 2014. – № 40

15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : Міжнародний документ від 27 черв. 2014 р. // Офіц. вісн. України. – 2014. – № 75.

16. Про внесення змін до Закону України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2594-15>

17. Закон України «Про захист персональних даних» від 01.06.2010 // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 34. – С. 481

18. Закон України «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 10

19. Постанова Верховного Суду України № К/9901/1513/18 820/3824/15 від 24 січня 2018 р. Про визнання протиправними дій стосовно відмови в наданні відповіді на інформаційний запит [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/VS180147.html

20. Рішення Конституційного Суду України №6-рп/2003 від 11 берез. 2003 р. у справі за конституційним поданням 73 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) здійсненого Президентом України права вето стосовно прийнятого Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до статті 98 Конституції України» // Офіційний вісник України. – 2003. – № 16. – Ст. 710.

21. Рішення Конституційного Суду України №8-р/2018 від 11 жовтня 2018 р. у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень частини другої статті 8, другого речення частини четвертої статті 16 Закону України «Про звернення громадян» (справа про звернення осіб визнаних судом недієздатними) // Офіційний Вісник України. – 2018. - №87

22. Рішення Конституційного Суду України №2-рп/2012 від 20 січня 2012 р. у справі за конституційним поданням Жашківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частини першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України // Вісник Конституційного суду України. – 2012. – №2. – стор.14

23. Аврамова О.Є. Правовий режим комерційної таємниці на підприємстві / Аврамова О.Є., Марченко Т.М. // Вісник НТУ «ХПІ». Серія: Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2013. - №6 (980). – С.16-19.

24. Актуальні питання кодифікації законодавства України / [за заг. ред. В. О. Зайчука]. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2009. – Вип. 1. – 232 с.

25. Антонов А. В. Информация: восприятие и понимание / А. В. Антонов. – К.: Наук. думка, 1988. – 184 с. – С. 29.

26. Бегова Т.І. Поняття ноу-хау та договір про його передачу: автореф. дис.... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Т.І. Бегова. – Харків, 2008. – 19 с.

27. Беляков К.І. Інформаційна діяльність: зміст та підходи до класифікації / К.І. Беляков // Інформація і право. – 2012. – № 1 (4). – С. 63–69.

28. Беляков К.І. Інформація в праві: теорія і практика : Моногр. / К. Беляков // ДНДІ М-ва внутріш. справ України. – К. : КВШ, 2006. – 116 с. – С. 12. – С. 44.

29. Борисова Ю.О. Цивільно – правове регулювання відносин у сфері електронної комерції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Ю.О. Борисова. – К., 2012. – 19 с.
30. Брижко В. М. До гносеології категорії «інформація» // Інформація і право. – 2011. – № 2 (2). – С. 13–20
31. Гоголь Б. М. Право на інформацію в цивільному праві України : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.03. – К., 2010. – 16 с.
32. Джуринський О.А. Захист від недобросовісної конкуренції (цивільно-правовий аспект : автореф. ... дис.канд.юрид.наук : 12.00.03 / О.А. Джуринський. – К., 2010. – 18 с.
33. Директива 95/46/ЄС Європейського Парламенту і Ради «Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і про вільне переміщення таких даних» від 24 жовтня 1995 р. // Офіційний журнал L 281, 23/11/1995. р. 0031 - 0050 / Переклад Центру перекладів актів Європейського права при Міністерстві юстиції України.
34. Дідук А. Г. Правовий режим конфіденційної інформації: цивільно-правовий аспект : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03. – Х., 2008. – 23 с.
35. Дмитренко О.А. Право фізичної особи на власні персональні дані в цивільному праві України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – К., 2010. – 19 с.
36. Довідка з офіційного сайту Державної служби України з питань захисту персональних даних [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zpd.gov.ua/indexDovidkaInfo.html>
37. Дымов К. Капитализм – система без будущего: критический анализ современного капитализма и тенденций его развития. Кн. 1 / К. Дымов. – К., 2010. – 851 с. – С. 187–191.

38. Ємельянчик С.О. Інтернет як цивільне правовідношення та особливості доступу до мережі / С. Ємельянчик // Порівняльно-аналітичне право. – 2016. - №4. – С. 68-71
39. Жуков В. І. Підстави для розширеного тлумачення терміна «інформація» в чинному законодавстві України / В. І. Жуков // Інтелектуальна власність. – 2006. – № 9. – С. 30–38.
40. Заїка Ю. Інформація в системі об'єктів цивільних прав / Ю. Заїка, В. Скрипник // Підприємництво, господарство і право. – 2017. - №1. – С. 240-245
41. Закон Канади «Про захист персональних даних» 2001 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://en.wikipedia.org/wiki/Freedom_of_information_in_Canada
42. Зауваження до проекту Закону про внесення змін до Закону України «Про інформацію» від 2 листопада 2010 року № 7321. – 15 жовтня 2010 р. – 4 с. [Електронний ресурс]. – Офіційний сайт ВР України. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=38920
43. Золотар О.О. Правова охорона як складова інформаційної безпеки цивільної авіації: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. – К., 2010. – 20 с.
44. Інформатизація, право, управління (організаційно-правові питання): Монографія / Р. А. Калюжний, О. Д. Крупчан, В. Д. Гавловський, М. В. Гуцалюк, М. Я. Швець, В. С. Цимбалюк; За заг. ред.: М. Я. Швеця, О. Д. Крупчана. – К.: НДЦ правової інформатики АПрНУ. - 2002. – 191 с. – С. 7.
45. Інформаційне законодавство : зб. законодавчих актів : у 6 т. / [за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижа]. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2005 – Т. 5: Міжнародно-правові акти в інформаційній сфері. – 2005. – 328 с.
46. Інформаційне законодавство : зб. законодавчих актів : у 6 т. / [за заг. ред. Ю. С. Шемшученка, І. С. Чижа]. – К.: ТОВ «Видавництво

«Юридична думка», 2005 - Т. 4: Інформаційне законодавство країн Європи та Азії. – 2005. – 384 с.

47. Інформація в праві: теорія і практика : Монографія / К. І. Беляков; ДНДІ М-ва внутріш. справ України. – К. : КВІЦ. - 2006. – 116 с.

48. Інформація та документація. Базові поняття. Терміни та визначення: ДСТУ 2392-94. – [Чинний від 1995-01-01]. – К.: Держстандарт України, 1994. – 25 с. – С. 8.

49. Камінська Н.В. Захист персональних даних: проблеми внутрішньодержавного, наднаціонального і міжнародно-правового регулювання / Н. Камінська // Науковий вісник Нац. акад. внутр. справ. – 2015. - № 3. – С. 106–114

50. Кармин А. С. Культурология. Краткий курс / А. С. Кармин. – СПб. : Питер, 2010. – 240 с. – С. 20–28

51. Коваленко Л.П. Інформаційна діяльність / Л.П. Коваленко // Правова інформатика. – 2012. – № 4. – С. 10–13.

52. Кодинець А.О. Інформація як об'єкт цивільно-правової охорони / А. Кодинець // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Серія ПРАВО. – Вип.39. – Т.1 – С. 58-61

53. Кодинець А.О. Цивільно-правове регулювання зобов'язальних інформаційних відносин : моногр. / А.О. Кодинець. – К. : Алерта, 2016. – 582 с.

54. Концевой Р.С. До питання визначення поняття «персональні дані» / Р. Концевой // Інформація і право. - 2012. - № 2. - С. 23-28

55. Копылов В.А. Информационное право: учебн. / В.А. Копылов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Юристъ, 2003. –512с.

56. Корчагін М. Поняття інформації як цивільно-правової категорії / М. Корчагін // Юридичний журнал. – 2006. – № 9 (51). – С. 51–56. – С. 53.

57. Кохановська О. В. Інформація як об'єкт правовідносин // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. – 2005. – Ст. 73–76. – С. 76.
58. Кохановська О. В. Цивільно-правові проблеми інформаційних відносин в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : 12.00.03 / О. В. Кохановська. – К., 2006. – 34 с.
59. Крижановський О. Положення про конфіденційну інформацію – базовий документ економічної безпеки фірми / О. Крижановський // Інтелектуальна власність. – 2006. - №3. - С.33-35.
60. Кулініч О.О. Інформація як об'єкт цивільних прав / О. О. Кулініч // Університетські наукові записки, 2005. – № 3 (15). – С. 126–128.
61. Кулініч О.О. Правова охорона конфіденційної інформації, що перебуває в режимі конфіденційної таємниці / О.О.Кулініч // Проблеми цивільного та господарського права. – 2008. - №1. – С.74-78.
62. Лозовский В. Н. Концепции современного естествознания [Текст]: учеб. пособие для студентов вузов по соц.-экон. направлениям и спец. / В. Н. Лозовский, С. В. Лозовский. – СПб. [и др.]: Лань, 2004. – 224 с.
63. Мазіна О. О. Поняття інформації як об'єкту цивільних правовідносин [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.stattionline.org.ua>
64. Маріц Д. Поняття та зміст інформаційних правовідносин / Д. Маріц // Национальный юридический журнал: теория и практика. – 2016. – Жовтень. – С. 64-67
65. Марущак А. Боротьба з корупцією в Україні у сфері доступу громадян до інформації / А. Марущак // Персонал. – 2007. – № 11/12. – С. 104–107
66. Марущак А.І. Інформаційне право. Доступ до інформації: навч. посібн. – К.: КНТ, 2007. – 532 с.

67. Марущак А. Створення та збереження комерційної таємниці суб'єкта господарювання: правові засади / А.Марущак // Інтелектуальна власність – 2006. - №3. – С.29-32.
68. Марущак А. Формування режиму комерційної таємниці підприємства: етапи, типові документи / А.Марущак // - Юридичний Радник. – 2008. - №3. – С. 30-33
69. Марущак А. І. Цивільні права на інформацію / А. І. Марущак // Юридичний вісник. – 2009. – № 3(12). – С. 33–36.
70. Мосенко Ю. О. Деякі питання вдосконалення основних складових категоріального апарату державної інформаційної політики України / Ю. О. Мосенко // Вісник господарського судочинства. – 2009. – № 1. – С. 103–109.
71. Нікіфоров Г. К., Підприємництво та правовий захист комерційної таємниці: (навч.-практ.посібник) / Г.К,Нікіфоров, С.С.Нікіфоров. – К.:Олан, 2001. – 208 с.
72. Носік Ю.В. Права на комерційну таємницю в Україні (цивільно-правовий аспект): автореф. ... дис. Канд. юрид. наук: 12.00.03. / Ю.В. Носік. – К., 2006. – 18 с.
73. Носік Ю. Правові проблеми захисту прав на комерційну таємницю в боротьбі з недобросовісною конкуренцією в Україні. - Теорія і практика інтелектуальної власності. – 2009. – №5. – С. 30-38
74. Обуховська Т. І. Державні механізми забезпечення захисту персональних даних в Україні: дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. – Київ, 2016. – 229 с.
75. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ozhegov.org>.
76. Основи інформаційного права України: Навч. посіб. / В.Цимбалюк, В.Гавловський, В.Гриценко та ін.; За ред. М.Швеця, Р. Калюжного та П.Мельника. – К.: Знання, 2004. – 274 с.

77. Перевалова Л. В. Проблеми захисту комерційної таємниці у законодавстві України / Перевалова Л. В. // Сборник научных трудов "Вестник НТУ "ХПИ" : Актуальні проблеми розвитку українського суспільства. – 2012. - №31. – С.53-59
78. Петров Є. В. Інформація як об'єкт правовідносин / Є. В. Петров // Вісник Національного Університету внутрішніх справ. – 2001. – Спецвипуск. – С. 249–252.
79. Петров Є. В. Інформація як об'єкт цивільно-правових відносин: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Х., 2003. – 19 с. – С. 9.
80. Попов Л.Л. Информационное право: учебн. / Л.Л. Попов, Ю.И. Мигачев, С.В. Тихомиров. – НОРМА. – Москва: Инфра, 2010. – 496 с.
81. Право інтелектуальної власності. Підручник для студентів вищих навч. закладів / За ред. О. А. Підпригори, О. Д. Святоцького. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2002. – 624 с.
82. Речицький В.В. Проект Конституції України – 2009. Перспектива прав людини. – Харків : Права людини. – 2009. – 144 с.
83. Романюк І.І. Охорона права на персональні дані в Україні (цивільно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – Київ, 2015. – 267 с.
84. Седов Е. А. Эволюция и информация. – М.: Наука, 1976. – 232 с.
85. Серебряник О.О. Інформація про особу як об'єкт цивільних справ : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. – Івано-Франківськ, 2016. – 209 с.
86. Синєокий О.В. Інформаційне право України та електронне право високих технологій [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua//POLN_TEXT/POSIBNIKI_2011/Posib_Sineokiy_2010.p
87. Словник української мови: / І. К. Білодід – К.: Наукова думка, 1970–1980. – Т. 1: А–В [ред. П. Й. Горещький, А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, Н. І. Швидка]. – К.: Наукова думка, 1970. – 799 с. – С. 615

88. Сляднєва Г. О. Право суб'єкта господарювання на комерційну таємницю та його захист: Автореф. дис...канд. юрид. Наук: 12.00.04. – Донецьк, 2005. – 16 с.
89. Тихомиров О.О. «Інформація» у доктрині цивільного права України / О.О. Тихомиров // Держава і право : Зб. наук. пр. Юридичні і політичні науки. Випуск 67. - К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. – 2015. - С. 156-167
90. Ушаков Д.Н. Толковый словарь русского языка / Д.Н. Ушаков [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dict.t-mm.ru/ushakov>.
91. Хазен А. М. Введение меры информации в аксиоматическую базу механики. – М.: ПАИМС, 1996. – 48 с.
92. Харенко О.В. Поняття «інформація» в юридичній науці та законодавстві України / О. Харенко // Часопис Київського університету права. – 2014. - №3. – С.119-123
93. Цивільне право України: підручник / Є. О. Харитонов, О. В. Старцев. – Вид. 2-е, перероб. і доп. – К. : Істина, 2007. – 816 с.
94. Цивільне право України : підруч. : у 2-х кн. // О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; За ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнецової. – 2-е вид., допов. і перероб. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – Кн. 1. – 736 с.
95. Цивільне та сімейне право України : підруч. / За ред. Є. О. Харитонova, Н. Ю. Голубевої. – К. : Правова єдність, 2009. – 968 с.
96. Цимбалюк В.С. Правовая, нормативно-методическая и научная база функционирования систем информационной безопасности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.security.ukrnet.net>
97. Чанышев О. Г. Курс лекций «Введение в искусственный интеллект». – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://slava.fateback.com/work/docs/ai/04.pdf> – С. 5.
98. Чомахашвілі О. Ш. Право громадян на інформацію / О. Чомахашвілі // Юридичний журнал. – 2005. – № 8. – С. 29–31.

99. Чубарук Т. В. Особливості захисту права на інформацію в системі захисту прав людини / Т. В. Чубарук // Держава і право: De lege praeterita, instante, future : тези міжнародної наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 27–28 листопада 2009 р.). – Миколаїв: Іліон, 2009. – С. 128 – 130.

100. Чубарук Т.В. Система джерел екологічної інформації в аспекті конституційного права доступу до такої інформації / Т. В. Чубарук // Правова інформатика. – 2008. – № 3 (19). – С. 31– 37

101. Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетике / К. Шеннон. – М.: Иностранная литература, 1963. – 829 с.

102. Shannon C. E. Collected Papers, edited by N. J. A. Sloane and A. D. Wyner. – New York: IEEE Press. – 1993. – 924 pp. – С. 180.